

**Presos i preses de  
l'Hospitalet.  
(1969-1976)**

María Pau Trayner  
Miguel Angel Montón  
Joan Camós





## Presos i preses de l'Hospitalet. (1969-1976)

*María Pau Trayner*  
*Miguel Angel Montón*  
*Joan Camós*

### INTRODUCCIÓ

Ja fa trenta-cinc anys de la mort del dictador, el general Franco, temps més que suficient perquè la nova generació que ha viscut només en democràcia es preguntí pels seus avantpassats més propers.

És hora de recuperar la història viscuda del final del franquisme i el principi de la transició, mentre seguíem sotmesos a la dictadura, sense saber quina continuïtat tindria o com ens en sortiríem. Recuperar la memòria col·lectiva inclou també aquest període d'eufòria i repressió, d'esperances i desenganys. Encara que el temps esborra moltes coses i en mitifica d'altres, potser cal que passi una generació per posar distància a un dolor que, només després d'uns anys, es pot explicitar amb més o menys objectivitat.

Aquest treball tracta d'analitzar l'experiència dels homes i dones que, a l'Hospitalet, foren empresonats, foren víctimes dels últims anys del franquisme i de la repressió des del Tribunal d'Ordre Públic (TOP). El TOP va ser la instància judicial que des de desembre de 1963, substituint l'anomenat "Tribunal Especial de Represión de la Masonería y el Comunismo", es dedicava a la repressió de tot el que es consideraven delictes polítics.<sup>1</sup>

El període que tractem en el nostre treball és el comprès entre els anys 1969-1976. Comença amb l'estat d'excepció dels primers mesos de 1969 i també en un moment àlgid del moviment obrer, malgrat la repressió de les mobilitzacions de CCOO. A l'Hospitalet es produïren les vagues de la TEMSA, del metall, o a la construcció de Bellvitge (CIDESA) i Mercabarna. Cal assenyalar les quatre detencions del dia 1 d'agost de 1970, quan es realitzà una manifestació a l'Hospitalet amb 150 manifestants, i per la mort de tres obrers de la construcció a Granada (*La Vanguardia* 2 i 4 d'agost). L'any 1971 destaca la vaga en la construcció de l'Hospital de Bellvitge.

---

<sup>1</sup> Vegeu ÁGUILA, J. J. *El TOP. La represión de la libertad (1963-1977)*. Barcelona. Planeta, 2001, pàg. 227 i 228. Aquest és un estudi sistemàtic on es poden trobar el nombre de causes i de condemnes al llarg de la història del TOP.

La SEAT de Zona Franca, amb 20.000 treballadors, ha tingut permanentment incidència sobre tota la ciutat de l'Hospitalet i, molt especialment, als barris de Bellvitge, la Florida, Pubilla Cases i Can Serra. La lluita pel conveni portà, al gener de 1970, a diversos acomiadaments. El judici fou guanyat pels treballadors, però l'empresa SEAT no els va voler readmetre (solament foren indemnitzats). Fou en aquest context que s'arribà a l'ocupació de la fàbrica el 18 d'octubre de 1971. Aquell dia, l'empresa i autoritats polítiques donaren l'ordre de desallotjament dels treballadors de la fàbrica, resultant mort el veí de l'Hospitalet, del barri de la Florida, Antonio Ruiz Villalba. Dos policies de cavalleria se sentiren envoltats per un grup important de treballadors a l'interior de la fàbrica i un dels policies disparà un tret a l'estómac d'Antonio Ruiz. Cinc hores després d'haver començat els enfrontaments, moria. (Vegeu el n.º 0 de la revista del *Memorial democràtic de treballadors de la Seat*, on hi ha els testimonis de dos treballadors i un policia). Hi hagueren moltes detencions. Un bon grapat dels empresonats de l'Hospitalet d'aquest any es relaciona amb els fets d'octubre del 1971 a la SEAT, on foren detinguts, segons expedients de la Model, dinou treballadors, dels quals, set eren de l'Hospitalet.

A partir de 1971, les mobilitzacions, vagues i manifestacions al "cinturó roig" foren constants i, per exemple, les col·lectes solidàries amb els treballadors de SEAT i ROCA per tots els barris de l'Hospitalet són encara, avui, recordades. Els últims anys del franquisme, les vagues s'estengueren al sector del metall, químiques, la construcció, fins arribar a les vagues generals del Baix Llobregat, juliol del 1974, desembre del 1975 i gener del 1976. Totes van tenir ressò a la ciutat, especialment a les empreses de la carretera del Mig, sobretot la tercera, que fou convocada en solidaritat amb LA FORSA de Cornellà.

L'estructuració urbana de la ciutat fou resultat dels anys seixanta. Les parròquies i mossens jugaren un paper clau en la creació dels primers nuclis reivindicatius, coincidint amb el pas de les comissions de barri a les associacions de veïns, impulsades pel PSUC i altres forces polítiques. La primera AV legalitzada fou la de Sant Josep, poc després la de Collblanc-la Torrassa i seguiren tots els barris. Foren especialment importants lluites, com les portades a terme a la Florida per la manca de places escolars; o a Collblanc-la Torrassa, l'any 1971, enfront del pla parcial, i a Can Serra per conquerir la Carpa i la construcció de la casa de la Reconciliació (1974), així com la paralització de la construcció de més blocs a Bellvitge, etc.

L'any 1975 fou un moment àlgid a totes les AV, amb manifestacions a tots els barris per la insuficiència de serveis, com ara escoles, ambulatoris, autobusos. En aquells moments, el moviment veïnal de la ciutat estava encapçalat per dones. En aquests mateixos anys, s'estengué a tots els barris les vocalies de dones, que es configuraren a l'entorn de dues línies –el feminisme i la lluita per la democràcia– i, com veurem, tingueren una especial significació organitzant la solidaritat amb els empresonats.

També els estudiants es feren sentir, especialment des de la Caputxinada de 1967 i la formació del Sindicat Democràtic d'Estudiants (SDEUB). Cal dir que, a finals dels seixanta i al llarg dels anys setanta, universitats i instituts foren llocs de debat sobre la

democratització de la societat. Alguns dels detinguts de l'Hospitalet eren joves treballadors i estudiants dels instituts de batxillerat de Can Serra i el COPEM de Santa Eulàlia o d'escoles de formació professional, com la Sanz Orrio o el Centre Montserrat Xavier d'Hostafrancs. De fet, el període comença amb l'estat d'excepció del 1969, promogut per Fraga, llavors Ministre d'Informació i Turisme, contra la "subversió estudiantil", especialment dels districtes universitaris de Madrid i Barcelona, i la conflictivitat laboral. Segueix l'any 1970, amb el judici de Burgos i la tancada d'intel·lectuals a Montserrat, i el 1971, amb la constitució de l'Assemblea de Catalunya, que aglutinava no només partits sinó també sindicats, associacions de veïns i entitats de tot tipus.

L'assassinat de Carrero Blanco al desembre del 1973 i la mort de Franco al novembre del 1975 deixaren el "Movimiento" en mans d'un búnquer que, per fugir del seu pànic, només sabia matar; així, l'any 1974 era executat Salvador Puig Antich i al setembre del 1975 Franco signava les cinc últimes sentències de mort. Cal recordar que aquell any 1975 la crisi del petroli colpejava amb una inflació del 18% i més de 2.400.000 aturats. El desembre de 1976, el govern d'Adolfo Suárez va aprovar la dissolució del TOP, que es va fer efectiva el 4 de gener de 1977. Jurídicament, el final de tot aquest llarg període, per als nostres empresonats, serà amnistia, l'octubre de 1977.

## **La recerca**

Semblava, d'entrada, que la recerca no seria complicada i que, en el nostre entorn de l'Hospitalet, fàcilment contactaríem amb les persones que van lluitar contra la dictadura i contra les estructures capitalistes que oprimien tanta gent. De fet, ens trobem i movem en espais sorgits d'aquella lluita i creiem que amb facilitat trobaríem complicitats amb els protagonistes d'aquest passat recent, fent sorgir de l'oblit tantes persones que han lliurat part de la seva existència. No ha estat així.

El silenci de tants anys ha creat, en algunes de les persones protagonistes, una escorça a les consciències a força de callar, no només els pensaments assolits, sinó també les accions realitzades. A més, la força emprenedora dels actes es recolzaven en ideologies que creien en les transformacions socials i polítiques. Però ara, en replantejar-se el seu propi passat, algunes de les persones queden paralizades, enfosquides, devaluades, dubtant, fins i tot, de les experiències viscudes, de la lluita que va donar sentit a les seves vides i el llarg temps d'oblit d'aquelles actuacions, en posar-les de nou sobre la taula, les descobreixen com desvirtuades i mig mortes o mitificades, fora del temps, guardades al fons íntim sense compartir-les, sense qüestionar-se el valor que avui, i després de tots aquests anys, poden tenir. Negats els valors i drets bàsics de llibertat d'expressió i associació pel govern dictatorial, aquests homes i dones esdevenien culpables i mereixedors d'un càstig públic, i d'una manera o altra a tots els ha marcat de per vida.

Evidentment que en tots els casos no és així, com veurem, algunes de les persones protagonistes consideren aquell període dictatorial com un temps de formació perso-

nal, inclosa la detenció i l'empresonament i en molts aspectes segueixen orientant les seves accions cíviques i polítiques mantenint una coherència ideològica i ètica que arriba fins avui.

Els subjectes del nostre estudi són els homes presoners polítics ingressats a la presó Model, i les dones ingressades, per la mateixa causa, a la presó de la Trinitat, ambdues a Barcelona. La investigació s'ha realitzat a partir dels fons de l'Arxiu Nacional de Catalunya i metodològicament, vàrem considerar que per assolir el nostre objectiu era necessari:

- Buscar en els llibres de registre d'entrada de la presó, aquelles persones que constaven com a residents a l'Hospitalet els anys 1969-1976.
- Localitzar els expedients dels que constaven com a presos polítics, entenent com a tals aquells que tenen anotat com a causa delictiva alguna paraula que pogués orientar-nos vers aquesta classificació de presos polítics.
- Comprovar en el mateix expedient la documentació i analitzar les possibilitats de poder realitzar una entrevista.
- Sistematitzar la recerca amb els ítems que fossin necessaris.

Si més no, enlloc consten les hores passades a comissaria, més o menys 72 hores en mans de la policia que els havien detingut, si no eren més per estat d'excepció. D'aquestes hores o dies, no en podem saber res més que el testimoni viscut de les persones que han passat per aquesta situació, la documentació policial és del tot inaccessible.

Si bé l'arxiu de la presó Model ens ha possibilitat accedir a dades cronològiques a partir dels llibres de registre segellats i relativament ben ordenats, en el cas de la presó de la Trinitat, la presó de dones, no hem trobat els llibres de registre, sembla que quan la presó es va traslladar a Wad-Ras es va cremar molta d'aquella documentació sense que ningú n'hagi reclamat responsabilitats. Per això hem hagut de consultar caixes i més caixes de documentació on es guarden part dels expedients d'aquells anys, i així hem pogut localitzar algunes de les dones de l'Hospitalet que havien estat recloses en aquest final del franquisme. Hem pogut comprovar que la documentació és absolutament incompleta. També, en aquest cas, la memòria de la dona ha estat menysvalorada. Fins i tot, el resultat de la documentació és enganyosa, com si ser dona no quadrés en els espais de delinqüència política sinó en relació amb la prostitució, i podria donar la impressió que les dones pràcticament no van prendre part en activitats polítiques antifranquistes i de transició a la democràcia.

### **Arxiu Nacional de Catalunya**

A l'Arxiu Nacional hem trobat enregistrats 568 homes de l'Hospitalet reclosos a la presó Model els anys estudiats. D'aquests, només 39 constaven com empresonats per "causes polítiques". De tots ells, en tenim el número d'expedient, nom, cognoms,

edat, lloc de naixement, adreça i professió. Tanmateix, per les nostres vinculacions amb antifranquistes d'aquell moment, coneixem veïns de la ciutat que passaren per la Model i dels quals no hem pogut localitzar l'expedient a l'ANC. La causa de la detenció no consta en el llibre de registre d'entrada i vàrem recórrer als expedients per recollir totes les dades que ens podien permetre conèixer l'univers de cada empresonat, sempre sota l'òptica d'informes elaborats als encausats.

Per arribar a la documentació de les dones, el camí va ser diferent, per les causes expressades anteriorment. Va ser realment difícil per la quantitat de documentació emmagatzemada: permisos, resolucions, cartes, etc. Documentació sense classificar i que dificultà la recerca. Finalment, poguérem accedir als expedients de les 166 dones empresonades de l'Hospitalet. D'aquestes, només 13 constaven que eren preses polítiques. Tenim també coneixement d'altres dones empresonades però que no consten a l'ANC.

Les anotacions que consten en els expedients per especificar el "delicte" són d'allò més heterogènies: "*Propaganda ilegal*", "*manifestación ilegal*", "*manifestación no autorizada*", "*terrorismo*", "*atentado a las fuerzas armadas*", "*agresión a fuerza pública*", "*asociación ilícita*", "*reunión ilegal*", "*desordenes públicos*", "*pertenencia al partido comunista*", "*resistencia a los agentes de la autoridad*", "*injurias al jefe del estado*", "*actividades subversivas*" en resum, es tractava, en la majoria dels casos, de participar en manifestacions reclamant drets bàsics, corregudes del final de les manifestacions, accions vinculades a les lluites per la millora de les condicions laborals o del barri i per pertinença a partits polítics.

## **Les entrevistes**

Un cop obtinguda una primera relació d'homes i dones empresonats, calia passar a les entrevistes de les persones concretes. Cal dir que, a més de les complicacions per localitzar aquests homes i dones arran dels canvis d'habitatge, del temps passat, de la mort d'algunes d'elles, l'escull més delicat va ser superar les dificultats per poder fer l'entrevista, que posava a les nostres mans la vida dels empresonats i les circumstàncies que hi va haver a l'entorn d'aquells fets. Aquestes dones i homes, de moment, quedaven estranyats que, al cap de tants anys, algú s'interessés pel valor d'un temps concret de la seva vida.

D'entrada, els seus rostres mostraven inseguretat davant de qui érem i les motivacions de la nostra entrevista. La nostra fitxa-resum del seu expedient de les presons els resultava colpidor, tant per les dones com per als homes. Trencar el silenci amb les seves explicacions sobre les seves experiències feia reviure el dolor viscut, els records tensos del mal tractament policial, tornar a pensar en tot allò que ja creien que havia quedat en el passat per sempre i que deixaria d'existir.

Trencar el silenci significava trobar-se de nou al davant de tantes cares agressives,

desafiants o decebudes i reviure també moltes de les cares comprensives i amigues que els donaven ànims. Trencar el silenci feia sorgir de nou els desencants viscuts en algunes situacions de reintegració al treball o a la família. La desconfiança i els interrogants mai contestats d'una societat massa vegades contradictòria feia difícil l'explicació serena.

També n'hem trobar que no han volgut trencar aquest silenci. Una noia, que va viure 19 anys a la presó, es va prometre a si mateixa, i ho ha complert, que no parlaria d'aquells anys, ja que en prendre part en una organització de caràcter radical a favor d'una major justícia social i política, l'havia trencat per dins, i ara, amb el temps, havia pogut recrear una nova vida i no volia ni pensar en la possibilitat de renunciar-hi. Aquest fet evidenciava les dificultats que hi ha per recuperar la història. Les paraules d'aquella dona, avui casada i amb fills, restarà, potser per sempre, en l'anonimat, però aquestes ratlles, si les llegeix, volem que siguin també un reconeixement al seu testimoni volgutament silenciats. Cal respectar les vides de les persones i també a qui ha volgut deixar fora de la seva vida un temps quasi infernal.

D'altres no van voler parlar perquè entenien que el temps de presó no fou conseqüència d'un projecte polític pensat i assolit sinó un fet ocasional portat per actes de joventut. D'alguna manera, consideren que seguien als que estaven més motivats i compromesos políticament en el moviment antifranquista i ells, diuen, van tenir mala sort.

Hi ha, també, aquells que no han volgut parlar, senzillament, perquè no van voler recordar el dolor d'aquells fets. També d'altres mostraren el desencís per la direcció que va agafar el canvi o desconfiança pel fet de no haver rebut mai cap reconeixement pel seu pas per la presó. Fins i tot, un home ens va manifestar que ell no donaria la seva vida gratuïtament. Ell considerava que es guanyaven molts diners editant llibres i ell volia la seva part. No el vam poder convèncer.

Dels 39 homes localitzats a l'ANC en vàrem entrevistar set.<sup>2</sup> De les 13 dones que foren empresonades per motius polítics, a l'ANC hem trobat informació de 12. Sabem que altres dones foren empresonades i el seu expedient ha desaparegut. N'hem pogut entrevistar 3, i una d'elles per la nostra relació amb els grups de gent d'esquerres i demòcrates de la ciutat.

Relació de les persones entrevistades:

- Julián Cabanillas Pozo
- José Cortada Nusas
- Gabriel Garcia Ruiz

---

<sup>2</sup> Els testimonis d'altres detinguts i empresonats com Matias Castells (1970), Tomás Martínez (1976), Antonio Mayo (1970), Gonzalo Montesinos (1970 i 1975), J. M. Rodríguez (1970 i 1975), Antonio Ruiz (1972), estan recollits a l'obra col·lectiva *L'Hospitalet lloc de memòria. Exili, deportació, repressió i lluita antifranquista*. Ed. Cel'h. 2007. També en Josep Ribas i Jaume Valls, a qui es va entrevistar específicament per a aquesta investigació.



- Francisco Javier Garcia Almirall
- Aurora Gómez Cano
- Remedios González Medina
- Tomás Marín Martínez
- Clara C. Parramon Homs
- Josep Ribas Vinyals
- Jaume Valls Piulachs

A partir de la consulta dels expedients, van anar sorgint els noms dels advocats que defensaven aquests homes i dones en el seu empresonament per causes polítiques.

La llista d'advocats que defensaren gent de l'Hospitalet és realment llarga: Rodolf Guerra i Fontana, Albert Fina Sanglas, Montserrat Avilés, Josep Maria Gasch Riudor, Angelina Hurius Calcerrada, Josep Solé Barberá, Asunción Solé Puig, August Gil Matamala, Joan Ll. Jornet i Forner, José Egea Coma, Magda Oranich Solagran, Miquel Roca i Junyent, Jordi Casas Salat, Antonio Martín Martín, Luís Salvadores Roure, Eduardo García de Enterría, Marc Palmés i Giró, Agustí de Semir i Rovira, Antoni Cuenca Puigdellívol, Carmela Sauquillo, Gallisá, Rosal, Batet... De tots ells, el despatx que intervingué més fou el d'Albert Fina i Montserrat Avilés. Molts ja no era possible entrevistar-los, i Marc Palmés morí poc després de fer l'enregistrament, el 15 de febrer del 2005. No existeix cap estudi global sobre el paper dels despatxos d'advocats sota el franquisme i, en aquest sentit, ens semblen del tot imprescindibles els seus testimonis. Al llarg de les entrevistes descobríem un nou horitzó en l'entramat de la societat d'aquells anys: la relació de l'advocat amb les persones empresonades i les famílies. A les famílies, les ajudava a superar la pressió procedent d'un veïnatge que no entenia el pas per la presó si no era com a conseqüència de la delinqüència. Advocats i famílies formaren una xarxa solidària i de resistència necessària per avançar en la lluita per la democràcia.

Les famílies vivien amb "l'ai" al cor quan no arribaven puntuals els marits, fill, filla, després de la feina. "mirar de nit per la finestra, per si torna..." La repressió feia que les famílies visquessin amb impotència fets que traspalsaven la seva normalitat.

Els homes implicats a la lluita subversiva i reivindicativa eren majoria, i les seves companyes vivien en una gran solitud en no poder compartir la situació anòmala amb els fills, moltes vegades encara infants, i també perquè massa sovint els empresonats homes, vinguts d'altres llocs, no tenien aquí la família. Aquestes dones, davant la dificultat, s'enfortien i maduraven donant respostes a mirades i actuacions marginadores, encomanant la seva valentia a d'altres que no sabien com entomar els sotracos familiars que vivien. Sempre es trobaven persones que feien costat, que se solidaritzaven i comprenien les dificultats que això representava.

Només arribant al nucli social més cohesionat podrem entendre una mica el que va representar per al nostre país la resistència de tantes persones que, amb la seva força, la seva acció silenciosa de suport als seus, l'acceptació valenta d'un fets que pot-

ser no entenen del tot, mostren el gruix humà que s'amaga a la base de tot moviment de transformació social i política.

## 1. ADVOCATS I ADVOCADES

A **Joan Lluís Jornet Forner**, **Rodolf Guerra**, **Magda Oranich**, **Assumpció Solé** i **Marc Palmés**, els vàrem entrevistar per poder obtenir respostes al nostre qüestionari. **Joan Manel Gasch** i **Angelina Hurios** ens van rebre tots dos i al llarg de la conversa van anar responent les qüestions. **August Gil Matamala** ens va fer arribar un escrit amb les seves respostes.

El qüestionari als advocats es concretava en:

**1. Motivacions per defensar a presos polítics i consciència antifranquista. 2. Dificultats amb l'Administració, Col·legi d'Advocats i policia. 3. Relació amb els jutges i el Tribunal d'Ordre Públic. 4. Comunicació amb els empresonats. 5. Relació amb les famílies. 6. Advocats de causes polítiques? 7. Estat d'ànim dels presos. 8. Més repressió en els últims anys del franquisme?**

Les respostes dels advocats són d'una gran riquesa i fer-ne un resum ens ha semblat mutilar històries, raonaments i sentiments que poden donar molta informació per la recuperació de la història dels últims anys del franquisme.

### 1.1. Motivacions per defensar presos polítics i consciència antifranquista

Les seves opcions sorgeixen per raons ben diferents:

Contactes amb d'altres professionals compromesos en la lluita antifranquista.

Participar en moviments estudiantils universitaris d'aquell moment.

Formar part d'una organització política, partidària i/o sindical.

Motivacions de tipus religiós i lluita per la justícia, buscant organitzacions anticapitalistes.

Trobar maneres de respondre a la repressió policial.

Qüestionament dels processos judicials.

Crear base social des de la clandestinitat.

Com a dones i privilegiades, donar resposta al règim franquista des de la seva posició professional.

El contacte amb les presons a causa dels primers treballs com advocat.

Coneixement de companys i companyes que s'exposaven a patir repressió per pertànyer a organitzacions clandestines.

Descobrir la realitat dels maltractaments, tant de presos comuns com polítics.

Lluitar al costat de militants de partits amb objectius comuns.



Angelina Hurios i Joan Manuel Gasch

### **Angelina Hurios<sup>3</sup>**

*"Nosaltres dos (Joan M. Gasch) per conviccions profundament cristianes i després perquè estàvem treballant a la clandestinitat en el Front Obrer de Catalunya, i també perquè vam començar a treballar en un despatx en què la ideologia va ser crear un col·lectiu, on ens vam ajuntar uns amb ideologia marxista i altres amb ideologia cristiana. Nosaltres vam posar un despatx al servei dels treballadors i les classes represaliades. En aquelles èpoques érem els mateixos a tot arreu. Era gent que estava lluitant contra el règim i per canviar les coses. Aleshores, les nostres defenses provenien d'això, perquè econòmicament, acostumaven a ser bastant rui-noses, ni per 'gastos', moltes vegades... aquest perquè era aquest, aquell perquè era aquell i l'altre perquè era l'altre i, és clar, no es treia ni per despeses.... Nosaltres ho fèiem indiscu-tiblement per ideologia.*

*Vam estar deu anys a la clandestinitat. Dels seixanta al setanta. En Joan Manel Gasch potser més, perquè ja venia de la universitat."*

### **Joan Manuel Gasch**

*"Jo diria que la consciència... em va fer abandonar el meu projecte, pel qual havia començat la carrera, que era fer de notari seguint la tradició familiar, i per tant, a partir d'aquí, penso que es pot muntar un despatx al servei de les classes populars, dels treballadors, etc.*

*I en aquest sentit, ja entra també tot el tema de represàlies. És a dir, a tercer curs de carrera em ve a buscar Unió Democràtica, em ve a buscar el que aleshores es deia Moviment Socialista Català, em ve a buscar l'Acció Democràtica Popular del Front Obrer de Catalunya, em ve a buscar el PSUC... en Roca Junyent, que després va passar al FOC.*

*És un procés... Per tant, la defensa ve 'després de'. Vam prendre consciència i vaig acabar la carrera i, de cop i volta, un bon dia..., era passant encara, em van venir a demanar la meua*

---

<sup>3</sup> Hem respectat, sempre que ha estat possible, les respostes individuals d'Angelina Hurios i Joan M. Gasch, malgrat que l'entrevista fou comuna.

*col·laboració en una defensa global, en què hi havia bastants estudiants del PSUC que havien caigut. Havia caigut pràcticament tota una secció d'estudiants. Va ser un judici bastant bèstia. Eren dels primers que es feien al TOP, era l'any 63 em sembla. Hi havia el Jiménez de Parga, hi havia el Condomines, el pare... El Solé Barberà.*

*Per preparar el judici vam anar a veure com treballaven aquella gent, i vam veure un parell de judicis. Un judici d'una persona que a la seva tauleta de nit tenia uns vint fulls de Comissions Obreres, era d'Astúries i no sabia llegir, i el fiscal l'acusava de propaganda il·legal i no sé què més. El defensor dient 'escolti, perdoni, que este señor, señoría le recuerdo que no sabe leer,... ¡iNada, desestimada!...'"*

#### **August Gil Matamala<sup>4</sup>**

*"Vaig militar al PSUC entre el 56 i el 68 i després em vaig vincular a altres grups antifranquistes. Per tant, el període que tractem ja estava mentalitzat per defensar persones que lluitaven contra el franquisme. Des del temps de la universitat, d'estudiant, ja pensava que aquell sistema no podia continuar i calia canviar-lo.*

*Defensar la gent compromesa em va portar a conèixer tota la realitat opressiva del temps. Des de 1960 defensant persones que estaven jutjats en consells de guerra i del TOP."*

#### **Rodolf Guerra**

*"Jo en aquella època ja feia temps que lluitava contra el règim. Jo havia defensat altra gent de la banca i els companys de la feina havien donat el meu nom, i llavors veníem a veure'm, perquè els defenses."*

#### **J. Ll. Jornet**

*"Jo havia estudiat filosofia i teologia. La meua família era molt religiosa. Érem 8 germans, jo era el gran, i l'any 1963 el meu pare mor i llavors deixo d'estudiar filosofia i teologia... és des*



*August Gil Matamala, a l'esquerra i Rodolf Guerra, a la dreta.*

---

<sup>4</sup> El testimoni d'August Gil Matamala ha estat recollit mitjançant un qüestionari enviat per carta.



J. Ll. Jornet i Magda Oranich.

*d'aquest prisma religiós i de coherència i de preocupació pels altres que jo vaig entrar en aquest món d'oposició al sistema, i de búsqueda d'un món més just. En concret, quan començo a fer d'advocat entro en contacte amb la Comissió de Solidaritat de Barcelona, que era una comissió que estava a l'aixopluc de l'arquebisbat. Hi havia l'Antoni Gutiérrez, el Quim Boix... hi havia tot una sèrie de gent, com els de la ORT..., a mi em mouen inicialment aquests sentiments i començo a embolicar-me en coses d'aquestes, i també en coses sindicals amb gent d'USO. Res a veure la USO d'aquells temps amb la USO d'ara... i l'any 73 entro en contacte amb la gent del Col·lectiu Ronda.*

*Militar en una organització concreta, no he militat mai. Sempre he buscat organitzacions que tinguin una base assembleària i autònoma, és a dir organitzacions anticapitalistes, que siguin globals i que busquin la unitat de la classe, que avui en dia seria buscar la unitat de les forces progressistes."*

### **Magda Oranich**

*"Jo era una estudiant antifranquista, fèiem vagues..., la policia dintre de la facultat.... El meu cosí era molt antifranquista. Vam estar suspesos de matrícula dos o tres vegades durant tot el curs.*

*Aleshores a la universitat... estàvem més en el rotllo aquell que en una altra cosa i, per tant, ja estava conscienciada. Però la consciència real i la radicalització en tot el que suposava la defensa dels drets humans, evidentment, va ser en començar a defensar els presos polítics. Perquè sí que t'ho deien: 'Han detingut un company i sembla que l'han torturat...'. Però quan jo vaig començar a defensar i vaig veure la tortura tan a prop, t'ensenyaven les lesions en el mateix jutjat de guàrdia o quan hi podies parlar, o a la presó..., o després ja defensant, no només al TOP, sinó als tribunals militars, etc., realment la conscienciació..., a més de ser molt radical en la defensa dels drets humans..., em va venir en defensar els presos polítics.*

*Sempre dic que jo he entrat a la política amb la defensa dels presos polítics, o sigui des de la vessant professional. Jo havia pogut obtenir el títol de dret, que en aquella època no ho podia fer tothom, i menys dones, i el podia posar al servei de la causa que en aquells moments jo*



Marc Palmés i Assumpció Solé.

*més creia. Jo pensava: Aquest deu ser un honor que deuen voler molts i després vaig veure que no el volia tanta gent. Vaig defensar milers. Milers no vol dir milers de causes, en cada causa hi havia, de vegades, moltíssim implicats."*

### **Marc Palmés**

*"En acabar la carrera, l'any 1965, com tot advocat que no té idea de res i no té familiars juristes, vaig entrar en despatxos d'advocats. Portava coses de l'oficina a la presó i a veure presos comuns... per robatoris, estafes... i trobar-me que molts d'ells estaven maltractats. Maltractats des de la comissaria o a la mateixa presó. Presentava denúncies al jutjat de guàrdia, i sempre en sortia rebotat.*

*Vaig connectar amb altres advocats i aquests estaven vinculats a Comissions Obreres i a partits com el PSUC, que en aquells moments estaven totalment perseguits i prohibits. Llavors, per una qüestió de sensibilització personal, en comprovar els maltractaments als detinguts, em vaig relacionar amb aquesta història. El primer judici que vaig portar en el TOP, a Madrid, va ser l'any 1969, justament quan feia quatre anys que havia acabat la carrera.*

*A partir d'aquí, va venir tot un seguit continu de portar assumptes al TOP, consells de guerra a la jurisdicció militar d'aquí..., però la motivació fonamental era aquesta. Jo em feia immediatament amic i solidari amb els presos. Després considerava que estaven presos, per unes raons elementals, que corresponien a l'exercici de drets i llibertats fonamentals, i que no tenia perquè estar a la presó una persona que portés el Mundo Obrero, o perquè anés a una manifestació en protesta pels maltractaments a comissaria..., són coses que et van sensibilitzant i et vas ficant, i m'hi vaig ficar fins aquí.*

*No vaig estar mai en cap organització, i això em va permetre defensar persones de les organitzacions més diverses, perquè defensar presos polítics no era cap negoci, perquè al principi no pagaven res, ni el viatge a Madrid, després ja dèiem, almenys que es pagui el viatge en avió..., almenys que no ens costi calers."*



### **Assumpció Solé Puig**

*"Em vaig col·legiar com a advocada el 69... i el 70 vaig entrar al despatx de l'Albert Fina i la Montserrat Avilés<sup>5</sup>, i allà, a més dels problemes laborals, defensàvem tots els problemes que tenien els treballadors, defensàvem els interessos dels treballadors i entre aquests problemes un de molt principal era la repressió de sindicació, d'associació, la falta de llibertats sindicals i democràtiques, etc. És el que em va portar a que actués el Tribunal d'Ordre Públic. Des de can Fina portàvem tots els casos de manifestació, d'associació a Comissions Obreres, de propaganda il·legal, que representava, com a mínim, anar cada un de nosaltres un cop al mes al TOP, durant uns quants anys... A la Universitat ja vaig estar organitzada en el Sindicat Democràtic d'Estudiants, em van detenir l'any 66, vaig estar a la presó i vaig estar al TOP, o sigui, el jutjat no em venia de nou. I suposo que això em va portar també a militar al PSUC. El compromís com a advocat laboralista no era només un compromís professional, sinó també personal i ideològic."*

#### 1.2. Dificultats amb l'Administració, Col·legi d'Advocats i policia

Fins l'any 1963 el Col·legi d'Advocats, com totes les institucions, estava impregnat de feixisme, però a partir d'aquell any, quan s'inicià el deganat de Frederic Roda Ventura i entraren a la junta joves advocats i advocades, com Joan Manuel Gasch, Miquel Roca, Ignasi de Gispert o Montserrat Avilés, s'inicià un procés cap a la independència dels poders públics i de solidaritat amb els represaliats, detinguts i empresonats. Es pot afirmar que el Col·legi d'Advocats de Catalunya va protegir els que exercien com a defensors dels drets humans en general i també dels drets socials i polítics necessaris en un estat de dret. Els donava cobertura i podien moure's amb un marge pactats per poder continuar treballant a favor de la justícia.

Al final de la dictadura del general Franco, el Col·legi d'Advocats de Barcelona fou model de rectitud i valentia. La creació de la Comissió de Defensa pels Drets Humans i de la Persona és un exemple clar de com es pot matisar la "Llei imposada". Així ho reconeixen totes les persones entrevistades. Hi havia al davant "gent recte i preocupada pels drets humans". Aquesta institució servia de paraigua per defensar molta gent, sense distinció de classe o formació cultural, també tenia bon nom davant del TOP.

Els advocats i advocades que amb les seves actuacions eren agafats sabien que la policia no podia extralimitar-se, perquè hi hauria resposta immediata del Col·legi. La policia sembla que tenia consignes de precaució davant de persones vinculades a aquesta institució.

Tant els advocats i advocades laboralistes, defensors dels treballadors, tots actuaven amb una gran sentit ètic. Els defensats tenien la certesa que tots ells farien el que caldria per aconseguir la seva llibertat. Tots recorden que en l'àmbit general els tràmits

---

<sup>5</sup> Sobre Albert Fina (1933-1997), és imprescindible el llibre de VÁZQUEZ MONTALBÁN, M., AVILÉS, M. i altres. *Albert Fina*, ed. La Factoria Cultural, 2001. També: FINA, A., SALES, F. *Des del nostre despatx*. Dopesa, 1978.

amb les administracions eren feixucs, i que se'ls obligava a parlar en castellà, i en les seves visites a la presó només deixaven passar als empresonats allò que estava escrit en aquest idioma.

Les accions policials eren diferents segons de "qui" es tractava. Els treballadors sistemàticament eren maltractats, no així els advocats i advocades, encara que uns i altres fossin detinguts en els mateixos despatxos. L'escorcoll fet d'una manera barroera feia desaparèixer papers. En alguns casos, advocats i clients acabaven a les presons.

Una de les actuacions policials més freqüents contra advocats i advocades era la vigilància a la porta dels edificis on hi havia despatxos. Els despatxos dels advocats es van convertir en autèntics centres neuràlgics de moltes activitats contra la dictadura. Moltes vegades els policies anaven vestits de civils, però els reconeixien i evitaven entrar al despatx. El control policial dels despatxos no va desaparèixer amb la mort del dictador. Hi havia també grups repressius més perillosos, para policials, com els "Gerrilleros de Cristo Rey" o la "Guardia de Franco". El màxim exponent de la brutalitat d'aquests grups violents fou els assassinats d'Atocha, un escamot d'extrema dreta entrà al despatx laboralista i assassinà cinc persones, tres advocats –Luis Javier Benavides, Javier Sauquillo i Enrique Valdelvira–, un estudiant de dret –Serafín Holgado– i un treballador –Ángel Rodríguez Leal.

Fets concrets, com el Procés de Burgos de finals de 1970 o l'atemptat i mort de Carrero Blanco, el 20 de desembre de 1973, tenien repercussions ràpides en l'activant de l'aparell repressiu. Les execucions de Puig Antich, el 2 març de 1974, i de Joan Paredes Manot "Txiki"<sup>6</sup> i Àngel Otaegui, d'ETA i tres del FRAP, el 27 de setembre de 1975 en són una mostra.

El fet que s'absolguessin més els presos comuns que els polítics, també és significatiu. La diferent actitud vers els empresonats a la Presó Model, i la Trinitat, era cop-sada pels advocats.

La Comissió de Defensa dels Advocats actuava, el degà trucava, es movia l'Església, també la banca, perquè a mida que l'oposició al règim creixia, també s'enfortia la societat amb organitzacions com l'Assemblea de Catalunya, on es reunien totes les forces socials i polítiques d'aquells anys del tardofranquisme.

### **August Gil Matamala**

*"Hi ha dos nivells: A un costat, les institucions més directament franquistes, com la policia, i a l'altre, el Col·legi d'Advocats. Aquest ens donava cobertura i ens podíem moure amb uns marges pactats per poder continuar treballant a favor de la justícia"*

*El despatx estava vigilat. També em van retirar el passaport l'any 1969 arran de la Declaració de l'Estat d'Excepció. No vaig estar detingut, encara que vaig viure tres situacions que van que-*

---

<sup>6</sup> Magda Oranich i Marc Palmés com a advocats defensors de Salvador Puig Antich i de Manuel Paredes, el Txiki, que acompanyaren fins l'últim moment.



dar solucionades pel col·legi d'Advocats. Els darrers anys va estar molt pressionat, tant per cartes anònimes, com per trucades de telèfon, fins i tot amenaces de mort. Aquestes accions estaven protagonitzades per grups parapolicials d'extrema dreta. Els grups més actius en aquestes activitats eren el "Guerrilleros de Cristo Rey" i la "Guardia de Franco", entre altres.

### **Rodolf Guerra**

"Vaig estar dos anys a la presó per pertànyer a un partit que es deia Aliança Democràtica Popular de Catalunya, que després es va dir Front Obrer Català, estava federat al Front d'Alliberament Popular, el FELIPE. Va ser des de l'any 62 fins al 64. En van agafar a uns quants i van donar el meu nom. I jo em vaig quedar a dormir a casa, perquè no havia tingut temps d'explicar als meus pares on estava ficat i el que estava fent, i a les quatre de la matinada, van aparèixer quatre policies amb metralleta a buscar-me. I a mi en van demanar per uns altres, i se'n van sortir de miracle, perquè els tios anaven pegant, i em sembla que vaig donar un o dos noms, però vaig tenir la precaució de donar noms, perquè no em torturessin més, però de gent que sabia positivament, o almenys de gent que havien rebut la consigna que marxessin perquè la policia anava a per a tots..."

Més tard, vaig estar dos o tres cops més a prefectura: un d'ells hi vaig estar un dia, l'altre tres o quatre hores, i un altre va ser entrar i sortir.

En aquella època, després del Solé Barbarà i algun altre, era jo el que més defensava en el TOP. Quan vaig estar els dos anys a la presó, el Col·legi va tenir la deferència de no expulsar-me, malgrat que li va demanar el Governador. Així que, quan vaig sortir de la presó, el primer que vaig fer és dedicar-me a l'exercici de la professió.

El Col·legi d'Advocats va tenir una certa independència respecte a la repressió. El que van intentar és que jo no defensés més gent, i ho van intentar dos cops, posant la policia a la porta perquè molestés la gent que anava al meu despatx i fent-me amenaces per telèfon. Jo ja era una mica gran, i havia passat per coses més greus que amenaces per telèfon, mai me les vaig prendre seriosament. I els meus clients, que més o menys també eren de la mateixa corda, tenien la mateixa actitud.

### **Joan Manuel Gasch i Angelina Hurios**

**JMG.** "El col·legi d'advocats sota la dictadura estava bastant bé, per exemple a la junta del col·legi d'advocats hi va passar en Miquel Roca, en Valverde, en Gispert pare, que va ser conseller de justícia amb Unió Democràtica, i en Roda Ventura..".

**AH.** "En Roda, que va morir d'un infart després d'anar a una comissaria."<sup>7</sup>

**JMG.** "No, no després de sortir del jutjat de guàrdia"

**AH.** "Sí, del jutjat de guàrdia, perquè va tenir un enfrontament amb el jutge i va sortir i va quedar fulminat."

**JMG.** "Hi era jo a la junta quan hi va haver lo de la primera detenció de l'Assemblea de Catalunya...<sup>8</sup> i amb lo del Txiki vam estar tota la nit al col·legi."

---

<sup>7</sup> Frederic Roda i Ventura morí el 7 de març de 1967 d'un infart després d'entrevistar-se amb el jutge Redondo per intercedir per la detenció d'estudiants i intel·lectuals que havien participat en un acte d'homentatge a Dr. Jordi Rubió i Balaguer, a la Universitat de Barcelona.

<sup>8</sup> Es refereix a "la caiguda dels cent tretze". El diumenge 28 d'octubre de 1973, unes 150 persones es reuniren a l'església de Santa Maria Mitjancera de Barcelona, la policia en va detenir 113. Entre els advocat i advocades hi havia Albert Fina, Montserrat Avilés, Agustí de Semir, Magda Oranich i Josep Solé Barberà. Vegeu MAYAYO, Andreu: *Josep Solé Barberà advocat. La veu del PSUC*. Ed. L'Avenc, 2007, pàg 229-297.

**JMG.** "I abans en el procés de Burgos del desembre de 1970, vam fer una tancada dins del col·legi."

**AH.** "Tancats al col·legi, tota la nit, que, per cert, era dura la nit allà, i el del Txiki va ser una pena, perquè estàvem mirant perquè el perdonessin i quan va venir la Magda Oranich explicant que l'havien mort va ser horrible!"

### **J. Ll. Jornet**

"El Col·legi d'Advocats pertanyia a aquest àmbit antifranquista i antirepressiu. Al Col·legi hi havia muntada la que es deia la 'Comissió de Defensa', i del lliure exercici de la defensa, és a dir, que com a advocats poguéssim exercir sense límits, a qui creguessin, i això és un principi del tot dret sagrat. Això no es podia posar en qüestió. Des d'aquest aspecte, el Col·legi donava aixopluc. Recordo, per exemple, que quan van assassinar el Txiki vam estar tancats tota la nit al Col·legi, tothom trucant per veure si això es podia canviar. Per altre cantó, aquí vam tenir la sort que Josep Maria Gasch havia estat dues vegades el secretari del Col·legi d'Advocats, de tal manera que jo, en moments en què vaig tenir problemes polítics per ser advocat, aquests problemes em van passar rasant.

Podem dir que als advocats, els sistema els tractava amb cert 'guante blanco', això no vol dir que quan podien sacsejar doncs..., com a l'Albert Fina, però si ho podien evitar..."

### **Marc Palmés**

"Nosaltres, entre el 74-75, el despatx el teníem supervigilat. Com que estàvem al final del franquisme, la repressió... era més forta. Cada vegada hi havia més gent de la que donava suport al règim que estava descontenta, perquè consideraven que no es donava la resposta suficient a ETA, i contra els manifestants i els comunistes i contra els separatistes. Es van fer coses com les del Puig Antich, per donar un escarment. I el fet més clar van ser les últimes cinc execucions simultànies del 27 de setembre de 1975, on van executar un suposat membre d'ETA, aquí a Barcelona, el Txiki, que el vaig defensar jo, vaig estar present a la seva execució, al seu afusellament, a més a més, tres a Madrid, del FRAP; un altre d'ETA, a Burgos. És a dir, tres centres neuràlgics de l'oposició política al règim: el País Basc, Madrid i Catalunya. Van fer l'escarment, el cop de cua salvatge del franquisme que se'n va anar tal com va entrar: a sang. Amenaces i agressions físiques, precisament en el tema del Txiki..., tres dies després de l'execució, anàvem a fer un funeral, perquè en aquelles èpoques les esglésies s'utilitzaven molt per fer actes polítics amb l'excusa religiosa. Una altra cosa eren les reunions pures i dures, però això era un acte de reivindicació per la mort d'aquest senyor, la policia va prohibir el funeral. Van venir els Guerrilleros de Cristo Rey al despatx i ens van enganxar a tres: el capellà del funeral, que era oncle del noi que van jutjar amb Puig Antich, que no el van condemnar a mort perquè era menor d'edat; un altre company del despatx i jo, i ens van enganxar. Com que l'altre company i jo podíem córrer, només ens van donar un quants cops a cap. Encara tinc el senyal al cap, vaig començar a sagnar molt i van dir 'éste ya tiene su merecido', però al capella li van obrir el cap.

Després, trucades d'amenaques contínues: que si hi havia bombes a l'edifici, 'que te pegaremos cuatro tiros, te colgaremos como un cerdo...', durant la matança d'Atocha de gener del 77, aquí es deia que era un escamot que anava després a Barcelona, i tothom pensava que tots els números em tocaven a mi, perquè jo tenia la detenció i l'enfrontament del Txiki molt recent i en aquell moment estava en primera línia de foc, aquesta és la veritat.

Eren uns moments, que quan sorties d'un portal miraves amunt i avall si veies algun cotxe o sospitós i sempre que podies anaves acompanyat d'algú.

La policia, en temes d'advocats, no es passava perquè de seguida hi havia la resposta immediata, la Comissió de Defensa dels advocats actuava, el degà trucava..., es movia l'església,

també la banca, perquè en aquell moment la banca catalana tenia una certa sensibilitat en aquestes històries, els bancs catalans, però la Banca Catalana, en concret.”

### **Magda Oranich**

*“Pel que fa al Col·legi d'Advocats, era com una mena d'oasi de democràcia, sempre dic que, a part de les assemblees de la facultat de dret, segurament vaig aprendre com funcionava la democràcia al Col·legi d'Advocats en plena dictadura. Almenys, en aquells anys, al Col·legi hi havia democràcia, per tant el Col·legi era on ens reuníem els advocats de presos polítics i era també el lloc on, quan tenies una dificultat greu, anaves a plorar, a dir, en un sentit metafòric, m'ha passat això.*

*Amb l'Administració de justícia, en principi, no teníem problemes, per cert que deien 'cuidado tú que ésta es de las rojas...'; en segons quin ambient hi havia molt funcionari fatxa, feixista i de vegades et deien 'pero si así no ganais ni un duro...'*

*Quant a la policia, jo mateixa vaig ser presa política..., uns mesos, al 73. I moltes 'a punta pala', que diuen en castellà... però és cert que quant a la policia, encara que tinguéssim algun problema, el fet de ser advocada i col·legiada era una protecció.*

*Vaig patir control policial. Si en alguna 'redada' s'escapava algú, pensaven que tenia relació amb l'advocat. Efectivament, vaig patir control policial important per membres de l'extrema dreta que ens havien vingut a pegar al despatx. Havien trencat la porta..., vam haver de trucar a la policia, però la policia tampoc defensava perquè eren els mateixos. Fins i tot, després de la mort d'en Franco, en alguna caiguda... la connexió telefònica, nosaltres sempre anàvem amb compte, saludàvem a quins ens estaven sentint. També control policial davant del despatx, fins i tot em vaig aprendre la matrícula de memòria d'algun dels cotxes i alguna vegada els deia: 'Escolteu que aquí és direcció prohibida, em fico un moment', arribava a tenir, de vegades, fins i tot converses. Vaig conèixer tots els que em controlaven.”*

### **Assumpció Solé Puig**

*“Des de l'any 69-70, des de l'estat d'excepció, jo crec que impulsat pels advocats laboralistes, es va organitzar la Comissió de Defensa pels Drets Humans i la Persona. A més, hi va haver degans que van respondre abans de l'any 69. Respondre acudint als jutjats de guàrdia, i per tramitar la llibertat. En Roda, i Ventura va ser el primer, que, a més, es va morir d'un atac al cor després d'anar a un jutjat de guàrdia. Després el Col·legi va actuar en defensa del procés que ens van fer a nosaltres, a l'Albert Fina, la Montserrat i a mi. I en general, la Comissió de Defensa no només era en aquella època per als advocats sinó que tenia una radiació ciutadana, i a algunes reunions i assemblees havien vingut gent de fora, que no eren advocats. És a dir, s'havia permès el dret de reunió a l'aixopluc del Col·legi.*

*I en el moment de la mort del Txiki i el Puig i Antich, etc. tots estàvem units i vam estar tancats al Col·legi tota la nit en aquestes situacions. I quan hi havia detencions grans, també, vull dir que el Col·legi d'Advocats va servir perquè tingués més ressò...*

*Alguns dies estàvem vigilats als despatxos, i tres vegades va entrar la policia al despatx. Una va entrar quan hi havia gent esperant a la sala, que tenien visita. Una altra, va ser quan l'Albert Fina i la Montserrat Avilés estaven a la presó pel 113, i bé, com que no portaven cap ordre, els vaig dir que se n'uessin per on havien entrat... ja sabien que no podien escorcollar.*

*La tercera vegada van entrar al despatx, i sí que van escorcollar i ens van detenir, a l'Albert Fina, a mi, i a treballadors de SEAT. Ens acusaven de propaganda il·legal, d'associació il·lícita per Comissions Obreres, perquè nosaltres editàvem un butlletí al despatx, trimestral o mensual, sobre els drets dels treballadors, que posava notícies, i això els molestava molt, notícies del moviment*

*obrer, les activitats que es feien, i això els molestava. Ens van fer un expedient al Col·legi, que després es va acabar arxivant. Van trobar papers d'aquests a un treballador de la SEAT, un treballador de comissions, i va ser quan van entrar al despatx.*

*Van entrar de mala manera i els van tirar a tots a terra, i van detenir els que van trobar. A l'Egea i algun altre treballador, que després la guàrdia els va deixar. Després, quan estàvem al jutjat de guàrdia esperant que passessin els detinguts, també hi havia algun policia, mig secreta, que tots coneixíem, que controlava per veure què fèiem, ens tenien a tots fixats, això estava clar. A mi, ja em van detenir a casa, i a l'Albert també.*

*Després en algun moment, no sé si intervinguda la connexió telefònica però, vigilaven, sí."*

### 1.3. Relació amb els jutges i el TOP

En els tretze anys d'existència del TOP,<sup>9</sup> aquest tribunal fou creat el desembre de 1963, es van obrir 21.657 sumaris.<sup>10</sup> Respecte a aquesta dada, considerem que és força il·lustratiu remarcar que el 1970 es va produir un augment del 35% respecte al nombre de sumaris oberts el 1969.<sup>11</sup>

Les accions més castigades eren: l'associacionisme il·legal, la propaganda subversiva i la participació en manifestacions reivindicatives, tant de caire polític com social o referent a lleis de treball o contra repressions que s'havien fet públiques i la gent reaccionava organitzant-se al carrer. Queien càstigs de 6 mesos a 6 anys de reclusió. Els que defensaven els acusats d'associació il·legal i propaganda, a vegades tenien estratègies ben estudiades perquè no els caigués un doble càstig, per associació i per propaganda. Si el TOP mai va posar penes de mort, sí que ho varen fer els tribunals militars. També s'anaven fent esclètxes a molts nivells, jutges que tampoc estaven d'acord amb accions vexatòries, jutges demòcrates, com el del jutjat 23 de l'Hospitalet, el jutge Enrique Molina Pascual. Alguns dels advocats, com Josep Solé i Barberá, van ser punts de referència molt determinants, com a líders de treball qualificat i que responia a una estratègia de treball. Els judicis de connivència eren molt habituals entre els advocats catalans, en canvi els bascos plantejaven una estratègia de defensa coneguda com "de ruptura", d'enfrontament amb el tribunal. Els tribunals, més "grotescs" eren els militars, ja que només hi havia un advocat i els altres tenien només un càrrec dins l'exèrcit, amb ignorància total de les lleis que regien. La gran tragèdia era que aquests tribunals sentenciaven penes de mort.

#### **Joan Manuel Gasch i Angelina Hurios**

**J. M. G.** *"Jo crec que, els primers moments, el Tribunal d'Ordre Públic condemnava els treballadors amb més duresa, però també hi havia estudiants i capellans que els condemnaven. La manifestació estava molt menys penada, perquè era un arrest de sis mesos a tres anys..."*

**AH.** *"La propaganda eren sis anys i l'associació sis anys."*

<sup>9</sup> Sobre la història del Tribunal d'Ordre Públic. DEL ÀGUILA, Juan José. *El TOP*. Ed. Planeta. 2001.

<sup>10</sup> SARTORIUS, Nicolás i ALFADA, Javier. *La memoria insumisa*. Espasa Calpe, Madrid, 1999, pàg. 258.

<sup>11</sup> *Idem*, pàg.257.

**J. M. G.** "L'associació i la propaganda eren de tres a nou. A més a més, en els tribunals militars només hi havia un advocat i els altres quatre no eren advocats, és a dir, no eren llicenciats en dret. En un tribunal militar tu al·legaves o tu deies: 'escolti, d'acord, si aquest senyor el condemna per associació, d'acord, però absolgui'l per propaganda, perquè escolti, si una associació no fa propaganda! Pleguem!', i això ho admetien a Ordre Públic. Una cosa és el delictes de propaganda i una altra és el delictes d'associació, i tots dos són autònoms i, per tant, et condemnaven dues vegades. Normalment, la pena mitjana era de tres anys. Tres anys d'associació i tres anys de propaganda. En el Tribunal d'Ordre Públic la gent passava de la comissaria de Barcelona al jutjat de guàrdia de Barcelona, i el jutjat de guàrdia tenia competència per decretar llibertats... De prefectura a jutjat de guàrdia, de jutjat de guàrdia o presó o llibertat; si era presó, normalment anaven a Barcelona i, si era llibertat, se n'anaven al seu poble.

**AH.** "També hi havia qui tenia de presentar-se cada dia a comissaria o al jutjat."

**J. M. G.** "I quan anaven al TOP. Els portaven en furgoneta a Madrid, es passaven una nit a Madrid a la presó, i llavors de la presó els portaven al tribunal. Si feies recurs i, per tant, la sentència no era ferma, i si no feies recurs i la sentència era ferma, aleshores entraven en un centre penitenciari..."

**AH.** "Un altre dia vaig anar a fer un cas, i me'n recordo que vaig riure molt perquè a la sala hi havia el jutge Mateu... el que després va matar l'ETA... i ja havíem fet el judici i quan s'havia acabat, va i diu: 'Señora Gasch, usted perdone que no la he saludado, es que con esta lámpara no la he visto bien', i no em coneixia absolutament de res, però és clar el senyor Gasch, era el senyor Gasch. A mi no m'havien dit ni 'por ahí te mueras' clar. Jo més aviat humiliada. Era la 'senyora de', però es notava una certa cosa pels advocats catalans. Una altra vegada que portava el cas d'un que l'acusaven d'haver atracat amb una pistola, però la pistola no la trobaven entre els objectes intervinguts, i a l'arxiu diguem-ne dels efectes intervinguts, de les peces de convicció d'Ordre Públic, hi entraves i et trobaves... coses inaudites. Tenien el Che Guevara allà penjat com si res, una foto d'aquelles típiques."

### **August Gil Matamala**

"Cal veure que dedicar-se a l'activitat política no era el mateix que representa avui. Actualment, la política en molts casos és un mitjà de promoció social i econòmica. S'arriba al poder i es tenen mitjans econòmics i també prestigi dins la societat benestant. En canvi, aquell temps l'activitat política subversiva portava uns perills que posaven en risc el futur i, fins i tot, la vida.

Quant a l'ànim que tenien la gent a la presó, no es pot generalitzar. Hi havia dos models o diferents actituds de resposta a la situació d'empresonat. La tortura, que era sistemàtica, els feia reaccionar de molt diferent manera. Caldria diferenciar primer els nois que tenien una formació teòrica política i que la seva activitat fou la resposta a la ideologia que vivien, però n'hi havia que s'apuntaven a aquests grups activistes sense ideals polítics clars. Semblava que era per motivacions psicològiques, no gaire equilibrades, que buscaven moments de tensió per tenir una autosatisfacció personal. N'hi havia que eren una mica bojós. Tots, però, tenien consciència que de les seves declaracions podien sortir-ne nous detinguts.

Els primers, majoritàriament aguantaven bé la presó i es consolidava la seva ideologia antirègim. Una part, moltes vegades a causa de la tortura, quedaven enfonsats i calia donar-los suport per no desanimar-se. Altres, a partir d'aquesta experiència, no varen voler saber res més de qualsevol activitat política i lluita social i, fins i tot, arribaven a tallar tota relació personal amb els ambients que podia recordar-los quelcom d'aquella situació tensa.

Una altra classificació podria fer-se referent al gènere. Les noies solien aguantar més que els nois. La majoria estaven preparades ideològicament i també relativitzaven més la situació política. Hi havia un alt percentatge de noies estudiants universitàries."

### **J. Ll. Jornet**

*"Amb mi, va ser una cosa molt curiosa. A mi l'Agustí de Semir<sup>12</sup> em va presentar com un advocat de la cúria de Barcelona, i del cardenal de Barcelona. Disfressat amb aquesta pell d'ovella no vaig tenir enfrontaments, i procurava jugar a aquest joc, i no vaig patir una especial duresa ni enfrontaments. A més, jugar a aquest joc era el que donava millors resultats en qüestió de sentències.*

*Cadascú tenia el seu tarannà. Jo, en això, potser perquè una de les primeres persones que vaig conèixer relacionades amb aquest món, i que em va sobtar molt, va ser Josep Solé Barberà. Ell tenia un tarannà dialogant i parlava amb tothom, fins i tot amb els que l'havien torturat a comissaria, els parlava, hi tenia bona relació... en aquest sentit, els advocats catalans ens diferencíem en el TOP dels bascos, perquè els catalans volíem parlar amb el jutge i presentàvem arguments i raons i qüestions tècniques i, a part d'una sèrie de consideracions polítiques, no teníem l'agressivitat ni la prepotència, per dir-ho d'alguna manera, dels advocats bascos. A Madrid sempre deien 'hoy tenemos un día tranquilo, hoy tenemos un juicio con abogados catalanes'. Tampoc era veritat, perquè hi havia advocats bascos que feien judicis de connivència... Els judicis polítics es podien enfocar de dues maneres: per buscar l'absolució utilitzant els mitjans tècnics i aconseguir la llibertat immediata o fer del cas una reivindicació política, i això era el pres qui ho marcava. Ell deia 'No, no, jo no vull declarar, quan estigui davant del tribunal diré de tot...'; llavors anirem preparats per a la guerra... Ara bé, si argumentem que no hi ha proves, que aquest policia s'ha confós, que l'han detingut per error... Aquesta era la diferència entre el judici de ruptura i el judici de connivència. En l'àmbit català, la majoria del judicis eren de connivència perquè els mateixos presos d'aquí ho demanaven. Anàvem a parlar, fins i tot amb el president del TOP, que ens rebia, perquè les qüestions de forma les cuidaven bastant, després en les qüestions de fons et fotien una canya..., però de moment et rebien i 'sí señor letrado...' i el que vulguis. S'anava a defensar el dret a la sindicació, manifestació, es demanaven les llibertats fonamentals. I en canvi els bascos feien més un estil de ruptura, de presos d'ETA, que es negaven a parlar en castellà, insultaven el tribunal, que els expulsava, advocats que també els expulsaven. Era una miqueta així."*

### **Magda Oranich**

*"El franquisme, malgrat que ja tenia una administració que li feia costat, no se'n va confiar prou dels jutges ordinaris. Ordinaris en el sentit de carrera, per a la repressió política, i va crear un Tribunal d'Ordre Públic i uns jutjats d'ordre públic que eren exclusivament per a la repressió política. Es va crear a l'any 63 i van funcionar fins a la democràcia. Aquí és on jo vaig defensar centenars de presos polítics o milers. Però la repressió pitjor va ser la dels tribunals militars amb penes de mort.*

*El Tribunal d'Ordre Públic mai va posar penes de mort, perquè quan volien penes de mort, posaven estats d'excepció especial i anàvem als tribunals militars. El Tribunal d'Ordre Públic estava a Madrid, 'por supuesto', i quan detenien presos polítics aquí, era el jutge de guàrdia qui intervenia, amb la llibertat o la presó.*

*Amb els jutges en general, hi havia bona relació, i procuraven donar llibertats, tot sigui dit. Hi havia jutges democràtics normals, jutges més progressistes i jutges fatxes, fatxes, fatxes, com els d'Ordre Públic, que n'eren minoria, però que n'hi havia. La policia sabia perfectament quins jutges eren els que decidien els presos a la presó, i a vegades retenien o els portaven abans..., la policia tenia 72 hores, per portar els detinguts al jutge. Fins i tot, moltes redades policials,*

---

<sup>12</sup> Sobre Agustí de Semir vegeu: BOTET, Jaume. *Converses amb Agustí de Semir*, ed. Cristianisme i Justícia, 2005 i *Agustí de Semir en els seus 80 anys*. Ed. Col·legi d'Advocats de Barcelona. 1997.



*com que ja sabien el jutge que hi havia, doncs feien expressament aquells dies la detenció. A mi mateixa, quan em van detenir, al 73, va ser la caiguda famosa dels 113, que també hi havia gent de l'Hospitalet, perquè hi havia gent de tot Catalunya, ens va tocar el pitjor de tots, que va ser Andrés de Castro Arcos, que el recordarem tota la vida. Va posar a la presó fins i tot els menors de 18 anys, aquest era pitjor que els d'Ordre Públic, des del punt de vista feixista.*

*La majoria dels jutges no eren així. Durant els últims anys, hi va haver jutges molt valents que es van oposar a la tortura, i això cal fer-ho constar, perquè de vegades la gent no ho sap, i, a l'Hospitalet, concretament el 23 hi havia un jutge, Enrique Molina Pascual, un jutge progressista, d'esquerres de tota la vida que, quan ens tocaven coses amb el Molina, era llibertat assegurada, perquè era un jutge progressista, ell mateix era d'una família represaliada.<sup>13</sup>*

*Amb els jutges d'Ordre Públic la relació era més o menys freda, cal dir que des del punt de vista personal eren molt correctes, sobretot al Tribunal, el president del TOP, el Mateu,<sup>14</sup> era especialment correcte i mai entenia 'que yo siendo tan simpática fuera tan roja y tan separatista...' ell sempre correcte, intentàvem guardar les formes de la llei processal, era el tribunal que més guardava les formes, però després et fotia igual. Deia que els seus pares els van matar els republicans..., ell també va morir d'una manera violenta... Era una persona que es passava el judici agafat a la campana per si tu deies que havien torturat algú, aquesta paraula era prohibida.*

*Dels jutges primers, n'hi havia un, el famós Jaime Mariscal de Gante, que era el pare de la ministra del PP que ha sigut de les pitjors ministres de justícia que hi ha hagut. Després ja van venir altres jutges, i més aviat una relació freda s'ha de dir."*

#### 1.4. La comunicació amb els empresonats

Les estratègies utilitzades possibilitaren una comunicació que burlava tota vigilància. Tecnològicament, avui, són més dures per les possibilitats tècniques d'incomunicació i control.

El dret a comunicar-se amb els presos, evitant la presència de la policia, era lluitar pel dret a la llibertat de defensa.

Els advocats portaven tres lluites alhora. Una, de cara a defensar els drets humans; una altra, defensant els drets que tenien els presos, i, finalment, guanyant espais per a la democràcia, en nom d'un estat de dret, aleshores inexistent.

A l'inici dels temps democràtic, moltes d'aquestes reivindicacions van ser clau per a la Constitució de 1978. L'exemple més evident és la supressió de la pena de mort, per davant d'altres països europeus (França, per exemple, no va abolir la pena de mort fins el 1981).

---

<sup>13</sup> Enric Molina Ravello, notari. (1888-1964). Amic d'alguns dels principals dirigents del PSOE i de Manuel Azaña. Durant la Guerra Civil fou perseguit pels falagistes i empresonat al castell de Bellver.

<sup>14</sup> José Mateu Canovas fou president del TOP des de 1967 fins a la seva desaparició, l'any 1977. Fou assassinat per ETA el 16 de novembre de 1978.

### **Joan Manuel Gasch i Angelina Hurios**

AH. "Per la comunicació amb els presos hi havia, entremig, un plàstic amb forats. Al principi no hi havia ni això. Els barrots hi eren quan baixava a veure aquells nois d'ETA."

JMG. "Tu saludaves els presos i, si volien, et passaven el paperet perquè el donessis a la família o perquè l'entreguessis a la seva organització sindical, política o el que sigui. I de la mateixa manera es podia fer al revés, i, evidentment, hi havia un vigilant, però bé, això ja era qüestió d'anar en compte. És clar que es va anar endurint i a Madrid, ja no diguem el que passava a Carabanchel!"

### **August Gil Matamala**

"Si estaven incomunicats no els podia visitar. El règim d'incomunicació es donava molt freqüentment en els consells de guerra.

Però vaig tenir l'experiència de poder parlar amb un incomunicat sotmès a una causa que es resolía per 'Consell de Guerra': L'Antonio Gutiérrez Díaz,<sup>15</sup> que estava empresonat al Penal de Burgos, i va ser possible, per una estratègia relacionada amb la seva professió, referent a unes quotes que no li volien pagar. Vaig poder parlar i estar amb ell com a advocat per resoldre aquest cas civil, encara que tota l'estona vam tenir un vigilant present a la conversa.

Una de les lluites més constants contra el sistema penitenciari fou que els advocats poguessin parlar sense que cap funcionari els vigilés. Activitats com aquestes eren ocasions per lluitar, a fi que canviessin les lleis repressives. S'intentava guanyar petites parcel·les de llibertat."

### **Magda Oranich**

"Evidentment, no hi havia llibertat, però a les presons era més fàcil comunicar-se que ara, perquè no havia ni vidres, fins i tot ens passàvem notes. No hi havia ni control, jo portava notes a la pitrera, que era bastant generosa, sempre portava les notes de les nòvies, del partit, del partit que fos. Llavors ens passàvem papers. El contacte era personal amb el pres, en general hi havia unes reixes on els podies donar la mà i tot.

Un dels meus fills, tenia dos anys, i el primer que em deia era 'mamà avui els han torturat o no', perquè jo arribava del jutjat..., bé moltes nits, segurament més del compte, jo me les passava al jutjat de guàrdia. El fet de ser dona et donava tots els desavantatges, però certs privilegis, com que et colaves més entre la policia i quan portaven els detinguts jo estava allà plantada i els deia: 'sóc la Magda, negueu-ho tot!', encara avui em trobo gent pel carrer que em diu: 'jo no et conec de res, però encara et recordo allà plantada dient això'.

Després, al jutjat, algunes vegades ja ens els deixaven veure, depenent del jutge... Em venien a veure les mares, els passava les vitamines, els llibres, les notícies dels partits, el que havia dit Radio París, Radio España Independiente, què havien parlat d'aquí, d'allà, què deia el seu partit, etc. O sigui, que el contacte..., de vegades feies més de Creu Roja. Quan feien vaga de fam, els portava els sucres, i tot això que em donàvem, jo m'ho vaig prendre molt seriosament. Segurament ho tornaria a fer, perquè estic molt satisfeta d'haver-ho fet, ho feia i amb molt de gust."

### **Marc Palmés**

"Nosaltres vam tenir bastants problemes, però, en principi, un advocat sempre tenia dret a comunicar-se amb el pres. Moltes vegades, quan el pres era conflictiu, et posaven un funcionari entremig i, segons com anava, ho acceptaves o muntaves un pollastre dient 'jo aquí tinc dret

---

<sup>15</sup> Antoni Gutierrez Díaz (1929-2006). Metge. L'any 1962 fou condemnat en el Consell de Guerra a sis anys de presó. Secretari General del PSUC entre 1977 i 1986.



*a la llibertat de defensa i al secret i confidencialitat de l'actuació professional, el meu client pot explicar-me el que vulgui sense que ningú ho senti. Anaves a presentar denúncies al jutjat de guàrdia, perquè el director de la presó havia ordenat intervenir la comunicació entre l'advocat i el client. Tot això van ser baralles que van produir que quan, aquí, es va pactar la Constitució, aconseguíem tot un seguit de llibertats fonamentals. S'ha de reconèixer que d'estar a la misèria més absoluta vàrem tenir un sistema més garantista que a altres països europeus que portaven anys: França, Itàlia, Bèlgica, etc. Fins i tot en el tema de la pena de mort, aquí es va abolir abans que en altres països europeus i, en canvi, era el país on s'havia executat més recentment. Aquí, al partir de zero, hi va haver, per sort, una sèrie de forces polítiques que, ja que la cosa es va fer 'un pasteleig', doncs que 'el pastelet' sortís ben fet. Hi havia una sèrie de punts irrenunciabls. El dret a l'autodeterminació va quedar apartat, perquè tothom sabia que era conflictiu. Però el respecte i les garanties als detinguts va ser una de les coses que es va pactar amb certa facilitat, fins i tot perquè els mateixos conservadors eren conscients que el franquisme sempre s'havia passat moltíssim amb aquest tema."*

### **Assumpció Solé Puig**

*"Dificultats per visitar els presos a nivell administratiu, algunes, però poques. Tant a la Model com a La Trinitat, on hi havien les dones, els funcionaris eren relativament amables, a més, jo teia una avantatge i era que es pensaven que era la filla del Solé Barberà i em tractaven molt bé, perquè el Solé Barberà era considerat un advocat molt important. Perquè em dic Solé i com em dedicava al mateix i el Solé no ho desmentia. Jo no ho deia, però tampoc ho desmentia, i em va facilitar les coses, perquè ja era coneguda, encara que ens tinguessin mania alguns funcionaris. Després, a les acaballes del franquisme, jo crec que molts funcionaris estaven més de part nostra.*

*A la Trinitat, n'hi havia menys de dones preses polítiques, però hi havia més rigidesa. Els tràmits eren molt feixucs, perquè s'havia de demanar com uns volants que ens feia el Col·legi. S'havia de presentar com a una habilitació, s'havien de presentar a l'oficina de la presó i, llavors, a nosaltres, per sort, ens deixaven sense que hi hagués ningú present a les entrevistes. Que, en canvi, els familiars tenien gent present a les visites, només nosaltres estàvem a unes cel·les on, fins i tot ens podien firmar alguna cosa o, com a mínim, ens podien donar la mà. Després van posar uns vidres o una mena de plàstic, que era més difícil, perquè van arribar a la conclusió, suposo, a presons i Ordre Públic, que els advocats, ajudàvem a passar alguna comunicació o a ensenyar alguna carta."*

## **1.5. Relació amb les famílies**

La relació dels advocats amb les famílies dels empresonats anava molt més enllà de la vessant professional, ja que s'implicava personalment.

Les dificultats començaven quan els advocats i advocades havien de parlar amb les famílies per primera vegada. Les famílies dels treballadors venien marcades per la seva situació concreta: si era casat, solter, amb fills, la classe de treball... Tot quedava trasbalsat i calia tractar les coses amb molta cura. No era el mateix tenir contacte amb la muller, i si aquesta sabia o no la lluita del seu company, o amb la mare d'algun jove o noia estudiant, que depenia només de l'actitud ideològica o de la por. En el cas dels estudiants, normalment les famílies tenien els mitjans econòmics per assumir les despeses que la detenció i empresonament ocasionava.

Els familiars dels estudiants podien reaccionar igual que els dels treballadors, en el sentit d'acollir el familiar detingut o estar empipats per les accions sindicals o polítiques i mostrar aquesta incomprensió. En tot cas, a l'inici de la detenció cal admetre en les famílies els dos extrems: Unes animaven els fills i filles; d'altres, al revés, però no es recorda que cap d'elles prengués actituds que impossibilitessin una aproximació. El comentaris eren: "això li passa per posar-se en política" i també el contrari: "cal que hi hagi gent així per acabar amb Franco". Tot plegat portava, a poc a poc a consolidar l'antifranquisme d'uns i a la sensibilització d'altres.

Una de les coses més feixugues era quan arribaven a casa o al despatx després de les visites als presos i preses i havien de comunicar-se amb els familiars per telèfon. Si era gent que no estava assabentada de la militància política del seu familiar, d'entrada, no volien acceptar que els seus fills o filles o familiars estiguessin embolicats amb aquestes activitats perseguides per la policia.

Cal dir que les dones, les mares, núvies, tant d'obrers com d'estudiants o intel·lectuals, prenién una actitud molt activa, més enllà dels fets concrets que havien ocasionat la detenció o empresonament. S'iniciava un diàleg molt positiu amb les mares, esposes i núvies. Amb els pares hi havia més dificultat. D'aquesta relació esdevenien, tant advocats com advocades, els correus per als empresonats.

Una activitat que donava ànims a tothom eren les xarxes de solidaritat, que feien possible una informació fluida del que passava, i que procuraven que tots els presos i preses tinguessin totes les visites possibles. Caixes de resistència, de solidaritat de la fàbrica, del barri o de la universitat i, fins i tot, solidaritat estrangera, persones que visitaven l'Espanya de Franco i que participaven en xarxes de solidaritat.

Molts cops, la defensa dels treballadors era gratuïta, fins i tot, hi ha casos en què l'advocat pagava la fiança a fi que el noi o la noia sortís de la presó.

#### **Joan Manuel Gasch i Angelina Hurios**

**JMG.** "Està molt clar que les famílies... si no eren ja sensiblement antifranquistes, s'hi tornaven... Et trobaves de tot, des de la gent que deia 'que es fotin, no en vull saber res...' 'S'ho ha buscat...' O bé, que el mateix pres o presa et deia: 'de moment, si pot ser, no els ho diguis, perquè d'aquí a tres o quatre dies, probablement surto, aleshores si surto, ja m'ho trampearé jo...' Jo diria que les famílies, en general, responien molt, fins i tot persones de classe mitjana, algunes molt ben arreglades, que eren pares i mares d'estudiants. Jo vaig veure coses molt maques en les famílies. La gent estava molt disposada a fer el que fos pels fills... 'I què es pot fer i què podem fer nosaltres' i recordo que els dèiem 'doncs mirin, si tenen endolls, vagin a trucar a qui sigui, que jo conec un que no sé què, que jo conec...' 'doncs escoltin, espavilin', perquè això funcionava, desgraciadament... El primer que els deies, si et venien immediatament després de la detenció, 'escolti, agafin un paquet i portin-l'hi. Si l'hi admeten vol dir que no li peguen o que probablement no li peguen i si no l'hi admeten, potser tampoc li peguen, però està en una certa situació d'incomunicació...'"

**AH.** "Hi havia tortures. A vegades feien la banyera, lo del sac i tot això. Hi havia gent que et feia patir, eh?"

### **August Gil Matamala**

*"No es pot generalitzar, però les classes més humils estaven més a prop de l'actuació del fill o la persona que estava a la presó i entenien el perquè ho havia fet. Eren gent d'esquerres, molts d'ells havien estat republicans o anarquistes. Els de classe burgesa, el diferent comportament venia donat per si eren o no de pensament progressista o de dretes. Els estudiants eren d'aquest nivell social.*

*La defensa d'aquesta gent quasi sempre era gratuïta, fins i tot alguna vegada ens tocava pagar la fiança perquè el noi o la noia sortís de la presó. Algunes famílies burgeses pagaven i ho feien amb gust, perquè entenien la lluita del seu fill o filla.*

*També hi va haver el que dèiem 'turisme polític' principalment francès, també alemany i anglès. Aquestes persones ens visitaven per saber directament com es comportava una dictadura i algunes vegades portaven diners per ajudar a la causa, principalment a les famílies dels empresonats que tenien menys recursos econòmics."*

### **Rodolf Guerra**

*"Els comentaris eren, 'per què el meu fill s'havia de fotre en aquests embolics' i coses així. Alguns deien: 'molt bé, que aquest tio d'en Franco, ja fa molt que està aquí, i si tothom fes el mateix ens aniria d'una altra forma'. Hi havia aquests dos extrems, entremig podem agafar el que vulguin."*

### **Magda Oranich**

*"Els familiars patien, les mares, ja saps, els pares, les núvies, els nuvis... Els home són diferents, però vaja, alguns també hi anaven junts Però les dones, jo crec que la part humana sempre l'hem tinguda més present. Jo tenia molta cura amb la part de la presó de dones, perquè els partits i tot això se n'oblidaven molt de les dones, sempre els homes, ja saps..., abans, les dones, marededéu!, jo corria molt per totes les presons de l'Estat, no només per les de Catalunya, hi havia alguna presó que era mixta. Separats, la roba bruta dels homes presos polítics anava a la presó de dones perquè la rentessin, o sigui que bé..., però potser les dones tenim aquesta part més humana, ells també..., però les dones més.*

*La relació era bastant intensa. De vegades una mica asfixiant, perquè quan sorties de la presó, tu havies vist quinze presos i preses, i trucaven quinze famílies, però no només quinze famílies que podies assumir, la núvia que no es parlava amb els pares, perquè els pares deien que era ella qui li l'havia embolicat, i rebies cinquanta trucades i no els podies atendre a tots i era una mica angoixant."*

### **Marc Palmés**

*"Era molt diferent que fossin famílies de treballadors, on s'estava d'acord amb el que feia el fill, o en el cas d'estudiants, si provenien de bona família, família burgesa, i els deien 'nen, no et fiquis en política', llavors es posaven molt nerviosos i anaven a buscar advocats penalistes de prestigi que no sabien com funcionaven les coses polítiques, pensant que aconseguirien més coses, però normalment no hi havia massa problema amb cap família.*

*Recordo haver de fer algun discurs a alguna família perquè renegaven del seu fill, deien 'com es possible que el meu fill hagi anat a una manifestació i, a més, l'acusen d'haver pegat a un policia!'. Jo deia: '...el seu fill l'únic que ha fet ha estat intentar escapar-se... ell estava reivindicant una cosa absolutament legítima a tots els països europeus...' havia de convèncer-los..., i no sempre s'aconseguia.*

*Quant a famílies de treballadors... hi havia una consciència de solidaritat claríssima."*

### **Assumpció Solé Puig**

*"Normalment, els familiars o els companys, ens avisaven 'han detingut a fulanet' i, llavors, nosaltres ens n'encarregàvem, si era l'estat d'excepció era horrorós, perquè podien estar més de 72 hores a 'Jefatura' o a les comissaries.*

*La forma de controlar-ho era demanar a les famílies que els enviessin paquets, mantes, menjar, etc. a les comissaries i a prefectura, perquè si no els acceptaven volia dir que ja els passaven al jutjat de guàrdia. Nosaltres controlàvem quan passaven al jutjat de guàrdia i anàvem a atendre'ls, era on per primera vegada els podíem veure. I els jutges de guàrdia, després de prendre declaració, ens deixaven veure'ls, i, en general, hi havia alguna excepció, alguna trista excepció de jutges, però, en general, al jutjat de guàrdia no teníem problemes. Llavors, els familiars també estaven allí. S'ajuntava moltíssima gent. Hi podíem estar fins a les tantes de la nit. Uns quants advocats, perquè les caigudes eren col·lectives, i tots els familiars, i, si eren treballadors, dirigents sindicals, amb més motiu, perquè venia altra gent. Les famílies podien veure'ls un moment, mentre passaven a declarar i, amb sort, en algun moment els podien abraçar, però molt poc, perquè això estava prohibit.*

*Els familiars d'estudiants podien reaccionar igual que els dels obrers, en el sentit d'estar acollint o procurant que el pres o detingut estigués bé i portar-li coses, o podien estar empipats perquè s'havien embolicat sindicalment o políticament, i acusar una certa incomprensió.*

*Les dones, les mares, tant d'obrers com d'estudiants, o intel·lectuals, hi havia acceptació, solidaritat. Els homes no apareixien tant, eren més les mares i les dones, les germanes i les núvies. Hi havia més dones que homes. Hi havia pares d'estudiants que no sabien que estava embolicat en el sindicat o en el que fos, llavors tenien la sorpresa, després ja s'anava entenent, i a mesura que l'anaven cuidant o anaven parlant amb nosaltres, etc., anaven entrant i acabaven participant fins i tot en la solidaritat més àmplia.*

*O sigui que les famílies eren un element d'ampliació de la solidaritat i de l'oposició."*

#### **1.6. Advocats i advocades de causes polítiques?**

Les respostes dels advocats i advocades només es poden entendre en el context de l'època.

Treballar en casos diferents als "polítics" significava obtenir recursos econòmics i, en molts casos, era una necessitat.

Les situacions personals eren diferents, alguns formaven part d'un col·lectiu o despatx especialitzat; d'altres, combinaven la defensa de casos polítics amb altres branques de la jurisprudència.

Una de les experiències, resultants del treball amb presos i preses polítics i comuns va ser la Coordinadora de Presos Españoles en Lucha, la COPEL, un moviment de presos comuns que va néixer el 1976, després de la mort de Franco, amb unes plataformes reivindicatives que eren resultat del treball col·lectiu que s'havia realitzat.

### **Joan Manuel Gasch i Angelina Hurios**

**JMG.** *"Nosaltres, des del Col·lectiu Ronda,<sup>16</sup> només portàvem casos de presos polítics. Bé, jo havia portat oficis al començament de tot, sempre he tingut alguns problemes de consciència amb el primer ofici que vaig fer."*

### **August Gil Matamala**

*"Si només hagués portat casos polítics no hauria pogut menjar. Les defenses civils ens donaven la possibilitat de defensar presos polítics que no podien pagar el treball. Cap dels que ens dedicàvem a aquestes qüestions guanyarem molts diners i vam perdre ocasions de poder-nos promocionar amb màsters que els altres feien a l'estranger al final de la dictadura. Una vegada es va iniciar la transició, retornaren amb una bona motxilla de coneixements adients a la nostra professió i amb possibilitats de promocionar-se econòmicament."*

### **J. Ll. Jornet**

*"Sí, tots eren casos polítics, excepcionalment, podia defensar un senyor que havia signat un taló sense fons, que en aquella època era delictes, he fet molt poquet penal."*

### **Madga Oranich**

*"Jo també vaig fer penal en aquella època. Dret criminal. Per tant, també portava presos comuns, perquè d'alguna cosa s'havia de viure. Ara, la meva vocació professional és la que faig, dret de família, defensa dels drets de la dona, que era la meva vocació, però vaig canviar la vocació durant uns anys... Vaig defensar presos penals durant molts anys. Penal, que és una branca maca de la ciència jurídica, però quan van venir la democràcia i les amnisties, a poc a poc vaig tornar al dret de família, que és el que m'agrada."*

### **Marc Palmés**

*"Jo sempre deia que em dedicava a assumptes del codi penal i, com el codi penal, a part dels robatoris, estafes, lesions, furt, homicidis i altres, té castigada l'associació il·lícita, la manifestació il·lícita, la reunió, delictes polítics que no havien de ser en el codi penal i, en aquest sentit, jo portava de tot. I, per això, molts dels meus clients després ajudaven els polítics i es conscienciaven, perquè es coneixien. I d'aquí va néixer una miqueta la COPEL, que va ser un moviment de presos que va néixer al 1976, després de la mort de Franco, i arran de les primeres amnisties: la Coordinadora de Presos Españoles en Lucha. Van fer plantades, vagues de fam, es van fer autolesions i automutilacions, pujaven a terrats, etc., unes plataformes reivindicatives molt ben estructurades, on els presos polítics ajudaven, alguns d'ells, perquè hi havia presos polítics que eren elitistes, i no es barrejaven amb els comuns.*

*Jo m'encarregava de treure totes les plataformes reivindicatives escrites a mà i les passaven a màquina i les distribuïem a la premsa etc.*

*La majoria dels delictes polítics eren assumptes que tenien penes de sis mesos a sis anys. Ara bé, només que hi hagués una petita cosa, la pena es disparava a tres o quatre anys. Per exemple, una persona, per portar quatre exemplars del Mundo Obrero, demanar-li tres i quatre anys de presó i estar pres sense judici, perquè el judici trigava un any o més. La majoria eren per*

---

<sup>16</sup> L'any 1972, van fundar el Col·lectiu Ronda: Francesc Gallissà Roigé, Josep M. Gasch Riudor, Angelina Hurios Calcerrada, Pep Manté Spà, Jordi Pujol Moix i al 74 s'incorporà Joan Lluís Jornet Forner. Durant els anys 70 es dedicaven a l'assessorament laboral i antirepressiu. Actualment és un despatx dedicat a l'assessorament laboral, jurídic popular, al cooperativisme i altres qüestions d'economia social.

*associació il·lícita. El PSUC, Comissions Obreres, Bandera Roja, ORT, LCR, MCC... Per propaganda il·legal, per exemple, Ruedo Ibérico, que eren llibres que s'editaven a França, tenir un llibre editat per Ruedo Ibérico era constituït d'un delictes de propaganda il·legal i podien imposar-te una condemna de dos o tres anys de presó. Per manifestació i reunió il·legal, eren penes d'arrest major: d'un mes i un dia a sis anys. Però si era considerat un dels "cabecillas", ja passaves també de sis mesos a sis anys. Quan un era reincident, que ja l'havien condemnat una vegada, automàticament se n'anaven a penes de quatre a cinc anys."*

### 1.7. L'estat d'ànim dels presos i preses

Tots els advocats i advocades recorden persones empresonades amb una alta fortalesa psicològica. No era el mateix el que vivia la gent amb formació i un opció política militant i aquells que havien estat empresonats des de la seva primera acció reivindicativa i/o amb poca formació d'organització clandestina i política.

Hi va haver joves que van sortir enfortits de la presó. D'altres, sortiren de la presó ensorrats i mai més han participat en res relacionat amb aquells anys i aquelles activitats. Si tenien consciència de pertinença a un moviment o grup en lluita transformadora, vivien moments fins i tot eufòrics, segons el que aconseguien els seus companys i companyes que, amb llibertat, continuaven treballant pel canvi.

Si bé coincideixen en la importància de l'edat i la conscienciació política, a la pregunta si els ànims dels presos i preses tenien una vessant diferent per qüestió de gènere, hi ha diverses opinions, però s'afirma que les noies sabien aguantar més que els nois, ens diuen els advocats, perquè estaven preparades ideològicament i també relativitzaven més la situació política.

Un factor important en les presons d'homes era la massificació i barreja de presos comuns i polítics, cosa que no passava a les presons de dones. Eren menys plenes i les dones recloses per qüestions polítiques estaven en una sala juntes. Recorden que, dins aquests llocs de reclusió femenina, el personal encarregat insistia molt "sermonejant" les noies i també els acostumaven a oferir serveis religiosos, que algunes vegades van fer servir per poder comunicar-se amb l'exterior. A la presó de la Trinitat, hi havia una directora "monja" molt dura, coaccionant-les perquè canviessin la seva visió política. Recorden també que a la presó d'homes hi havia violacions i això marcava negativament els més joves.

L'ànim d'uns i altres depenia molt de la resposta de les seves respectives famílies. Els advocats sabien que on s'ho passaven més malament era a comissaria. El pitjor era l'aïllament, potser més que la mateixa tortura. Si hi havia estat d'excepció, com va ser el cas de 1969, podien ser 15 dies a comissaria matxucant-los. Una vegada signat el que la policia els "presentava", els feien esperar uns 10 dies més, fins que haguessin desaparegut els senyals del maltractament.



### **Joan Manuel Gasch i Angelina Hurios**

**A. H.** *"En el cas de les dones, a la presó de la Trinitat, hi havia les 'Cruzadas', una ordre religiosa, i era bastant dur tot allò. A les que eren creients, els feia una mica de mal de cor..., més aviat era gent bastant dura, sobretot la directora de la presó.*

*Les coses pitjors passaven sempre a comissaria..."*

### **August Gil Matamala**

*"Quant a l'ànim, no es pot generalitzar. Hi havia dos models o diferents actituds de resposta a la situació d'empresonat. La tortura a comissaria era sistemàtica i els feia reaccionar de molt diferent manera. Caldria diferenciar primer els nois que tenien una formació teòrica i política i que la seva activitat fou la resposta a la ideologia que vivien, però n'hi havia que s'apuntaven a aquests grups activistes sense ideals polítics clars. Semblava que era per motivacions psicològiques no molt equilibrades, que buscaven moments de tensió per tenir una autosatisfacció personal. N'hi havia que eren una mica bojós. Tots, però, tenien consciència que de les seves declaracions podien sortir-ne nous detinguts.*

*Els primers, majoritàriament aguantaven bé la presó i es consolidava la seva ideologia antirègim. Una part, moltes vegades a causa de la tortura, quedaven enfonsats i calia donar-los suport per no desanimar-se. Altres, a partir d'aquesta experiència, no varen voler saber res més de qualsevol activitat política i lluita social i, fins i tot, arribaven a tallar tota relació personal amb els ambients que podia recordar-los quelcom d'aquella situació tensa.*

*Una altra classificació podria fer-se referent al gènere. Les noies solien aguantar més que els nois. La majoria estaven preparades ideològicament i també relativitzaven més la situació política. Hi havia un alt percentatge de noies estudiant universitàries. A la presó de la Trinitat, hi havia més pressió psicològica que a la presó de La Model. Les monges 'Cruzadas' insistien molt per canviar la visió política de les noies i les coaccionaven amb freqüència."*

### **Rodolf Guerra**

*"La majoria no es desesperava..., es preocupava i estaven malament, però no es desesperaven perquè..., el pres polític no s'acostumava a desesperar. En aquells moments pensàvem que estaven portant una tasca, una missió i això era un accident, com li podia passar a un conductor amb el cotxe. Es tractava de sortir el millor possible i al més aviat possible."*

### **J. Ll. Jornet**

*"El record que tinc de la gent que estava a la presó era d'una alta fortalesa psicològica. Tots els que vaig portar, que van ser molts i de molts partits polítics: gent del FRAP, de l'Assemblea de Catalunya, on estava representat tot el ventall polític des de comunistes a independentistes. Però el record que jo tinc de la gent que estava a la presó era d'una gran fortalesa psicològica.*

*O sigui, la gent a la presó no s'enfonsava... Tinc la sensació, bé, potser el temps també fa idealitzar les coses, que la gent que estava a la presó tenia una gran fortalesa psicològica. Com un noi de l'Hospitalet, l'any 72, era un nano molt jove. Penso que la seva família era d'esquerreres o republicans, i el pas per la presó el va enfortir, el va fer sortir més segur de les seves idees, més fort. No tenien importància els 7-8 mesos que havia passat a la presó. A la primera detenció de l'Assemblea de Catalunya, a l'església de Sant Agustí, jo en aquell moment portava la cúpula del FRAP, el responsable polític, el responsable d'organització i una noia que es deia Ana, que estava a la presó de dones. El FRAP, políticament, estava fora de l'Assemblea de Catalunya, era la postura més rupturista, però això no impedia que tinguessin, entre tots, una relació a la presó de pertinença al mateix col·lectiu i, com a conseqüència, tots, això ho percebíem molt clarament, que pertanyíem a un moviment, i tothom tenia consciència que això existia, i*

*això sortia tant a la premsa d'aquí com, sobretot, a la premsa estrangera... jo crec que tot això abans enfortia psicològicament i ens ajudava a passar aquestes penúries d'una força interior que sortia. Es veu la fortalesa psicològica d'aquells temps i la feblesa que tenim ara. Jo m'he dedicat bàsicament al dret laboral, i jo no havia tingut mai treballadors destrossats psicològicament els anys 70. Ara, l'últim any, tinc tres casos, una noia en una cadira de rodes per fòbia a anar a l'empresa, un director de banc cec, que quan truco al psiquiatra li dic 'oye se ha quedado ciego' què fem, i em diu 'no et preocupis si supera la depressió recuperarà la flexibilitat del nervi òptic, em diu, tinc set clients que estan així', i, en tercer lloc, tinc una noia que per la pressió laboral li agafa agorafòbia, por als espais oberts. Tots som víctimes d'una nova situació, que es fa infinitament més difícil del que era abans."*

### **Magda Oranich**

*"Jo crec que la policia tractava pitjor els obrers... Sabien que els obrers tenien menys defensa, en canvi els estudiants, tenien tota la facultat al darrera.*

*Pel que fa a consciència política, segurament els més conscienciats sobreviuen millor. El caràcter influïa molt. Per gènere, no hi havia diferència, però hi havia algun cas en què les dones eren més fortes. Per estudis, tampoc, i per edat, potser a vegades els joves es posaven més nerviosos. Jo no ho explicava mai a fora. A vegades, algun pres polític el veia plorar i deia: 'no aguanto més'. I anaves allà i l'animaves, i anaves a fora i deies està amb un ànim fortíssim, li deies a la mare. Però, en general, la gent s'ho pren bé i jo crec que la màxima diferència depèn de la persona."*

### **Marc Palmés**

*"A les presons d'homes estaven molt més massificats, eren molts més, hi havia moltes més tensions. A les presons de dones, hi havia menys persones empresonades, i menys preses polítiques. Hi havia parelles que estaven detinguts els dos i els advocats fèiem de 'cupidos' portant cartes i coses d'aquestes i, a vegades, érem esglaons involuntaris d'escissions polítiques, perquè s'intercanviaven documents... Me'n recordo del Partit Comunista d'Espanya (Internacional), a la presó es va promoure l'escissió del PCE (i) i el PC (LR). I amb documents que els advocats portàvem d'una banda a l'altra: de les dones que escrivien ho passaven a través de nosaltres als homes..., realment no constato una diferència fonamental en funció del sexe en aquest tema.*

*Vaig conèixer dones polítiques, que eren elles les que pensaven, dirigien i sabien. Era més fàcil trobar-se una dona política conscienciada, dura i ferma en les seves posicions passés el que passés, que en els homes, això sí que és veritat.*

*D'altra banda, la formació política influïa molt, n'hi havia molts que s'havien trobat allà per una qüestió conjuntural, el que havia anat a una manifestació 'perquè han detingut a fulano...' però que estaven allà, per un sentiment de solidaritat, sense tenir cap idea política massa definida. Aquests, eren els que ho passaven pitjor. En canvi, el que era un militant actiu i anava a una reunió o feia una plantada o repartia un pamflet a la boca del metro o feia pintades sabia que se la jugava i era un risc que estava assumit. Si queien entremig persones que no tenien una consciència tan elevada ho passaven pitjor, perquè no estaven mentalment preparats per estar en una presó i passar-se un dia a comissaria, i no diguem durant els estats d'excepció, que eren dies i setmanes, allò era molt dur.*

*A la presó, no és que s'ho passessin bé, però almenys depenien d'un jutge, si passava alguna cosa l'advocat podia anar al jutge..., a comissaria no te n'assabentaves de res. I en els estats d'excepció sabies que estarien 15 dies a la comissaria, els primers 5 dies matxucant-lo, i els havien fet signar el que sigui, i després 10 dies més perquè no se'ls vegin les marques. La poli-*



*cia va anar aprenent a torturar sense que deixés senyals, però a principis dels anys 60 ho feien molt 'a lo bèstia', perquè ningú protestava, almenys molt poca gent. Després, afortunadament hi va haver algun jutge que tramità alguna denúncia, van començar a tenir problemes, l'església va començar a ficar-se pel mig, i llavors ho feien amb una tècnica més sofisticada, però ho feien, torturaven a les comissaries i casernes de la guàrdia civil."*

### **Assumpció Solé Puig**

*"L'actitud de la persona detinguda depenia del panorama que tenia. Hi havia inseguretat jurídica, perquè el TOP era un tribunal especial de repressió i, segons quines èpoques, si era de Comissions Obreres representava una condemna de mesos i, a partir del 71 o 72, el suprem va dictar una sentència que deia que si eres de Comissions Obreres era pertànyer a una associació il·legal, i va elevar les penes, i per estar en una reunió de Comissions Obreres et podia caure un any.*

*A la presó, entre ells s'ajudaven, s'animaven i es consolaven. N'hi podia haver alguns d'ensorrats segons el judici, o sigui la perspectiva d'estar a la presó, amb moments de pujades i baixades. Nosaltres sempre havíem d'animar-los, hi anàvem dos o tres cops per setmana per animar-los, perquè veiessin que ens en cuidàvem i no quedaven oblidats allà dintre. I després, no inventar, però explicar que estava a punt de sortir una decisió del jutjat d'ordre públic que 'a lo millor...', sempre sense enganyar mai, però bé, en fi...*

*Els estudiants, depenia de si estaven més convençuts o no, però eren més joves i, segurament, es desanimaven més fàcilment que no els obrers. En general, els obrers eren més grans, més madurs i, és clar, més bregats. En segons quins panorames laborals, volia dir l'acomiadament. Si hi havia un cert desconeixement de la família, era dur. Ho tenien més difícil... hi havia obrers que els pobres empalmaven un pas amb l'altre, i més d'un es va passar dos anys i més seguits detingut, perquè una detenció amb una condemna..., ja es deia que havien d'anar amb prudència perquè després hi havia la reincidència i tot plegat."*

### **1.8. Més repressió en els últims anys del franquisme?**

Generalment, els advocats i advocades entrevistats afirmen que entre 1971 i 1974 hi va haver un augment de la repressió sociopolítica. Hi ha qui puntualitza i ens diu:

*"El que hi va haver va ser un increment de la duresa de la repressió, en el sentit que les penes que van imposar van ser penes de mort o molts anys de presó. S'havia de demostrar que el govern era fort."*

Fins i tot, els advocats i advocades recorden que, quan feien defenses col·lectives, ells posaven els terminis dels judicis, retardant el temps perquè partien de la idea que Franco i aquell Estat ja no podia durar gaire.

Els últims moments del règim franquista, quan donava les últimes queixalades, un dels advocats recorda unes paraules de Josep M. Bandrés, del País Basc que deia:

*"Nunca por acusaciones tan tontas, asociación ilícita i algo más, habían puesto unas penas tan graves."*

Cal, però, tenir present una sèrie de fets que marquen un punt d'inflexió respecte a la repressió:

- a) Execució de Salvador Puig Antic, el març de 1974.
- b) La Llei antiterrorista a l'estiu de 1975, amb els cinc afusellaments de setembre del mateix any.

Els comentaris de Magda Oranich, defensora del Txiqui són molt il·lustratius:

*"Quan les coses havien arribat a aquest punt, els judicis militars es feien a Barcelona. No calia anar a Madrid. Dels militars que hi havia a Catalunya se'n fiaven. Els procés era 'sumaríssim'."*

Amb la Llei antiterrorista de 1975, quasi tothom podia ser represaliat, fins i tot, podien ser censurats documents provinents del Vaticà, si parlaven en contra de la pena de mort.

Les dades de l'augment de la repressió arreu de l'Estat en els anys del tardofranquisme<sup>17</sup> són evidents. Mentre l'any 1969 les causes obertes són 1.001, el 1970 arriben a 1.359, xifra que es manté el 1971, amb 1.361 sumaris; 1.695, el 1972. El 1973 i anys següents les xifres es disparen: 2.065 causes el 1973; 2.382, el 1974; 4.317, el 1975 i, finalment 4.795, el 1976.

L'any de la mort de Franco i el següent, això és els anys 1975 i 1976, hi ha gairebé el doble de causes obertes. Aquestes dades indiquen la gran activitat del TOP, com a resposta a l'extensió de l'oposició a la dictadura entre 1969 i 1976. En aquest sentit, en tenim una mostra en l'augment de la conflictivitat obrera en diverses zones de l'Estat, encara que amb fluctuacions, entre 1969 i 1976. Així, podem comprovar, segons dades del Ministeri de Treball, com es passà de 491 conflictes laborals en tot l'Estat, l'any 1969, a 1.595, el 1970, i després d'una relativa baixada, no menor als 500 conflictes, entre 1971 i 1973, es va passar als 2.290, l'any 1974; 3.156, al 1975 i finalment el fort increment de 1976, amb 40.179 conflictes a les empreses. En total, el 1976, 2.519.000 treballadors estaven implicats en aquestes mobilitzacions arreu de l'Estat.<sup>18</sup>

També Vicenç Navarro afirma que el 60% de les sentències dictades pel TOP tingueren lloc entre 1974 i 1976, anys en els quals, segons aquest economista, l'Estat espanyol fou el país europeu on hi va haver el major nombre de vagues polítiques.<sup>19</sup>

El règim de Franco va ser dur. Tot el moviment de transformació endegat va haver d'afrontar el gran repte d'organitzar un país, que encara tenia la por a les venes, i va ser oprimat de tal manera que no va poder afrontar la total destrucció de l'aparell dictatorial.

---

<sup>17</sup> SARTORIUS, Nicolás i ALFAYA, Gabriel. *La memòria insumisa*. Hi consten les xifres respecte a l'actuació del TOP.

<sup>18</sup> MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere. *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*. Madrid, Ed. Siglo XXI, 1998, pàg.96.

<sup>19</sup> NAVARRO, Vicenç. *El subdesarrollo social de España. Causas y consecuencias*. Barcelona, Ed. Anagrama, 2006, pàg. 154.

### **Joan Manuel Gasch i Angelina Hurios**

"Nosaltres tenim un problema per avaluar això i és que aquest despatx —el que avui és el col·lectiu Ronda— ens fusionem el 72. Fins al 72 l'Angelina i jo estem d'independents. Més ben dit, jo sóc passant fins al 70, malgrat que porto coses d'Ordre Públic. Del 70 al 72 tinc un despatx, diguem-ne independent, i ella acaba la carrera aleshores. Al 72 ens unim amb la majoria dels que ara són els companys. En Jornet ve més tard, al 74 o 75. Quan el 72 ens unim, jo era el que portava més causes. És a dir, abans del 72, com a mínim una vegada al mes anava a Madrid. Tenia jo sol dotze causes, després, recordo que un cop vaig estar a Madrid, el 29 d'abril, el 30 d'abril i el 2 de maig perquè tenia judicis els tres dies.

Hi havia més causes, però aleshores era un despatx de set advocats en comptes d'un o dos i, per tant, absorbiem més gent. El 75 i 76 era el final..., la gent dictatorial o feixista, digues-li com vulguis, pensava això que expressava el jutge Mateu: '...ara penseu que vindrà la democràcia? Doncs, no us preocupeu, aquí us enganxem en qualsevol cosa i us fem a Madrid i a l'Ordre Públic i ja veurem el que passarà.'

Eren els últims 'coletazos'."

### **August Gil Matamala**

"Va continuar més o menys igual fins a la desaparició del TOP, l'1 de gener del 77, i el fet més significatiu fou l'Amnistia decretada el juny d'aquell mateix any. Encara, després de l'Amnistia, continuaren algunes qüestions de repressió política, i jo en vaig defensar unes quantes."

### **Rodolf Guerra**

"Jo crec que els últims anys de la dictadura no hi va haver un augment de la repressió. El que hi va haver és un increment de la duresa de la repressió, en el sentit que les penes que van imposar van ser penes de mort o del molts anys de presó. Portaven un temps posant penes més suaus, crec que va ser una qüestió personal del Generalísimo, que va dir: 'Aquí s'ha de fotre mà dura i condemnar la gent a mort'. Li deien la 'pepa', s'ha de posar la pepa a la gent, perquè vegin que l'assumpte no s'ha afeblit ni molt menys. Que el govern està fort.

La major part dels advocats eren del PSUC, però hi havia advocats d'altres partits, com jo i altres. I també de la dreta, per la dreta dic Unió Democràtica, que en aquells moments era una mica d'esquerres, perquè gran part del programa que ara proposen els socialistes, en aquell moment, el proposaven ells, encara que després hagin fet una altra cosa. Els socialistes, també t'he de dir que portaven gairebé el mateix programa que el PSUC. Després s'ha barrejat tot."

### **J. Ll. Jornet**

"Jo començo precisament el 71 fins al 76 i eren els últims moments, el règim donava les últimes queixalades. Hi havia una altra cosa molt curiosa, que sempre deia en José Maria Bandrés, del País Basc: 'la lucha cuanto más revolucionaria mejor resultado obtiene...'. Jo, en aquell moment, no ho vaig entendre, però ell posava dos exemples molt clars: el procés 1001 i el procés de Burgos. Insistia: 'Nunca en España un tribunal militar con unas acusaciones tan graves había puesto unas penas tan leves.' Es referia a les acusacions que tenien els de Burgos, sense la mobilització que hi va haver al carrer; en canvi, en el procés 1001, quan ja estàvem en els últims 'coletazos del monstruo', el PCE va donar l'ordre de no realitzar cap mobilització, i els van caure 30 anys de presó. Llavors Bandrés deia: 'Nunca por unas acusaciones tan tontas, asociación ilícita y algo más, habían puesto unas penas tan graves.' La diferència és que no hi va haver cap procés revolucionari o de mobilització.

He de dir que en tota la meua vida professional, fins i tot després, en el món laboral, el resultat és el mateix. Quan un col·lectiu obrer fa una lluita forta i revolucionària contra l'empresa,

*el resultat jurídic hauria de ser pitjor, doncs no! Un exemple: els portuaris, durant els anys 80, els van voler fer desaparèixer del mapa i els tios van fer un embolic brutal, hi va haver ferits de gravetat, que en teoria si jo faig una lluita frontal contra el sistema, el sistema s'ha de venjar d'una forma més forta, doncs no. També me'n recordo d'un conflicte al 77 o 78, estàvem preparant el judici, en una assemblea, es discutia si ens fèiem l'harakiri, és a dir, anirien al tribunal a dir-li: 'Vostè és un tribunal feixista i del capitalisme i, per això, nosaltres no l'acceptem, i per això se'ns en fot la sentència que vostè digui, i no l'acceptem.' I discutint fins a les 4 de la matinada, fins que decidim anar al judici. El judici es va fer i els acomiadaments es van declarar improcedents i, a més, al cap d'uns dies ens truca el magistrat i ens diu que el dret és un conjunt de normatives, d'entrades i de sortides, i com a entrada hi ha la normativa i la realitat, i com a sortida hi ha la interpretació, força transformadora del dret. De forma que el dret no és una cosa que serveixi per consolidar les misèries d'avui, sinó que té vocació d'apuntar les virtuts esplendoroses d'una nova societat.*

*Moltes vegades, la norma petita guanya en lluminositat la norma grossa en interpretació progressista, el que passa és que, a vegades, els advocats perdem la visió progressista, més humana del dret."*

### **Magda Oranich**

*"Aquests anys eren els últims de la dictadura, entre el 69-76. Algú pensava que als anys 73-74 la repressió ja era menor, però no oblidem que a partir d'aquests anys va tornar la pena de mort, cosa que des de l'any 63 no hi era. A l'any 74 es van carregar Salvador Puig Antich a Barcelona i al 75 se'n van carregar cinc en l'àmbit d'Estat, un aquí a Barcelona, el Txiki, que jo vaig tenir l'honor, per una banda, i la desgràcia per una altra, de defensar, i, per tant, d'assistir a l'execució. Encara que la repressió no semblava tan forta, sí va ser molt selectiva i duríssima.*

*Durant l'estiu del 75 van imposar la Llei antiterrorista i estar en contra de la pena de mort era entrar dintre de la Llei antiterrorista. Com que el Papa va demanar que no es carreguessin la gent, fins i tot allò podia haver entrat dins de la Llei antiterrorista. A mi mateixa, abans del dia que el matessin, li vaig donar una estampa de comunió dels seus germans petits i em van fer un procés de la Llei antiterrorista, que naturalment es va sobreseure quan va morir Franco. Crec que en aquells anys es va endurir selectivament, potser no pel que fa a la societat, però es va endurir.*

*La màxima repressió per damunt del TOP eren els tribunals militars. Les dues penes de mort, tant de Salvador Puig Antich com del Txiki es van executar a Barcelona, es van fer a Capitània. No calia anar a Madrid o Burgos, ja ho feien aquí directament. O sigui, quan era militar, ja se'n refiaven dels militars. No calia anar a Madrid. L'execució era ràpida, perquè era sumaríssim. L'última execució, a les dotze de la nit, em van venir a portar a casa la petició de mort i a les quatre del matí d'aquell dia s'acabava el dret a defensa i el recurs de mort me'l van notificar a les 5 del matí i a les 7 s'acabava el temps del recurs. Això només es podia fer en un procés sumaríssim, que era el que preveïen en plena guerra, el que està previst pel soldat que en plena guerra es passa a l'enemic o coses semblants."*

### **Marc Palmés**

*"La repressió va ser més forta encara amb l'Arias Navarro. La proclamació del rei i la primera amnistia immediata va afavorir els que no tenien delictes de sang. Per exemple, Marcelino Camacho estava a la presó per ser un dels dirigents de Comissions Obreres..., gent d'aquest estil va sortir amb una certa rapidesa. Es van paralitzar les execucions de penes de mort, que n'hi havia diverses, a part de les cinc del 27 de setembre, hi havia una segona tongada preparada, i aquesta ja no es va posar en marxa, ja no es va arribar ni a plantejar. El cas del Txiki, que*

*vaig defensar, va ser en tres setmanes que li van muntar el consell de guerra sumaríssim. Va començar el dia 6 de setembre i el 27 l'executaven, i entremig, procés amb declaracions, consell de guerra, recurs, tot en tres setmanes.*

*Sabiem que si aconseguíem ajornar-lo..., com que el Franco estava malament..."*

### **Assumpció Solé Puig**

*"Crec que quan va ser més forta la repressió va ser del 71 al 73-74. Tot i que el dia en què va morir Franco jo estava a l'Ordre Públic, perquè havien detingut el meu home, i era al 75. Hi havia estat d'excepció. El novembre del 75 per llençar papers demanant amnistia encara van detenir i l'any 76 també. Hi va haver judicis del TOP fins a l'any 76, quan ja no hi havia l'Arias Navarro. Però, sobretot, em sembla que la repressió va ser en aquesta època del 71, almenys els casos d'Ordre Públic. Nosaltres intentaven que els casos triguessin a veure's a judici. Els advocats fèiem defenses col·lectives i ens havíem de passar els procediments, un després de l'altre, per informar, etc., quan ja s'havia conclòs la instrucció i s'havien de fer les conclusions definitives per anar a judici i proposar proves, passaven molts mesos, i nosaltres ho havíem de negar tot. Anotàvem els terminis dels judicis, perquè partíem de la idea que Franco ja no podia durar gaire i l'Estat aquell tampoc. És possible que en aquests anys, fins al 74-75, fos quan hi va haver més judicis, al menys el que jo vaig viure.*

*Aquests anys jo els vaig viure molt intensament, no sols per la feina, que era una feina esgotadora, no sols laboral... M'hi vaig veure involucrada personalment i familiarment, perquè també em van detenir. Penso que també va ser important, en aquesta repressió, la solidaritat. Una solidaritat molt gran de familiars i d'entitats, no sols el Col·legi d'Advocats, també el Col·legi d'Arquitectes va recollir fiances, els pintors i artistes van fer dues exposicions per recollir diners i famílies que donaven diners a fons perdut, les que podien, perquè la fiança era el més important, perquè poguessin sortir ràpid... I després tot aquest ambient de solidaritat entre els de fora amb els de dintre, els professionals, els obrers, etc., i això ja es veia a la presó, i des de l'any 69 ja es veia els familiars dels presos polítics que es trobaven, sobretot les mares... L'any 69, durant l'estat d'excepció, ens vam tancar familiars dels presos, i això vol dir dones, a la Sagrada Família, i vam anar a veure al bisbe Tarancón demanant l'amnistia. El Col·legi d'Advocats va demanar l'amnistia. També hi va haver el congrés de Lleó al 70. I després, la solidaritat i comunicació que es creava a la presó amb els familiars dels presos polítics volia dir coordinació. I coordinació volia dir estendre la solidaritat, perquè era anar a aquests organismes, entre els familiars dels presos polítics.*

*D'altra banda, anar als judicis del TOP volia dir coordinació entre els professionals, perquè ens trobàvem advocats de tot Espanya, una coordinació per organitzar l'oposició a la repressió i defensa de les llibertats. Això era el que donava el sentit.*

*La feina laboral va seguir fins que no es va assentar el sindicalisme democràtic, la negociació col·lectiva, etc., l'any 75, 76, 77, hi havia conflictes col·lectius importants. Després, es van muntar els gabinets jurídics de CCOO i UGT, però jo recordo, sobretot, el de CCOO, perquè el vaig muntar i vam deixar els nostres despatxos, el del Salvadores i el meu, entre altres, per incorporar-nos a CCOO, havíem arribat a ser 100 advocats al gabinet de CCOO a Barcelona i a comarques. Estàvem en el trànsit de les lleis laborals franquistes, hi havia molta feina."*

## **2. PRESOS I PRESES**

Les entrevistes a les dones i homes de l'Hospitalet que van estar a la presó durant els

últims anys del període dictatorial, entre el 69 i el 76, ens mostren diversos elements per conèixer, de primera mà, què es pensava i com es vivia en els ambients antifranquistes. Aquests espais, no eren majoritaris en el país, però el coneixement d'aquests moviments socials i polítics demostra l'existència de nuclis, relativament ben organitzats i capaços de crear xarxes de relació amb persones sensibilitzades per treballar en l'enderrocament de la dictadura. La seva detenció, pas per comissaria o caserna de la guàrdia civil, presó, judici, fiança, tots aquests processos ens mostren l'arrelament de capes de la societat catalana sensibles a la situació política i cultural i com, tard o d'hora, aquesta mobilització havia de donar el seu fruit.

Després de la mort del general Franco, s'esperava una ruptura, un canvi radical, un trencament amb el passat immediat. Ara, més de trenta anys després de la mort del dictador, som conscients que l'estructura, no només capitalista, sinó també franquista, engendradora de desigualtats i injustícies, era molt forta i ho és avui encara. Assolida una certa democràcia, cal dir que els homes i dones, en molts casos anònims, que patiren més repressió per empènyer el canvi, han deixat la seva empremta a la ciutat.

El que presentem a continuació considerem que és imprescindible per comprendre la ciutat i el país que avui tenim. El resultat és una ciutat amb més riquesa personal i ideològica. L'Hospitalet és com és, també gràcies a aquesta gent. Sense el coneixement d'aquestes realitats, la nostra comprensió històrica seria més pobre. Els valors d'aquestes persones enriqueixen la nostra ciutat. També la de tots aquells i aquelles que no hem pogut entrevistar, les seves vides, la seva lluita per assolir les llibertats socials i polítiques han deixat empremta, encara que no ho puguem explicitar amb dades i fets testimonials.

Breus resums biogràfics:

### **Julián Cabanillas Pozo**

Treballava a la SEAT, amb sensació de precarietat en el treball, i defensant el dret al treball i un salari digne. Vivia amb la seva companya al carrer de l'Empordà, al barri de Pubilla Cases.

L'any 66, en sortir d'una assemblea que havien realitzat amb advocats a una escola religiosa, va ser detingut, amb un altre company, per un agent de la policia secreta. Setanta dues hores a comissaria.

*"En comisaria lo pasamos muy mal. Fuimos apaleados, porque ellos pensaban que éramos dirigentes y entonces nos machacaron mucho."*

Després de passar pel Palau de Justícia, es reincorporà al treball, pendent de judici. Un dia, a finals del 69 es presentà la Guàrdia Civil a la fàbrica preguntant si continuava treballant a la SEAT.

*"Nos llamaron porque nos tenían que hacer unas preguntas y de allí ya no salimos."*





*Julián Cabanillas Pozo.*

*Me apalearon porque pensarían que era del Partido... se creían que yo sabía mucho y yo no sabía tanto como ellos creían. Mi mujer estaba en estado y tuvo una depresión muy grande. La tuvieron que ingresar y creo que fue a raíz de aquello que nació el crío que tengo, que es disminuido psíquico, yo creo que pudo ser de aquello."*

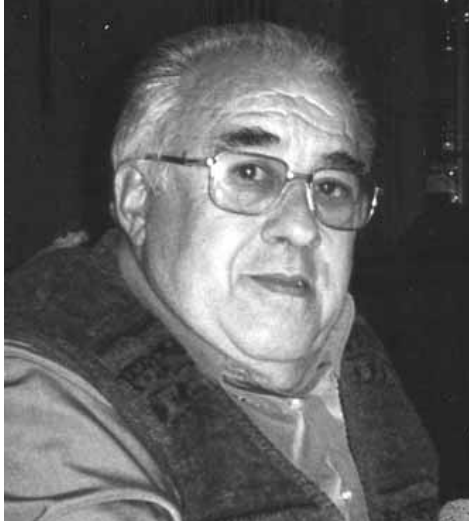
Traslladat a Madrid, fou jutjat pel TOP defensat per Josep Barberà i Albert Fina. Acusat d'associació il·lícita i condemnat a quatre mesos de presó, que complí integrament a la presó Model. A la presó, entre altres de la SEAT, recorda especialment a Baro, del PSUC. Acomiadat de la SEAT, pogué resistir gràcies a les campanyes de solidaritat que feia el seu amic Carrizosa Paniagua. Després, trobà feina, mal pagada, a una fàbrica de les Corts, però quan van saber que havia estat a la presó també el van fer fora. Recuperà el seu lloc de treball amb l'amnistia laboral de la SEAT de l'any 1977, quan recuperaren el seu lloc de treball més de 160 treballadors. Més tard, es desenganyà de la realitat sociopolítica i especialment del sindicalisme a la SEAT.

*"Yo luché por un sindicato que me parecía que iba a ser un sindicato honrado... Después de salir de la cárcel me hice de CCOO e iba a las asambleas, pero las cosas no salieron como yo pensaba."*

### **Josep Cortada Nusas**

Nascut a Lleida, casat i amb tres fills. Entrà a treballar a la SEAT l'any 60 i a les primeres eleccions sindicals fou escollit delegat sindical. Recorda que les primeres reivindicacions eren econòmiques i que la primera acció fou negar-se a prendre l'entrepà que els oferia l'empresa a l'hora d'esmorzar. Des de l'inici formava part de les clandestines CCOO.

Acomiadat de l'empresa el 21 d'octubre de l'any 71, el dia 22, com altres acomiadats,



*Josep Cortada Nusas.*

anà a la plaça Espanya d'on sortien els autocars de l'empresa en direcció a la Zona Franca. No el deixaren pujar a l'autocar. Hi hagué aldarulls i els companys exigien que pugés, perquè era delegat sindical. Finalment, quan els autocars van marxar, la policia de la caserna de Belchite —plaça Espanya—, que havia estat observant tot el conflicte, es dirigí cap al grup de treballadors acomiadats i començaren les detencions, fins a dinou. Portats a Via Laietana, no va ser maltractat i recorda que els va dir:

*"Nosotros lo que buscamos es que tengamos un sindicato que nos apoye contra la patronal y tener libertad."*

Foren acusats de *"Asociación ilegal, agresión a la fuerza pública, agresión a la fuerza armada, actividades subversivas, resistencia a los agentes de la autoridad."*

Dels 19 detinguts, set eren de l'Hospitalet. Com ell, la majoria, a la presó Model només, hi van estar sis dies. Considera que la pressió dels companys de la SEAT fou fonamental i també el fet que *"era año de jubileo compostelano"*. La fiança, de 25.000 pessetes, la va pagar el PSUC i CCOO.

L'onze de setembre del 73, un grup de treballadors de SEAT estava reunits al despatx de l'Albert Fina i van ser detinguts per la policia i portats a Via Laietana, on van passar tota la nit. La intervenció del Col·legi d'Advocats va ser decisiva perquè tots ells fossin posats en llibertat sense càrrecs al dia següent. La seva dona comenta:

*"Me pasé toda la noche mirando por la ventana."*

Participava activament a les manifestacions i cada 1 de maig, a la matinada, la policia es presentava a casa seva per portar-lo a comissaria. Com que ja ho sabia, el que feia era desaparèixer: *"marxava al terreno"* que tenia fora de la ciutat i, passat el dia, ja no era molestet fins al següent primer de maig.



Des de l'inici s'incorporà a CCOO. Sobre el paper de la UGT durant el franquisme, comenta una frase de Santiago Carrillo: "*Cien años de honradez y cuarenta de vacaciones.*"

Es va tornar a incorporar a la SEAT amb l'amnistia laboral de 1977, però els enfrontaments entre els sindicats amb la legalització i el paper que feien, el va decebre fins a deixar la seva militància.



*Francisco Javier García Almirall.*

### **Francisco Javier García Almirall**

Vivia a Terrassa i recorda que ja havia anat a manifestacions del primer de maig i pel procés de Burgos, a finals de l'any 1970. Hi anava de forma espontània, per un sentiment de rebuig, de justícia, de llibertat i també per una actitud cristiana. Així és com es va anar apropant al PSUC, amb la sensació que era el partit més organitzat, amb més capacitat d'acció i molta influència en el món de l'oposició clandestina.

Més tard, anà a viure a Can Serra i estudiava a la universitat i formava part del comitè de curs. A Can Serra estava vinculat al PSUC, formant part del que se'n deia una cèl·lula i estaven treballant per constituir les joventuts comunistes de l'Hospitalet, juntament amb altres joves com la Isabel Gallardo, que treballava a la Indo.

En motiu de l'execució de Puig Antich, el 2 de març de 1974, es va convocar una concentració al cementiri. Hi anava sol, amb moto, i el cementiri estava acordonat per la policia. Aleshores, tothom es va dirigir amb cotxes cap a la Rambla per manifestar-se. Com que portava diverses cintes negres al braç, la policia el va començar a perseguir fins que el va detenir a la Via Laietana, el van fer pujar al jeep i el van apallissar. Va ser mentre estava en mans de la policia quan va passar més por.

A la comissaria de Via Laietana hi va estar una nit, amb vuit magrebins, amb els quals mig s'entenia en francès. Amb ells es va sentir acompanyat mentre sentien crits i sorolls desagradables. A l'interrogatori, només recorda una bufetada per no contestar el que li preguntaven. Acusat de manifestació il·legal, va ser traslladat a la presó on només hi va estar uns quants dies. Tot el temps el va passar en una cel·la aïllat, sense cap contacte ni parlar amb ningú. Pagant una fiança va poder sortir. De fet, no es va realitzar el judici del TOP perquè amb l'amnistia del 77 mai més se'n va saber res.

La seva incorporació a la política no va ser tant per la detenció com per una evolució personal i política que ell considera normal per aquells moments.



*Gabriel García Ruíz.*

### **Gabriel García Ruíz**

Va néixer a Dalías, província d'Almeria, l'any 1948, i arriba l'Hospitalet l'any 1972, amb 23-24 anys, va venir sol, i inicialment vivia a Pubilla Cases-Can Vidalet. D'entrada, va treballar a la construcció. Treballant per una empresa de Poble Nou, fou acomiadat, però interposà un recurs i fou readmès, poc després fou detingut i empresonat.

Al poble, treballava de forner, recorda que amb els amics escoltaven música de Paco Ibañez i que es relacionaven amb alguns capellans dels que s'anomenaven "*curas obreros*".

Aquí, a l'Hospitalet, de seguida es relacionà amb el centre social de Can Vidalet, en els moments que hi havia mobilitzacions per la manca d'escoles, i contactava amb gent de Bandera Roja i del PSUC.

Un dissabte, l'octubre del 72, en sortir del centre social de Can Vidalet, amb uns amics anaren a un descampat de garrofers, a prop de Can Serra, a jeure, xerrar i menjar. Un caporal de la guàrdia municipal d'Esplugues observà que en el cotxe que ells te-

nien aparcat hi havia panflets de "Bandera Roja", llançà un tret a l'aire i foren portats a la caserna de la Guàrdia Civil, on van estar més de 24 hores dempeus i amb el cap tocant a la paret, després foren portats al jutjat i posats en llibertat, excepte els dos que assumiren la seva responsabilitat.<sup>20</sup>

L'any 73, participava activament al Centre Social de la Florida i treballava a l'empresa Sanglas, del Poble Nou —on fabricaven la moto Ducati— relacionant-se amb gent de CCOO, de Bandera Roja i del PTE.

Vivia amb un grup d'amics polititzats, un d'aquests amics fou detingut i al pis hi trobaren un sac de propaganda de la "Jove Guardia Roja". Era el desembre de 1973, quan s'estava pendent del Judici 1001 i el dia abans de l'assassinat de Carrero Blanco. Fou portat a la caserna del carrer Sant Pau, de Barcelona, quaranta-vuit hores, amb apallissaments, i després portat al Jutjat i a la presó Model fins al juliol de 1974. El seu advocat fou Eduardo Garcia de Enterría

Després de set mesos a la presó Model fou traslladat a Madrid per ser jutjat pel TOP. Acusat de propaganda il·legal, fou defensat per Josep Solé i Barberà i condemnat a dos anys de presó. A la Model, visqué amb gent que havia estat detinguda l'any 1973, (caiguda dels 113 de l'Assemblea de Catalunya) com Paco Frutos. Estant a la presó, fou mort amb el garrot vil Salvador Puig Antich.

Començà a militar a Bandera Roja en sortir de la presó i residí a Can Serra. Amb la democràcia, s'incorporà a treballar a CCOO. Considera que sense la lluita antifranquista el resultat hauria estat molt diferent. Comenta que podria haver estat una cosa semblant al cas Xilè.

### **Aurora Gómez Cano**

Va néixer l'any 1951. La família arriba a l'Hospitalet l'any 1969 i seran veïns del barri de Santa Eulàlia. L'any 1971 entrà a treballar al Banc Guipuzcuano i, al mateix temps, al vespre estudiava geografia a la Universitat. La presa de consciència respon a l'ambient familiar i les històries dels grans sobre la Guerra Civil, els maquis i la repressió. L'any 1972 entra a CCOO de la banca i el 1973, al PSUC.

Explica que:

*"Una cosa és la conscienciació de les assemblees, però realment on em vaig organitzar va ser al banc, a l'empresa. Per cert, que quan em van detenir, alguns dels que eren a classe eren socials i estaven camuflats."*

Va ser detinguda l'any 1973, quan ja la consigna del PSUC i CCOO era arribar al màxim de companys i companyes. Obrir-se al màxim. Estaven en plena negociació del con-

---

<sup>20</sup> GUTIÉRREZ, Pepe. *Memorias de un bolchevique andaluz*. Ed. El Viejo Topo 2002, a la pàgina 210 fa una referència a la detenció d'aquest grup.



*Aurora Gómez Cano. Font: Arxiu Històric de Comissions Obreres de Catalunya*

veni de la banca i es va fer una reunió àmplia en un pis del carrer Ferran, de fet era una casa "cremada", ja hi havia hagut una caiguda anterior. La policia anava detenint la gent a mesura que anaven arribant, moltes de les persones detingudes no estaven organitzades. Hi va haver entre quinze i disset detencions, a més, el que era el responsable portava el nom dels cinc de la cèl·lula a l'agenda, de manera que la van anar a buscar. L'Aurora estava treballant al banc quan se la van emportar cap a Via Laietana, allà va passar més de 72 hores, tres dies als calabossos i en interrogatoris constants. La seva actitud "passota" i el fet de ser una noia jove va ser utilitzat per la policia amb insinuacions, pressió psíquica i violència física, recorda com la van aixecar de la cadira agafada pel coll. Ella acceptà la seva militància i haver participat en reunions i manifestacions.

De comissaria al jutjat de guàrdia i d'allà a la presó de la Trinitat, on va estar dos o tres dies incomunicada, el primer diumenge va poder veure la família, després la van posar amb les preses polítiques. Recorda que eren vuit i que hi havia anarquistes, del POUM, del PSUC, i que el pacte era no parlar de política. Entre les polítiques hi havia solidaritat i, malgrat la separació amb les comunes, buscaven les maneres per comunicar-s'hi.

Finalment, després de vint-i-tres dies, va poder sortir, gràcies a la fiança que va pagar la mare, 25.000 pessetes. Com que ja era cap al final del franquisme, al banc no es van atrevir a represaliar-la; en canvi, al PSUC, va ser sancionada durant sis mesos perquè "no havia tingut una actitud militant adequada".

La consigna era no dir res a comissaria, però:

*"Jo no havia fet cap curset i vaig anar contestant com em va semblar, i vaig dir que era del PSUC."*

L'any 1974 va participar molt activament a les eleccions sindicals. Considera que una de les coses més interessants del seu pas per la presó va ser el canvi de mentalitat de la seva mare, una dona que treballava fregant escales i que, a partir d'aleshores, va descobrir el valor de la solidaritat. L'Aurora va morir l'any 2005.

### **Remedios González Medina**

Va néixer l'any 1957, és la més petita de nou germans, vivia al barri de Bellvitge i estudiava a l'Institut Torras i Bages de Can Serra, fou allí on prengué consciència política del que significava la dictadura i la necessitat d'acabar amb el franquisme. Al mateix temps, per proximitat a l'Institut, participava activament a l'Associació de Veïns de Pubilla Cases, no militava a cap partit polític, ja que considerava que era absurda la divisió partidista enfront de l'enemic comú.

Estudiava batxillerat, però no va poder acabar-lo, els canvis de plans d'educació i la necessitat de treballar la portaren cap a França, Suïssa i Andorra.

Tenia disset anys quan va ser detinguda, poc després de la mort de Franco, amb amics de l'Associació de Veïns, que eren gent del PSUC, del partit, com es deia aleshores. Estaven enganxant propaganda a la carretera del Mig i algú va avisar la policia, i, quan estaven descansant en un restaurant, van entrar i els van detenir a tots, un noi i quatre noies. Els portaren a la Guàrdia Civil que hi havia darrere de l'Ajuntament de l'Hospitalet i d'allà a la caserna del carrer Sant Pau de Barcelona, on estiguérem dos dies, eren més de trenta persones detingudes.

Va tenir por a les casernes, per les amenaces i insults i, si bé a ella no la maltractaren físicament, les seves companyes del partit foren apallissades. Després de passar pel jutjat, ingressaren a la presó de la Trinitat, on va estar un mes. Va rebre visites de la seva mare, germans, companys d'estudis i de la directora del Torras i Bages, que



*Remedios González Medina.*

fou tractada, a la presó, com una autoritat. La fiança per poder sortir va ser pagada amb diners recollits entre els companys de l'Institut i la família. Posteriorment, no hi va haver judici, ja que es beneficià de l'amnistia general.

Després, a l'Institut, ella formava part dels delegats i utilitzaven l'Institut com centre cultural dels joves. Va arribar un moment que tenia la sensació que es protestava per tot i ella no s'hi trobava còmode i es va anar separant d'aquestes actituds.

Més tard, la societat ha anat canviant i ella considera que el tipus de respostes també havien de canviar.

### **Tomás Marín Martínez**

Va néixer l'any 1922 a Villarobledo, província d'Albacete, la Manxa, en una família de camperols, passant fred i gana, i pràcticament en la misèria. Un poble on els latifundistes ho controlaven tot. El pare vivia sotmès als cacics. Va anar poc temps a l'escola, recorda el temps de la República, els enfrontaments al poble i el triomf del Front Popular. Durant la guerra, als catorze anys marxà amb el seu germà gran, a Albacete —seu de les brigades internacionals— i acabà la guerra a Vallfogona de Balaguer.

Es defineix com a lluitador i amb un desig de superació constant. Prengué consciència de la desigualtat i l'explotació per mitjà de les seves vivències al poble. De jove havia llegit Marx, Gorki, Chejov...

L'any 1951 emigra a Barcelona i recorda la vaga de tramvies com un espai de llibertat impensable fins aleshores.

*"yo disfrutava como un camello, toda la gente andando, en fin, toda aquella efervescencia de solidaridad".*



*Tomás Marín Martínez.*

L'any 1957 es trasllada a l'Hospitalet. Treballava de taxista i des de la seva arribada a Barcelona milità, primer al PSUC, i, aprofitant la seva professió, els companys de la SEAT li entregaven el *Mundo Obrero* per repartir-lo. Des del 1967 s'incorpora al PCE(i) fent d'estafeta i repartint la propaganda, activitat en què participava la seva companya, malgrat la por que comportava, com ho expressa ella:

*"¿Y que te dije yo cuando supe que te hacias cargo del buzón? Que irias a la carcel."*

Detingut l'any 1970, passà pel calabossos de Via Laietana i, jutjat pel TOP, ingressà a la presó Model durant tres mesos. Allí coincidí amb Antonio Mayo, que a les seves memòries diu de Tomas Marín:

*"De él solo sabíamos el sobrenombre, 'el taxista' y es una de las personas más nobles, serviciales y honradas que he conocido."*<sup>21</sup>

Sortí sota fiança de 20.000 pessetes i una multa de 35.000, que avançà el seu advocat Antonio Martín Martín<sup>22</sup>, que anaren tornant en mensualitats de cent pessetes.

### **Clara C. Parramon Homs**

Neix a Barcelona l'any 1948, en una família on la religiositat catòlica tenia un pes important, la mare venia d'una tradició republicana i el pare va anar evolucionat cap a idees antifranquistes. Quan tenia uns quinze anys i, buscant un espai de solidaritat, es vinculà al Centre Sagrada Família, del carrer Sardanya de Barcelona, de les congregacions marianes i va ser aleshores quan formà un primer col·lectiu de noies, és a dir, un espai entre dones.

La presa de consciència política es concretà a la universitat, l'any 1965. Des del primer moment tingué la sensació de ser un espai de llibertat, quan el Sindicat Democràtic d'Estudiants estava en plena efervescència. Ja en aquell primer any fou delegada de curs i participà en assemblees, manifestacions i seminaris sobre marxisme.

La militància política, la inicià formant part de la comissió de barri de la Sagrada Família i, l'any 1968, s'incorporà a un partit minoritari, Acció Comunista. Era un moment d'una intensa activitat formativa, amb lectures que incloïen Trosky i Mao. Més tard, s'incorporà a PCE(i), escissió de 1967 del PSUC. Com és sabut, la classe obrera era considerada el motor revolucionari i molts joves, per coherència política, anaren a treballar a les fàbriques. Ella treballava a una fàbrica del Prat. Va ser detinguda a finals del maig del 1969, hi havia un confident de la policia dins del nucli del PCE(i) de Barcelona. La detenció es produí en una cita a la plaça Catalunya, juntament amb altres dos companys. Foren portats tots a la caserna de la Guàrdia Civil del carrer Sant

---

<sup>21</sup> MAYO, Antonio. *Algunos otros alias de la militancia roja*. Ed. Memorial Democrático Trabajadores de SEAT. 2009, pàg. 276.

<sup>22</sup> Antonio Martín Martín, advocat, arribà a Barcelona l'any 1959 i molt aviat s'incorporà al despatx d'Albert Fina i Montserrat Avilés, com ell mateix explica a *Albert Fina*. Ed. La Factoria Cultural, Barcelona, 2001,





*Clara C. Parramon*

Pau. Fou una caiguda molt àmplia. Allà va passar veritable por. A la presó de la Trinitat, hi estigué quatre mesos. Alguns dels seus amics passaren fins a set anys a les presons, fins a l'amnistia del 1977.

En arribar a la presó de la Trinitat, les monges Mercedàries eren les encarregades de l'ordre a la presó i, després de passar quaranta-vuit hores a les cel·les de càstig, es va incorporar a la secció de les preses polítiques. L'advocat era Miquel Roca Junyent i, per mitjà seu, feien arribar missatges als companys de la caiguda, a la presó Model, i també a la família. Tota la família: pares, germans i oncles, es bolcaren en la seva ajuda. Els pesava molt més l'afecte que les idees.

En sortir de la presó es reincorporà als estudis universitaris i, al cap de poc temps, finals de 1970, va ser novament detinguda. A la plaça de Sant Jaume, amb un cotxe ple de propaganda clandestina. La sort fou que el company amb qui anava al cotxe era fill d'un jutge i això els evità la presó.

Fins a principis dels vuitanta la intensitat de l'activitat política i sociopolítica fou molt alta. Després, se centrà més en activitat sociocultural i, especialment, en els col·lectius de dones. Des d'Acción Comunista, PCE(i), PCE (ista), GUML(i), Bandera Roja, PSUC, Coordinadora de Partits Polítics de l'Hospitalet, Sindicat Democràtic d'Estudiants de la UB, Comissions Obreres Revolucionàries, Estudiants (m-l), Comissió del barri de la Florida, Centre Social de la Florida, Coordinadora d'AV de l'Hospitalet, Coordinadora d'Escoles de les Persones Adultes de l'Hospitalet, Coordinadora de la Vocalia de Dones de l'Hospitalet, Escola de Dones de la Florida, Casal de la Dona de la Florida...

Una de les coses que més valora de tot aquest temps és que va fer algunes de les grans amistats de per vida i que hi ha un nexa comú al llarg del temps, que és la militància entre dones i feminista

Fins entrats els anys vuitanta, seguí amb una alta activitat política militant. Després, va ser l'activitat sociocultural i la d'entre dones la que va passar a primer pla.



*Josep Ribas Vinyals.*

### **Josep Ribas Vinyals**

Josep Ribas i Vinyals va néixer l'any 1942 al barri del Centre de l'Hospitalet. És el tercer de quatre germans d'una família de llarga tradició pagesa a l'Hospitalet. Recorda el seu interès per conèixer el que explicaven els seus pares de l'època de la guerra, fets que li interessaven pel seu caràcter de "prohibits".

Des de ben petit, estudià en escoles que fugien de les directrius franquistes, on, fins i tot, es parlava català malgrat les prohibicions. En aquells anys, començà a tenir una primera consciència de les desigualtats socials. Als 14 anys, va començar a treballar al Banc de Bilbao, al carrer Major, fins a la jubilació. Ben aviat, també va viure l'exploació dels seus superiors, adonant-se del que suposava la injustícia laboral. Va realitzar els estudis de comerç en horari nocturn.

Als 15 o 16 anys, s'apunta a l'Agrupament Escolta Guifré el Pilós, que formava part de la UEC de l'Hospitalet, on comenta que va adquirir valors com la solidaritat i la generositat. També va conèixer persones que lluitaven per la justícia social i nacional de Catalunya i d'arreu, com Ton Ribas, a qui li reconeix una gran influència. L'any 1959, als 17 anys, va entrar en contacte amb el Front Nacional de Catalunya (FNC), i s'encarregava de la distribució del butlletí del Front. Per aquest temps, la policia el va implicar en una reunió clandestina de l'FNC, al Casino del Centre, tot i que se'n va sortir només amb una multa governativa. Les seves inquietuds dins l'escoltisme el portaren a conèixer les experiències que en aquest camp es realitzaven a França. Eren els anys 60, i veure i viure amb llibertat de reunió i expressió el va colpir i l'encoratjà a lluitar per la democràcia.

Quan va tornar de la "mili", l'any 1966, s'incorporà a la lluita a dues bandes: la política i la sindical. En l'àmbit sindical, es vinculària a Comissions Obreres, dins la branca de la banca. L'any 1968 s'escindeix l'FNC, i el grup en el qual hi ha en Pep constitueix un nou partit polític, el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), que arrelà al Principat i també al País Valencià i les Illes.

L'11 de setembre de 1969, en una acció reivindicativa de la Diada, fou detingut juntament amb dos companys quan anaven a desplegar una senyera estelada, llançar fulls volants i un petard des del campanar de l'església dels Habitatges del Congrés. Va anar a parar a la comissaria de Sant Andreu i als calabossos de Via Laietana, on seria interrogat i torturat: cops de porra, hores dempeus i sense moure's, suspès al buit en un celobert des d'un tercer pis... Ho va resistir perquè dins del partit s'havien entrenat per superar aquests moments. Després de 72 hores, el portaren a la presó Model. A final d'octubre del 1969, va sortir de la presó i recorda que sempre estava vigilat per "secretetes", el seguien, li tenien el telèfon intervingut, etc. Si més no, es va poder reincorporar a la feina al banc. L'abril de 1970, va ser citat a judici pel TOP a Madrid. El seu advocat va ser Casas Salat, recomanat per Solé Barberà. El condemnaren, per desordres públics i propaganda il·legal, a pagar una forta multa: 15.000 pessetes, la multa va sortir d'una caixa de solidaritat.

L'any 1971 retorna a viure a l'Hospitalet amb la seva companya, Amèlia, i es dedica, políticament i socialment, a treballar en l'àmbit de l'Hospitalet i el Baix Llobregat des del PSAN. Participarà en la formació de la secció local de l'Assemblea de Catalunya i es retrobarà amb gent de Comissions Obreres i del PSUC. Quan l'any 1977 es constitueix la Unió Local de Comissions Obreres a l'Hospitalet, formarà part del secretariat i de l'executiva. Expulsat de la direcció del PSAN juntament amb altres dirigents històrics, van promoure una coalició entre el grup d'expulsats i altres organitzacions anomenada Candidatura d'Unitat Popular pel Socialisme (CUPS). Els anys 80, s'organitzaren en el Bloc d'Esquerres d'Alliberament Nacional (BEAN). Endeutat amb crèdits personals per uns tres o quatre anys.

### **Jaume Valls i Piulats**

Va néixer l'any 1930 a Bellvís, comarca del Pla d'Urgell. Fill d'una família de jornalers. La guerra esclatà quan tot just havia fet sis anys. En acabar la guerra i fins als 13 anys va poder anar a escola. L'any 1944, a més de treballar al camp, va fer d'aprenent de forner i pastisser en una fleca del poble. A l'edat de quinze anys, va començar a adquirir una certa consciència de rebel·lia, sobretot per la influència d'un company de feina, militant comunista. Uns anys més tard, amb l'ajut d'un crèdit de l'Institut Nacional de Colonització, va engegar pel seu compte una granja de pollastres, gallines i porcs, que al cap de pocs anys tingué una fallida econòmica.

Es casà amb l'Agustina l'any 1957. Des del 1948 té contactes amb exiliats a França, ingressa al PSUC al 1951 i viatja a París l'any 1962, on s'entrevista amb la direcció del partit, que li encomana tasques de coordinació i distribució de propaganda a les terres de ponent.



*Jaume Valls Piulats i les seves filles en una imatge de l'època*

L'any 1964, després de la fallida de la granja, arriba a l'Hospitalet, la família, un llit i dues maletes i s'instal·la en un pis del carrer de Vallparda. Després de fer de forner una temporada i altres oficis, entra a treballar a l'empresa de foneria SAMPER, SA, on, conjuntament amb altres companys, constitueixen la primera Comissió Obrera de l'Hospitalet.

En arribar a l'Hospitalet contacta amb dirigents locals del PSUC. Entre 1964 i 1967 alterna el treball polític i sindical, forma part del comitè del sector 3, que es reunia a casa seva. Amb la crisi derivada de l'escissió del PCE(i), assumeix la responsabilitat política del sector 3, des de desembre del 1967 fins a la caiguda d'abril del 1968.

A l'empresa Samper hi va estar dos anys, del 1965 al 1967, i des d'aleshores treballa a la construcció. L'any 1968, pateix la primera detenció a l'església de Santa Eulàlia de Provençana, mentre preparaven accions pel primer de maig. Hi hagué una vintena de detencions. De l'Hospitalet, a més de Jaume Valls, foren empresonats Jaume Barluenga, Avelino Agudo, Alfons Olivares, Mateo Monguillón, Narcisa Sempere, Pura Fernández i Felipe Cruz i, arran d'aquesta detenció, romangué tres mesos a la presó Model.

Treballà en la construcció de Mercabarna, la Vanguard, l'Hospital de Bellvitge... Durant l'estat d'excepció del desembre del 1969, fou objecte d'una segona detenció, torturat violentament a la comissaria de Via Layetana. Passà cinc mesos a la presó, jutjat pel TOP a Madrid l'any 1971. A conseqüència d'aquesta detenció, li fou embargat el pis on vivia al barri de Bellvitge.

Novament l'any 1971 fou objecte d'una tercera detenció i sanció governativa. L'any 1972 va haver de tornar a la presó a complir una part de la condemna, arran de la detenció del 1969, que no havia cobert amb la detenció preventiva.

L'any 1976, en ple inici de la transició, a les obres del SEPU, tingué lloc la seva darrera detenció, que, mercès a la mobilització dels companys, tant sols durà unes hores. Ja al 1975, es constituí a Collblanc, a la parròquia de Sant Ramon, un Secretariat provisional de les Comissions Obreres de l'Hospitalet, del qual fou elegit secretari local. El juny de 1978 se celebrà la I Conferència de la Unió Local de Comissions Obreres, en la qual fou formalment elegit secretari general fins al 1992.

En les primeres eleccions democràtiques d'àmbit local, l'any 1979, fou elegit regidor de l'Ajuntament, per la llista del PSUC.

L'any 1995 fou un dels impulsors més destacats del grup L'Hospitalet Antifranquista i l'any 1999 formà part del nucli impulsor a l'Hospitalet, de Ciutadans pel Canvi, organització vinculada al Partit dels Socialistes de Catalunya.

Centrarem les preguntes en set punts: **1. La presa de consciència 2. La caiguda 3. Militància política, sindical, estudiantil 4. El pas per comissaria i presó 5. El règim penitenciari 6. Visites i repercussions familiars 7. La finaça i la represa d'activiats antifranquista**

### 2.1. La presa de consciència

La presa de consciència queda reflectida en les respostes dels detinguts i detingudes. Homes i dones que lluitaven en camps diversos com l'universitari, el treball assalariat a les fàbriques o la banca, construint xarxes que provocarien el canvi en els últims anys del franquisme.

A les entrevistes, es barreja el fet de la motivació i els canvis en les vides dels entrevistats. En alguns casos, l'emigració i el que significà; en d'altres, el contacte amb companys i companyes en els diferents llocs de feina o d'estudi, que els feia possible discutir les situacions polítiques o dels convenis pels quals lluitaven. Les injustícies laborals a les fàbriques i la realitat de les universitats, poder comparar la situació del nostre país amb la d'altres de més democratitzats, el paper de les associacions de veïns, que lluitaven per fer possible uns barris més dignes en habitatges, escoles, transport, salut, etc. són unes fonts imprescindibles per al coneixement de la nostra història.

Així mateix, incidiren en la presa de consciència, els nuclis cristians sensibilitzats contra la dictadura, amb els capellans, que algun dels entrevistats classifica de "capellans obrers", entre altres raons, perquè "El Concordat" (Pactes entre Franquisme i el Vaticà) possibilitava que, en els espais propietat de l'Església, s'hi poguessin reunir grups de gent, sense que la policia pogués irrompre i/o escorcollar el lloc i la gent, sense permís exprés del bisbat. Aquests espais privilegiats i posats al servei de la classe obrera, es feren servir, també, per donar i rebre formació cultural i política.

La lluita contra les injustícies socials i polítiques va crear nuclis conscienciadors, en els llocs més impensables i que possibilitessin la comunicació i l'organització: els esmorzars de la SEAT, les escoles d'adults, reunions més o menys religioses. Tot era valuós per sensibilitzar i promoure consciència per lluitar contra la situació opressora de la dictadura.

En resum, les persones entrevistades, en parlar de la presa de consciència, ens introduïen en una societat gens simple. Són molts els esdeveniments, les situacions econòmiques, culturals i socials que es donen en un mateix temps i que van teixint, fins i tot, realitats contradictòries.

Consciència de classe, consciència política, antifranquisme, catalanisme, socialisme... Es barregen constantment els aspectes bàsics, com ara els polítics, socials, econòmics i culturals, però de totes les respostes podem trobar uns fils comuns que, organitzats, fan possible comprendre l'entramat.

En cap cas es tracta de factors unicausals, sinó que es tracta sempre de la interrelació de diversos factors; si més no, podem diferenciar:

- La injustícia d'uns sous insuficients, imposats pel capital i que compren la força del treball, aprofitant-se de la situació de manca de drets dels obrers.
- Descobrir la força de l'organització i saber donar resposta com a líders sindicals, que assoleixen el poder d'orientar accions davant la força del capital.
- Viure un ambient ric en motivacions socials i estar oberts als missatges rebuts mitjançant, per exemple, la "cançó de protesta"
- Ser receptius a les comunitats de base i a l'activitat de capellans obrers que, per donar resposta a la seva fe, vivien al costat dels febles. Treballar en ambients que els obrissin a la solidaritat, per exemple grups de joves aixoplugats en les parròquies i als moviments especialitzats d'Acció Catòlica, o de les congregacions marianes, que tenien espais privilegiats per ensenyar i aprendre el perquè d'uns esdeveniments socials injustos...
- La vivència d'accions reivindicatives públiques, com les vagues dels tramvies o les manifestacions de l'1 de maig o situacions frapants políticament, com el "Procés de Burgos" i voler donar una resposta pública per reclamar els drets col·lectius.
- La pròpia experiència de la vida en pobles on la guerra va semblar por i odi, i on la pobresa ha estat l'única cosa heretada o estar atents a les converses dels més grans, per copsar la repressió viscuda en temps de guerra i postguerra, de veïns, familiars, companys de feina amb valentia.
- L'ambient en els llocs d'estudi: universitat, instituts, escoles d'alfabetització, on la joventut i els més grans reben eines per entendre el que succeeix, oberts a l'anàlisi i la crítica constructiva i revolucionària.
- Coincidir amb gent organitzada políticament, hereva de la República.

### **Julián Cabanillas Pozo**

*"Me empecé a concienciar en el trabajo. Trabajaba en la SEAT. Allí teníamos contacto con los compañeros y comentábamos cómo estaba la vida. Que no era justo que unos ganaran tanto y otros ganaran menos. Y que había que luchar, porque ahora estábamos allí pero a unos meses podríamos ir a la calle y quedarnos como los que estaban en la calle, o sea que nosotros queríamos que en todos los centros de trabajo hubiera unos sueldos mínimos. Y entonces era por eso por lo que luchaba."*

### **Josep Cortada Nusas**

*"Jo vaig entrar a la SEAT l'any 60 i a les eleccions sindicals vaig sortir delegat d'empresa. Des de la part oficial es podia fer alguna cosa, però quasi tot s'havia de fer clandestinament, als tallers i, alhora, al Sindicat. L'any 62, els delegats d'empresa no s'atreuen a fer res i a mi se'm va ocórrer que una de les reivindicacions que teníem era l'hora d'esmorzar. Ens donaven entrepans i vam pensar que podíem no anar a recollir-lo i això va indisposar l'empresa. La SEAT va reaccionar molt malament. Als tiquets que ens donaven per l'entrepà hi van posar el número de matrícula de cada un i, al cap del mes, quedava clar qui havia anat a buscar-lo."*

*Després es van anar fent més coses, però... primer era la lluita reivindicativa per guanyar més diners. El 62 ja em van fer delegat per CCOO, però clandestinament...*

*Havíem fet moltes coses, les detencions van ser l'any 71."*

### **Gabriel García**

*"Yo ya empecé en mi pueblo (provincia de Almeria) con los movimientos de los curas obreros, y eso fue lo que me fue despertando. Era panadero y no me faltaba el trabajo. Me vine porque necesitaba más movimiento de tipo político y social y que mejor sitio que una gran urbe como Barcelona."*

*Vine a l'Hospitalet en el año 1972, tenía unos 23 o 24 años. Me instalé primero en Pubilla Cases y me moví en el entorno de Can Vidalet, entre Esplugues y l'Hospitalet. Trabajaba en una empresa de Pueblo Nuevo, de la cual me despidieron. Puse una demanda, que gané, y me readmitieron, pero a los pocos meses me detuvieron y, estando yo en la Modelo, me despidieron definitivamente. Era en el 72."*

### **Francisco Javier García Almirall**

*"Les primeres manifestacions on vaig participar van ser les del Procés de Burgos, a finals de 1970. Jo anava per lliure. Hi anava per un sentiment de rebuig, bastant espontani, però poc ideològic, i a l'entrar en contacte amb la universitat i grups juvenils de Can Serra vaig anar polint el perquè del rebuig, el sentit del perquè. Aquest era un procés que va fer també molta gent. Anava entrant per la qüestió del moviment, suposo cristià, i a partir de la idea de justícia i llibertat anaves entrant en lo que funcionava, que sobretot era el PSUC. El partit que estava més organitzat i que feia coses i tenia una incidència important dins del món de l'oposició clandestina."*

### **Aurora Gòmez Cano**

*"La meva conscienciació em va venir per les converses de la gent gran. Amb la meva mare i amb la gent del barri que explicava coses de la guerra. T'explicaven històries de maquis, de veïns, de si no els deixaven parlar català."*

*Al venir a la ciutat, cap a l'any 69, vaig tenir una conscienciació més forta. Vaig anar a la Universitat l'any 71 i també a treballar al Banc. Encara hi treballo ara. Vaig començar geografia, que no vaig acabar. Allí va ser la conscienciació més profunda, però penso que nosaltres som de la generació que vam aprendre a actuar d'una manera antifranquista."*



*El 71 començo a treballar, el 72 entro a CCOO i al 73 entro al PSUC.*

*Al matí anava a treballar i a la tarda a la universitat. Però quan em vaig organitzar de veritat va ser a CCOO al Banc. Una cosa és la conscienciació de les assemblees. Per cert, quan em van detenir, alguns dels companys de classe eren socials camuflats."*

### **Remedios González Medina**

*"En el instituto había mucha movida política. Fue allí donde empecé a tener conciencia de muchas cosas. Luego en la Asociación de Vecinos de Pubilla Cases también. Tenía 17 años cuando nos cogieron. No terminé los estudios en el instituto porque en el último curso no me presenté a la última evaluación. Después ya me puse a trabajar. Era joven y tuve necesidad de hacer cosas, de ayudar también un poco a la familia, y me fui a Francia y a Suiza, también a Andorra. En esta época se daban mucho estas inquietudes de ir por ahí, trabajando y conociendo."*

### **Tomás Marín Martínez**

*"Nosotros, en Villarobledo, estábamos pasando necesidad. Era chiquillo cuando vino la República, que ya la quería la gente. En las elecciones del año 1936 le dije a mi padre porqué siendo pobres votaba a los ricos y el me contestó que lo tenía que hacer así porque estaba sirviendo al terrateniente... Yo, entonces, comprendí... este pueblo también tiene sus zanjas, que hicieron los falangistas para matar a los rojos.*

*Esta fue la causa... yo tenía unos sentimientos de República y de comunismo. Vine en octubre del año 1951... en la huelga de tranvías disfrutaba como un camello, toda la gente andando, en fin toda aquella efervescencia de solidaridad, en fin, de honradez.*

*Yo entonces hacía el taxi y ayudaba a todo para ir contra el franquismo y cuando yo estaba en el PSUC me venían de la SEAT y me traían un manojo así del Mundo Obrero para que lo repartiera, a partir de 1967 militaba en el Partido Comunista Internacional."*

### **Clara C. Parramon**

*"En el sentit ampli del terme, el meu procés de conscienciació política s'inicià en un col·lectiu mixt de gent jove del barri de la Sagrada Família, de Barcelona, lligat a les congregacions marianes, sent un jesuïta qui exercia de consiliari. Als 15 anys (1963), em vaig adreçar al carrer Sardenya cercant un entorn on col·laborar a 'ajudar al proïsme'. Aquesta opció, que avui s'inclouria en l'àmbit de la solidaritat, posa clarament de manifest el component religiós que aleshores guiava la meua vida. També fou en aquest col·lectiu que, amb d'altres noies joves, quan el terme feminisme no existia en el nostre vocabulari, vam construir el que avui en diríem un espai entre dones, opció que en el meu cas estic convençuda que havien potenciat algunes meravelloses professores de l'escola. D'altra banda, tot i que no me'n vaig pas assabentar ràpidament, alguns dels joves més actius d'aquell grup tenien relacions amb la HOAC i la JOC i això incidia en les idees i les activitats d'aquell ampli grup de jovent.*

*La meua família era catòlica, més practicant per part de mare que de pare, tot i que la família de part de mare era d'idees molt més obertes, de tradició republicana, que la del meu pare, tret pròpiament d'ell mateix, que va anar evolucionant cap a idees antifranquistes al bell mig de la seva vida...*

*Pel que fa a la consciència més pròpiament política, l'ingrés a la universitat fou determinant. Era setembre de 1965 i el clandestí SDEUB (Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona) estava en plena efervescència. Vaja, que ningú hagués dit que era clandestí, de portes endins de l'edifici de plaça Universitat. Aquell mateix primer any, més enllà d'assistir a les assemblees d'estudiants, d'acceptar la proposta que nois desconeguts em feren perquè fos*

delegada de curs, d'anar a les primeres manifestacions de la meua vida, ja vaig anar a seminaris clandestins de formació política, que recordo que tenien lloc a l'aleshores anomenat Fòrum Vergés de Balmes-Provença, seminaris que després vaig saber qualificar de marxistes. Una de les sessions més impactants per a mi fou en la que ens explicaren que l'Estat havia d'arribar a desaparèixer; vaig donar moltes voltes al coco per fer-me'n a la idea, una certa idea, si més no. Tant aquell primer any d'universitat com els següents, la formació política, acompanyada de les lectures dels autors clàssics del marxisme, així com els seminaris sobre història contemporània d'Espanya i internacional foren una constant, paral·lela a l'activitat lligada al moviment estudiantil pròpiament dit. Tanmateix, no fou a la mateixa Universitat on vaig ingressar a un partit polític, sinó que va ser al cap de dos anys i arran de formar part de la també clandestina Comissió de Barri de la Sagrada Família, a la qual vaig accedir preguntant a aquells nois de les congregacions marianes de la JOC i HOAC, quan el tercer any de facultat es posava de manifest que el SDEUB anava de baixa. Es tractava d'un partit polític molt minoritari, Acció Comunista, on la formació política també era una activitat important, característica aquesta que també es repetí en d'altres partits minoritaris que s'anaven interrelacionant entre si i dels quals també vaig anar formant part. Això amplià les lectures cap al trostkisme i, per sorprenent que pugui semblar, en aquell procés de fusions de grupúsculs polítics, també es discutien les obres de Mao, en la mesura en què cadascú posava la seva 'motxila' a disposició.

És a dir que acció política i formació política, en unes línies determinades, estigueren molt relacionades en el meu procés de conscienciació pròpiament política, gràcies, penso, a l'accés a la Universitat, a la circumstància de militar en grups polítics qualificats d'esquerranistes, molt minoritaris i a l'esdevenir concret d'escissions i fusions dels grupúsculs en els quals vaig militar.

Al mateix temps, cal fer esment al fet que les intervencions policials dins i fora de la Universitat eren esperons potentíssims per carregar piles i intensificar l'acció antifranquista."

### **Pep Ribas**

"La meua conscienciació va ser un procés que es va iniciar quan tenia 9 o 10 anys, a partir de l'ambient familiar. Els meus pares eren pagesos que treballaven una terra que era arrendada, i sovint parlaven de l'experiència positiva de la col·lectivització agrària a l'Hospitalet durant el període de guerra. El meu pare no va deixar mai de parlar-nos de les seves experiències de la guerra: mobilització a l'any 1938 per anar a la batalla de l'Ebre, on va ser ferit a la serra de Pàndols, fet presoner i traslladat a Burgos i, finalment, el seu retorn a l'Hospitalet, sense càrrecs. Es pot dir que eren demòcrates, progressistes i catalanistes. També hi van influir els meus mestres, que havien estat depurats per republicans.

A mesura que creixia em vaig adonar de les desigualtats socials, amb l'observació de les persones que vivien miserablement, que vestien amb parracs i que la seva dieta depenia de l'Auxili Social. Amb aquestes experiències, és a partir dels primers anys cinquanta, que es forma el substrat bàsic amb el qual s'anirà desenvolupant la meua consciència antifranquista.

Quan als catorze anys vaig entrar al món laboral, tenia consciència d'uns sentiments que s'anaven definint i qüestions com el fet català i les injustícies en formaven part, encara que no estaven estructurats en un cos teòric amb capacitat d'identificar-me amb una ideologia."

### **Jaume Valls**

"La meua consciència va néixer el dia que el poble va perdre la llibertat. Vaig veure com els falangistes s'emportaven a la presó joves, més grans que jo, veïns de casa. Vaig veure com feien córrer les dones amb el cap rapat pels carrers. Com les famílies no podien portar menjar als seus fills i marits, vaig sentir a dir que a les dones dels presos, els falangistes se les emportaven al llit si volien un aval pel marit. A mi m'obligaren a cantar el 'Cara el Sol' tots els dies al

*matí; i els fills dels exiliats o empresonats humiliar-los dient-los 'rojos pecadores'. Per això i molt més, als catorze anys ja ajudava al Socors Roig."*

## 2.2. La caiguda

Les respostes estan plenes d'anècdotes que ens descobreixen un món estructuralment silenciats, però viscut amb intensitat, per aquells i aquelles que van ser objecte de persecució, repressió i empresonament.

Els processos personals són molt diferents, i es barregen actuacions de gent molt conscienciada en la seva praxis i també noies i nois que s'anaven enrolant al moviment antifranquista amb no tanta consciència política.

Uns i altres són part de la xarxa que es va anar creant contra el règim dictatorial. Les respostes ens mostren les situacions concretes de cada una de les persones entrevistades, des de les fàbriques, la banca, els instituts d'ensenyament mitjà, la universitat i espais religiosos, i que van fer que homes i dones de la nostra ciutat formessin part dels repressaliats per la dictadura.

Aquests documents inèdits mostren els records positius i negatius dels dies viscuts, després de caure en mans de l'aparell repressor. En fer-se pública la seva detenció, influïa tota la societat. La repercussió a les famílies també era un determinant fort que implicava les diferents interrelacions familiars, pare/mare, fill/filla, company/companya...

Les batudes, quan s'apropava l'1 de maig, també ens fan descobrir l'actuació policial, coneixedora dels moments forts de l'acció popular. Es pot dir que es prenia consciència dels espais guanyats al règim i/o es constata que encara esdevenia molt fort.

També, tal com ens han comentat els advocats i advocades, veiem que hi van haver accions violentes desencadenades de repressió: la mort amb el garrot vil d'en Puig Antic, la problemàtica a l'entorn del Procés de Burgos o l'afusellament del Txiqui.

Manifestacions il·legals (totes ho eren) o/i reunions il·lícites (totes ho eren), donen testimoni dels llocs on la policia actuava. Les xarxes construïdes per sensibilitzar a la gent, esdevenien també els fils, per arribar a detenir els/les activistes.

Les accions públiques per les quals foren detinguts ens demostren la manca de llibertat d'expressió per conquerir uns drets negats per qui tenia el poder. Els homes i les dones que es van detenir en aquest anys d'actuació del TOP per les seves anomenades *accions subversives* sabien molt bé que volien un canvi social i polític, i l'Estat creia que sabia com frenar el moviment de revolta.

Les seves narracions mostren la xarxa resistent, les estratègies de lluita, la solida-

ritat i ajut que es construïen per obrir camins d'expressió pública transformadora del sistema.

La policia infiltrava agents secrets en les assemblees obreres. Això implicava, almenys, permissivitat de la direcció de les fàbriques perquè aquests agents repressors poguessin arribar als líders del moviment obrer. L'empresa tenia fixada la gent i així controlava la força de l'organització obrera. Julián Cabanillas deia:

*"Això va fer agafar consciència que hi havia vigilància policial a fàbriques com la SEAT, que fou emblemàtica en la lluita antifranquista".*

Aquesta xarxa de control "invisible", però eficaç, s'alimentava de les agendes que agafaven dels militants i que aprengheren a no utilitzar, els implicats en accions antifranquistes, quan prenien part en concentracions públiques no autoritzades. Com explica Aurora Gómez Cano:

*"En van agafar uns quinze o disset, i el que era el responsable portava els nostres noms a l'agenda."*

Alguns pisos van estar detectats pels "socials", que tenien la informació a partir de les agendes requisades o per les tortures a comissaria. La creació de símbols per reconèixer alguna persona, com portar un diari o un llibre, o la marca de tabac per saber com anaven les coses, en concret Clara C. Parramon recorda que, estant a comissaria, utilitzaven el Ben-Hur i el Malboro:

*"Portar una marca concreta de tabac era un fil conductor per saber com anaven les coses a l'exterior."*

Un dels llocs privilegiats per a aquestes assemblees d'organització política i sindical eren centres religiosos, esglésies i cases que religiosos i religioses deixaven per a aquests afers i que en diverses ocasions, malgrat el Concordat, la policia detenia els assistents, que esperava a la seva sortida.

La majoria de les caigudes corresponien a gent del PSUC, però era un moment de multiplicació de grups polítics d'esquerra. La infiltració d'agents policials i, sobretot, les conseqüències de la tortura donaven lloc a caigudes de cèl·lules polítiques o sindicals que posaven en moviment tota la resistència organitzada i el perill de noves caigudes.

Hi havia, a més, altres petites accions, com per exemple les ballades de sardanes, principalment la del diumenge a la tarda a la plaça de St. Jaume, que acabaven amb cants com "L'estaca", amb les conseqüents curses per no ser agafats pels grisos.

El fet d'ésser detingut implicava la por a les accions torturadores a Via Laietana i ser dona era un plus, ja que, com a mínim, eren ridiculitzades i humiliades.

### **Julián Cabanillas Pozo**

*"En el 66 fui detenido, al salir de una asamblea. En esta asamblea había muchos de SEAT. Nos cogieron a dos. Confiábamos en que la policía no iría porque había abogados y estábamos en*

la iglesia de un colegio religioso. La policía no entró, nos pilló la secreta por la calle. En la calle había bastante gente de la SEAT, pero también policías camuflados. Recuerdo que uno de Acción Católica tenía mucha propaganda y se la pasó a un conocido, que resultó ser falangista y este le dijo: 'Rompe enseguida todo esto, que porque somos amigos no te llevo a la cárcel'. En comisaría estoy 72 horas, luego me envían al Palacio de Justicia y del Palacio de Justicia salí y volví a trabajar hasta que, en diciembre del 70, durante el Proceso de Burgos, nos mandaron a todos en la cárcel. Nos pillaron en el 66, pero hasta el Proceso de Burgos no nos pusieron en la cárcel. Nos llamaron 'para hacernos unas preguntas' y de allí ya no salimos. Fuimos al Tribunal de Orden Público de Madrid."

### **Josep Cortada Nusas**

"Jo vaig guanyar un judici a l'empresa. El va guanyar la Montserrat Avilés. Aquesta dona portava l'expedient d'un tal Marín, un tal Peris i el meu, i vam tornar a entrar a la SEAT.

Quan hi havia una vaga sempre donava la cara, però 'ells' s'hi fixaven, mireu aquest és tal o qual. Al 71 ens van acomiadar i nosaltres vam anar a la plaça d'Espanya, que era on s'agafava el transport per anar a la SEAT, i els companys van dir que no podia ser acomiadat perquè era delegat sindical. Mentre estàvem en grup, la Policia Armada ens estava mirant, hi havia el cuartel de Belchite i quan va marxar tota la gent cap a la fàbrica, un grup de policies ens va agafar i ens van portar a Via Laietana. Jutjat i la presó.

Després, cada any venien a casa a agafar-me a la matinada de l'1 de maig. Ens venien a buscar, fins i tot una vegada, com que ja ho sabia, vaig marxar al terreny i vaig tornar després del 1 de maig, i ja no se'n recordaven més."

### **Gabriel García**

"Me movía por Can Vidalet i Pubilla Cases y empecé a contactar con el Correa. Éste iba con uno de Almería, que su padre tenía una churrería en la esquina de Marcelino Esquiús con Molino. Con éstos fue con los que yo hice más amistad. Entonces no militaba, colaboraba en algunas cosas. En el centro social se intentaban llevar a cabo actividades reivindicativas sobre todo en relación con las escuelas y también actividades culturales como, por ejemplo, sobre alguno de los poetas malditos, como Lorca y Alberti.

Un sábado por la noche, al salir del centro, en octubre de 1972, compramos una botella de vino con algo de comer y nos fuimos a los algarrobos de Can Serra. Cuando estábamos allí, vino la guardia municipal de Espulgues... y empezó a mirar en el 600 del Correa, con el que habíamos ido a los algarrobos, y resulta que en el coche había un fajo de propaganda de Bandera Roja. Pero yo no sabía nada sobre la propaganda que él llevaba. El cabo era muy facha, muy alarmista, lanzó un tiro al aire en plena noche. Nos llevaron al cuartel de la Guardia Civil de Espulgues y al juzgado de Sant Feliu. En los juzgados, estuvimos unas 8 horas y nos soltaron sin cargos, excepto al Correa y al Churrero, que tuvieron que ir al TOP y, finalmente, quedaron absueltos. Esa fue la primera, luego en el 73, yo estaba trabajando en la empresa Sanglas. En aquel momento también estaba colaborando con el Centro Social la Florida y a nivel del trabajo me relacionaba con gente que estaba en CCOO y a través de CCOO contacté con más gente de Bandera Roja. En la compañía contra el 1001, una hora antes de trabajar, a las 6, íbamos a Poble Nou a repartir octavillas o hacer alguna pintada, pero mi detención vino por esas cosas que pasaban en ese tiempo: coger un piso entre unos cuantos y había dos del PTE, de la Joven Guardia Roja. Como todos nos movíamos por el mismo ambiente convenimos que en el piso no había que llevar nada de propaganda. Pero a uno de estos chicos se le ocurrió traer un saco de propaganda que iban a repartir por la zona industrial de Espulgues: la Corberó y todo eso. A uno de ellos lo detuvieron y cantó que vivía allí. Con lo cual

yo me fui al trabajo y cuando volví por la noche había una pareja de la Guardia Civil y cuando me detienen me hacen esperar un rato en el piso con ellos, hasta que vino el otro compañero para detenerlo también. Así, nos llevaron a los dos al cuartel de la Guardia Civil de Sant Pau. Al final, en el cuartel no aplicaron ninguna medida de excepción y estuvimos las 48 horas en el cuartel. Luego nos llevaron al juzgado y de allí nos llevaron a la Modelo.

Fue el día anterior a que mataran a Carrero Blanco, con lo cual yo estaba en el cuartel de la Guardia Civil de Sant Pau, la noche del día en que mataron a Carrero Blanco... allí había un ambiente... que yo pensaba 'que sea lo que tenga que pasar'. La Guardia Civil decía que en situaciones de éstas habían tenido a la gente en el cuartel hasta 40 días. Nosotros tuvimos un interrogatorio muy duro. Yo recuerdo palizas que te daban entre cinco y seis tios, como en el Oeste.

En esta redada caímos 5, de los cuales quedamos los dos chicos del PTE que habían cogido con las octavillas y yo, por tener antecedentes y encontrar la guardia civil una pegatina que yo había hecho a mano para poner por la empresa, Pero sobre todo me retuvieron porque era reincidente."

### **Tomás Marín**

"Me pidieron ser estafeta del Partido Comunista Internacional, recibía toda la correspondencia de Sevilla, de Zaragoza de Bilbao, de Madrid, de Cartagena.

La seva dona comenta: '¿Y qué te dije yo cuando supe que te hacías cargo del buzón? Pues que irías a la cárcel. Como vieron que llegaban cartas de todos los sitios, ya buscaron. Aunque yo también iba por ahí repartiendo cartas.'

Me cogieron en 1970. Enseguida me hacen el atestado y me mandan a casa y me dicen para volver al día siguiente. Cuando salí fui directamente a la calzada, salgo de los calabozos y me meto hacia la plaza de la Catedral, Ramblas y... como estoy acostumbrado al taxi a mirar con retrovisor, miraba hacia atrás para ver si me seguían. Entré en el metro de Universidad y me metí cuando ya estaban a punto de cerrar las puertas. Así, pensé, si alguien me sigue ya lo pierdo de vista.

Mi mujer estaba en casa de su cuñada y eran ya las diez y media de la noche y estaba sufriendo. Tres veces tuve que ir a Madrid para ser juzgado por el TOP, como no se presentó no se quien no pudieron hacerlo el día que estaba previsto."

### **Francisco Javier García Almirall**

"Em van agafar perquè, quan van matar Puig Antich, es va convocar una concentració el dia de l'enterrament al cementiri de Montjuïc. La policia va acordonar els accessos al cementiri i la gent hi va anar d'una forma bastant espontània, amb cotxes vam realitzar una manifestació que pujava per la Rambla de Barcelona. Jo tenia una moto i un grapat de cintes negres de braçallet per demostrar que estàvem en contra de la pena de mort i l'execució de Puig Antich. És a dir, em van agafar per manifestació il·legal."

### **Aurora Gómez Cano**

"Tenia 22 anys. Ens van agafar perquè una persona va cantar. Nosaltres estàvem a Comissions i al PSUC. Ens van agafar tota la cèl·lula de Banca. Estàvem en un procés de negociació col·lectiva. Un company va organitzar una reunió a casa seva, una reunió àmplia, era al 73, quan ja dèiem que ens havíem d'obrir, però es donaven dues circumstàncies: una, que la reunió era bastant àmplia i que aquella casa era una casa 'cremada', era al carrer Ferran.

Quan vam arribar allà, hi havia dues escales. Per una escala s'anava a la reunió i per l'altra hi havia la policia, que anava agafant la gent que arribava. Hi havia gent que no estava ni organitzada. En van agafar uns quinze o disset, i el que era el responsable portava els nostres noms



a l'agenda. Això era un divendres i el dilluns ens van anar a buscar a cinc, a mi i a un altre company del Banc, i altres tres d'altres banc. Van venir a la feina. A mi no em van detenir, em van venir a buscar per fer una gestió a comissaria i, de moment, res més. Jo treballava a la ronda Sant Pere, m'hi van portar caminant, a la via Laietana.

Els vaig dir:

—'Yo estoy trabajando y no puedo salir.'

I em van respondre:

—'Sólo tiene que acompañarnos a hacer una gestión.'

Van dir que eren policies i que em venien a buscar, però no van dir que em venien a detenir. Vam anar caminant el tros de la plaça Urquinaona a la via Laietana amb els policies. Els policies eren dos nanos joves, bastant com jo. Ells estaven molt nerviosos. Un, sobretot, perquè es va donar la circumstància que quan vaig estar al carrer li vaig dir:

—'Si me llevais a identificarme, yo no llevo ningún documento, estaba trabajando, y el bolso está en el Banco. ¿Cómo queréis identificarme si no llevo ni el carnet d'identidad'

Es van mirar entre ells a veure què feien i em van entrar per una porta falsa del Banc, perquè la gent no ho veies. Jo vaig pensar, uy! aquí passa alguna cosa. No em van treure per la porta del públic, em van treure per una porta que anava a una escala i els meus companys no sabien que se m'havien endut. Jo els vaig dir lo de la documentació perquè volia tornar a entrar, perquè la gent s'assabentés que se m'enportaven.

Ell em tenia agafada pel braç d'una manera molt forta. Aquell tros de camí que van anar sols avall em van passar moltes coses pel cap, com sortir corrents, però després vaig pensar: 'Bé, aquest està tant nerviós o més nerviós que jo. Treu una pistola i em fot, i després què? No podria tornar a la feina, no podria tornar a casa... que sea lo que sea i pa lante'. Em penso que vaig fer bé."

### **Clara C. Parramon**

A la tardor de 1968, crec recordar que un grupet de persones que proveníem d'Acció Comunista vam entrar a militar al PCE (i), nom que havia adoptat el grup Unitat, escindit del PSUC l'any 1967. Sabíem que aquest partit, en relació amb el moviment obrer, defensava les COR (Comissions Obreres Revolucionàries, com a alternativa a les CCOO que promovia el PSUC). Com és sabut, l'estratègia respecte al moviment obrer era la prioritària per a qualsevol partit que es considerés revolucionari i, per tant, com que 'calia fer el que es pensava', alguns nois i noies vam anar a treballar a fàbriques. Jo, concretament, vaig trobar feina al gener de 1969 en una del Prat i vivia de rellogada a la Satèl·lit de Cornellà. L'horari laboral no em permetia assistir regularment a les reunions de la cèl·lula a la qual pertanyia i alguns vespres-nits em veia amb un company que em posava al dia. En aquests contactes em vaig assabentar que hi havia divergències molt fortes en la direcció del partit, que potser hi hauria una escissió i, alhora, que semblava que hi havia alguna detenció.

El 30 de maig de 1969 (o potser el 31) tenia torn de matí i, en sortir, vaig agafar l'autobús cap a plaça Espanya per anar a donar senyals de vida a la família, cosa que feia de tant en tant. I, casualitats de la vida, em vaig trobar un dirigent del partit, Frederic Sánchez Juliachs, que coneixia de la Universitat. Vam comentar el tema de les detencions i hi havia incògnites urgentíssimes de resoldre sobre si n'hi estava havent més. Em vaig oferir per si calia anar a veure advocats, etc. i vam quedar citats a les 19 h davant la Telefònica de plaça Catalunya. I allí, juntament amb dues altres persones amb les quals ell estava citat, ens van detenir. Fou la Guàrdia Civil, perquè les detencions s'havien iniciat a l'Hospitalet i el cas no estava en mans de la 'policia nacional', que s'anomenava aleshores. Tanmateix, tant la nostra detenció com les que



*la seguiren, no havien estat motivades per delacions dels primers detinguts, sinó que en el si del PCE (i) hi havia un confident de la policia.*

*Un cop tothom empresonat i comprovat que no hi havia hagut delacions inicials, l'interrogant sobre els motius del conjunt de detencions passà a primer pla. Fou per mitjà de missatges que els advocats traslladaven des de la presó dels homes, la Model, a la de les dones, la Trinitat, i a l'inrevés, i també missatges amb algun dirigent no empresonat, que es va aconseguir esbrinar que es tractava d'un confident i, també, identificar l'home en qüestió. Segur que ningú que ho hagués practicat, deu haver oblidat que eren missatges escrits en paper de ceba, amb lletra hiperminúscula, ben enrotlladets i recoberts de plàstic fi, per tal de poder amagar-los en llocs inversemblants del cos, de tal manera que no poguessin ser descoberts en els escorcolls totals que precedien tota comunicació amb els advocats, les úniques visites sense vigilància. En aquells primers missatges, es detallaven amb rigor els interrogatoris soferts, les noves dades que la Guàrdia Civil anava introduint i els temps en què ho feia, etc. i, com que entre la gent detinguda hi havia dirigents del partit que coneixia bé la piràmide per la qual circulava la informació interna, es va aconseguir fer un veritable encaix fins a arribar a la insospitable conclusió que hi havia un confident, molt ben situat, per cert, en aquella piràmide.*

*Vam estar a la caserna que la Guàrdia Civil tenia al carrer Sant Pau. A la presó, només hi vaig estar quatre mesos, perquè la companya que vaig 'conèixer' quan ens van detenir a la Telefònica, i amb la qual vam passar a ser amigues de per vida, provenia d'una família molt influent. I ho dic perquè aquella caiguda per als nois va ser molt fotuda, fins al punt que dos d'ells, en Sánchez Juliachs i en Miquel Inglés, van estar set anys rodant per penals dels més durs, fins a l'arribada de l'amnistia. Per la meva part, en sortir de la presó vaig estar en règim de llibertat vigilada uns nou mesos, durant els quals, de tota manera, passats els primers temps ja vaig tornar a militar.*

*Al cap d'un any i mig em van tornar a detenir, aquest cop la policia nacional, i vaig conèixer la comissaria de Via Laietana. Respecte a aquesta segona detenció, sempre m'ha quedat el dubte sobre si s'hagués arribat a produir, en el cas que la meva actuació hagués estat una altra. La primera intervenció fou de la Guàrdia Urbana de Barcelona, a la mateixa plaça de Sant Jaume. La travessàvem en un cotxe que conduïa un company estudiant de l'organització estudiantil Estudiants (m-l) —marxistes leninistes—, una organització molt potent del moviment estudiantil de finals dels 60. Jo n'havia passat a formar part, com a enllaç amb el partit polític al qual havien decidit adscriure's, el PCE (ista), després GUMLI (i). En fer una maniobra irregular, la Guàrdia Urbana va aturar el cotxe, faltaven documents i es van endur el conductor. Em vaig quedar sola, però no del tot, perquè darrera portàvem diversos milers de fulls ciclostilats, per convertir-los en un nou exemplar de la revista dels Estudiants (m-l). Ens adreçàvem a un pis proper, on ens esperàvem altres estudiants per compaginar i grapar.*

*Aquell incident de tràfic em va trasbalsar enormement. En el primer moment, em vaig enrabiar molt per la manca de mesures de seguretat que caracteritzava la pràctica política estudiantil, tot i que era un tema supertractat. Recordo que, al mateix temps, el coco m'anava a mil: el company que m'acompanyava no sabia pas que feia poc més d'un any que jo havia sortit de la presó; si ens detenien, ell es trobaria en una situació molt més complicada de la que es podia imaginar i jo mateixa, no cal dir-ho; jo estava bastant segura de mi mateixa, d'aguantar a comissaria, tot i que mai se sap, però a ell el coneixia poc i, vulguis que no, hi havia el perill que encapçaléssim una 'caiguda' en cadena. No havien obert el cotxe i, per tant, no havien trobat la propaganda; però ell no tornava, la seva estètica manifesta d'estudiant antisistema reforçava els meus temors i aquell retard feia pensar que no es tractava d'una simple multa de tràfic. El fet és que el noi passava l'estona i a mi no se m'acudia millor idea que ingeniar-me-les per 'desaparèixer': si finalment es convertia en una detenció, regirarien el cotxe, però només podrien carregar-li propaganda il·legal i, com que jo hauria pogut avisar, no hi hauria detencions*

posteriors. I si la cosa quedava en problema de tràfic, ell ja trobaria una excusa per lamentar-se que la seva acompanyant s'havia cansat d'esperar, i tema resolt. La cosa fou que entremig de mils dubtes, vaig acabar fent un cop de cap i vaig sortir amb naturalitat del cotxe, intentant 'fer-me invisible' entre la gent que circulava per la plaça Sant Jaume. Era mitja tarda. Però un guàrdia se'n va adonar, van començar a sonar xiulets i fou allò de 'piernas para qué os quiero'. A l'època, tenia força velocitat, però em faltà fons. En el recorregut no vaig trobar cap amagatall per colar-m'hi sense que em veiessin, pràctica aquesta que m'havia salvat de forces finals de les manifestacions d'estudiants. I, fet i fet, al final del carrer Avinyó em van agafar.

Més enllà de les ignominioses 'bromes' i escenificacions, absolutament insultants, per part dels guàrdies urbans, que no he oblidat; perquè a la bossa hi duia tampax, per a mi, allò més sorprenent d'aquella detenció fou que no va acabar en empresonament. A comissaria semblava que tenien 'molta feina' i no van centrar-se en nosaltres; recordo que fins i tot em va estranyar molt que els interrogatoris només quedessin en això... Tot i així, els meus ànims no s'enlairaren ni amb la recepció d'una paquet de tabac Ben-Hur, contrasenya per comunicar que a fora les coses estaven bé, a diferència de si m'haguessin fet arribar un paquet de Malboro. Però, allí on la meua sorpresa va ser immensa, fou als jutjats, quan, ja fetes les declaracions i negacions de rigor, va i ens deixen en llibertat! Recordo que la tranquil·litat que, atesa la situació, mostrava el meu company de 'penes' quan declarava davant el jutge, només em feia pensar que el pobre no sabia pas allò que l'esperava, la mala sort que havia tingut que el detinguessin amb mi. I és que jo no sabia que son pare era jutge! Va ser una gran sort i, alhora, fou molt reconfortant la seva generositat, perquè l'error que, molt probablement vaig cometre en sortir del cotxe, no va interferir perquè després de tot plegat les vivències comunes ens convertissin en molt bons amics.

En conclusió, es podria dir que les meves dues detencions van ser un esplèndid exponent d'aquella dita castellana que diu: 'quien a buen árbol se arrima, buena sombra le cobija'. I, pel que fa a l'estona llarga amb la guàrdia urbana, em sembla recordar que fou perquè el cotxe no era seu, tot i tenir carnet de conduir, això sí, sinó de son pare, tot un senyor jutge, davant de la qual cosa els urbanos van fer mans i mànigues per intentar localitzar-lo per telèfon."

### **Pep Ribas**

"La primera experiència amb la policia va ser als 16 anys, arran d'una reunió organitzada pel Front Nacional de Catalunya a l'Hospitalet. Una filtració va comportar que hagués de passar per comissaria i una multa governativa.

L'altra experiència va ser una baralla amb falangistes, arran d'una parada de llibres en català a la plaça Sant Jaume, el dia de Sant Jordi de 1967, vaig ser detingut per agents de la Brigada Político Social, i conduït al Palau de la Generalitat, aleshores Diputació de Barcelona, i de la qual me'n vaig sortir dient que jo únicament estava mirant, i que em van colpejar sense saber perquè. L'onze de setembre de 1969, en el transcurs d'una acció de propaganda del PSAN, vaig ser detingut amb dos companys més."

### **Remedios González Medina**

"Lo político me ha sido difícil entenderlo. Yo no era del partido. Nunca he entendido que gente que estuviera por la misma causa, estuvieran tan divididos y, como lo diría yo, que todo el mundo quería tener la razón. Fuí detenida poco después de la muerte de Franco, estábamos pegando propaganda en la carretera del Míg con amigos de la Asociación de Vecinos de Pubilla Cases y alguien avisó a la policia."

### **Jaume Valls**

*"Perquè vaig convocar una assemblea a l'església de Santa Eulàlia per preparar una manifestació el primer de maig a la plaça de Collblanc. L'assemblea va ser el dia 23 d'abril, i en la detenció van omplir tres cotxes que tenien preparats. En total, vam ser detinguts a l'Hospitalet dotze companys i dues companyes."*

### 2.3. Militància política, sindical, estudiantil...

És evident que a Catalunya el partit, amb majúscula, era el PSUC, al voltant del qual girava el moviment obrer i estudiantil, sobretot en aquests darrers anys del franquisme, amb tots els ismes i trencaments d'aquells anys, trosquisme, leninisme, maoisme, i altres derivacions, de la mateixa manera que en l'àmbit sindical l'aglutinador era CCOO. També, lògicament, altres alternatives polítiques, com per exemple el Front Nacional de Catalunya, hi són també presents. Cal també evidenciar el paper clau de l'Assemblea Democràtica de Catalunya, a l'entorn de la qual giren les mobilitzacions d'aquests darrers anys.

D'altra banda, els testimonis mostren la vida quotidiana i els seus problemes concrets coexistint amb una militància molt activa. Militància política que es concreta en la pertinença a algun partit polític, sindicat o altres organitzacions més o menys clandestines i els espais on s'exercia. El resultat és:

Les persones entrevistades ens fan entendre la força dels partits en els moviments veïnals, amb reunions setmanals o quinzenals del que s'anomenava "cèl·lules".

El PSUC fou clau a Can Serra i també a Collblanc i a Bellvitge, i tingué nuclis per tots els barris i, pel que diuen els entrevistats, tenia una base jove i activa.

També la militància a CCOO era majoritària entre els treballadors i treballadores de l'Hospitalet.

La militància al Front Nacional de Catalunya i al PSAN responia a una sensibilització més concreta vers la identitat nacional.

També es fa sentir la influència dels moviments d'alliberament del Tercer Món, vinculant la independència i la lluita social.

Una de les persones entrevistades ens explica la diversitat de grups i partits on va militar: Acció Comunista, Moviment Proletari, Partit Comunista d'Espanya Internacional, Partit Comunista d'Espanya Internacionalista, Grup Universitari Marxista Leninista, Bandera Roja i PSUC. Entre la gent militant, afirmen que els canvis de diferents grups polítics era fruit de l'aprofundiment en els motius de la lluita.

Una força, poc estudiada com a motor ideològic, és la de l'amistat. Aquest valor, l'expliciten les dones, juntament amb l'aportació del moviment feminista, per sobre d'altres partidismes dins el marc de militància antifranquista. Una de les noies "actives" sense organitzar és molt crítica amb les tensions entre els diversos grups que arribaven a dividir els mateixos partits.

D'entre els entrevistats, hi ha tant els qui no estaven organitzats en cap sindicat ni en cap partit. Eren simplement del moviment obrer, estudiantil o ciutadà, conscients que calia participar activament en plataformes unitàries de caràcter polític, sindical o veïnal, clandestines, semilegals o legals, com les comissions de barri, el Centre Social de la Florida, l'Associació de Veïns, les accions estudiantils, tant des dels instituts com des de la Universitat i, en concret, al Sindicat Democràtic d'Estudiants.

També les dones s'implicaren en una forta acció política, reivindicant la diferència de gènere amb totes les conseqüències i que es va concretar en l'Escola de Dones de la Florida o Casal de la Dona de la Florida, Coordinadora de Vocalia de Dones de l'Hospitalet, Coordinadora d'Associació de Dones de l'Hospitalet.

### **Julián Cabanillas Pozo**

*"Yo estaba en el movimiento obrero, no estaba sindicado, allí en el trabajo había gente que era del partido, al salir de la cárcel me hice de CCOO."*

### **Josep Cortada Nusas**

*"Tenia relació amb el PSUC, però parlar d'això, a vegades, és molest, perquè jo tinc companys que són de la UGT i han fet algo per la democràcia, però és que, realment, qui va fer més per la democràcia va ser CCOO, però era una cosa històrica la UGT, però a l'hora de mullar-se el cul, no ho feien, els que es mullaven més el cul érem els de CCOO."*

*Quant a la meua formació política, vaig ser molt autodidacta. Allí no ens coneixíem, els que lluitaven i tot això. Sí que n'hi havia alguns, com un tal Silvestre, el Baro..."*

### **Francisco Javier García Almirall**

*"Jo estava estudiant a la universitat, i estava en el que es deien comitès de curs. Hi havia una coordinadora de comitès de curs, però no estàvem afiliats a una organització política. I, més o menys, al barri de Can Serra estàvem al PSUC, el que passa és que llavors no hi havia carnets, ni actes protocolaris d'aquests. Teníem unes reunions setmanals o quinzenals. Llavors, estàvem com en una petita cèl·lula del PSUC i també estàvem muntant les Joventuts Comunistes de l'Hospitalet, amb persones com la Isabel Gallardo, i van tenir bastants militants."*

### **Remedios González Medina**

*"Yo no era del partido. Nunca he entendido que gente que estuviera por la misma causa estuvieran tan divididos y, como lo diría yo, que todo el mundo quería tener la razón. Estudiaba en el instituto Torras i Bages i era delegada de curso y participaba activamente en l'Asociación de vecinos de Pubilla Cases."*

### **Clara C. Parramon**

*"Faig una relació de noms, per ordre cronològic:*

*Partits Polítics: Acción Comunista/ PCE (i)/ PCE (ista)/ GUML(i)/ Bandera Roja/ PSUC / Coordinadora de partits polítics de L'H.*

*Moviments socials (organitzacions clandestines): Sindicat Democràtic d'Estudiants de la UB, Comissió de Barri de Sagrada Família, Comissions Obreres Revolucionàries, Estudiants (m-l), Comissió de Barri de la Florida.*

*Moviments socials (entitats legals o semilegals): Centre Social de la Florida, AV de La Florida, Coordinadora d'AV de l'Hospitalet, Coordinadora d'Escoles de Persones Adultes de l'Hospitalet, Coordinadora de Vocalia de Dones de l'Hospitalet, Escola de Dones de la Florida, Casal de la Dona de la Florida.*

*Vull fer esment a un parell de coses. D'una banda, al fet que mai em vaig sentir 'instrumentalitzada'—retret aquest que a cops he escoltat entre gent de la meva generació en recordar l'època—, sinó que sempre vaig fer les coses perquè volia fer-les. També és cert que, vist com han acabat anant les coses, algunes de les que vaig fer no les tornaria a fer. Però, a l'època, tot i que no sempre acabés fent el que desitjava, entenia que no hi havia altra alternativa... D'altra banda, potser allò que més clar tinc, després de les experiències viscudes, és que el fi, la finalitat, no justifica els mitjans, sinó que finalitats i mitjans estan tan inherentment relacionats que són els mitjans els que determinen on s'acaba arribant. I, en fi, que una de les coses més positives de tot allò viscut és que allí hi vaig fer algunes de les grans amistats de per vida; i, fent un repàs general de tot, el record per a mi més preciós i que no es desdibuixa amb el temps és el de la militància entre dones i feminista."*

#### **Pep Ribas**

*"Arran d'aquella reunió en què vaig passar per comissaria, l'any 1959, em vaig comprometre amb el Front Nacional de Catalunya a l'Hospitalet. Al retorn de la mili, l'any 1966, em vaig trobar que moltes coses havien canviat. L'FNC es definia per una Catalunya lliure i socialista, però aquell socialisme era molt poc definit. Durant els dos anys que vaig estar a la mili, havien ingressat gent jove que reclamaven una nova dimensió més esquerrana i internacionalista de l'FNC, proclamant que la llibertat nacional era indestruïble de l'accés de la classe obrera al poder polític i social. D'aquest ideari en va sorgir una escissió, que va donar pas a una nova organització, el PSAN, de la qual vaig participar en el nucli impulsor.*

*Paralelament, estava compromès en les incipients Comissions Obreres, formant part del nucli impulsor d'aquest moviment sociopolític en la branca dels treballadors de banca. També vaig ésser represaliat per l'empresa per les meves activitats a CCOO."*

#### **Jaume Valls**

*"Jo venia de les terres de Lleida. Amb catorze anys ajudava al Socors Roig. Amb divuit em cartejava amb exiliats de França. Als vint demano d'ingrés al PSUC, a París. Organitzo un grup de joves i començo en una cèl·lula del POUM del poble, perquè ingressin al PSUC. Participo en l'assemblea de Sant Medir i assemblees a l'Almeda de Cornellà. Participo en la constitució de les Comissions Obreres a l'Hospitalet, portant a terme diverses responsabilitats i també en el PSUC."*

### **2.4. El pas per comissaria i la presó**

Por, dolor, frustració, comunicació, dubtes, i també idealisme, esperances, amistat i, fins i tot, experiències de joia, expliquen com es podien donar aquestes situacions contradictòries.

Processos personals trencats. Somnis d'alliberament i experiència de traïcions. Aprentatges nous i renúncia a una promoció cultural. Aclarir-se internament o ensorraïment personal. Saber-se partícip de grups il·lusionats pel futur o viure una tensió destructiva cap a una desconfiança vital. Sortir de l'empresonament orientat i més segur davant la vida o caure en un buit i desengany.



*Jefatura de Policia de Via Laietana.*

Els condicionaments afectius incidien en viure l'empresonament com un fet més o menys dolorós o desconcertant, segons fossin, acceptats o no, pels seus familiars i amics.

Les respostes sobre comissaria i presó, es poden concretar:

Constaten que és en l'espai policial on ho van passar més malament i també on aquest maltractament i tortura feia viure aquells moments amb pànic. La por al dolor, el coneixement de l'actuació de la policia creava una sensació de por generalitzada, no només a la Comissaria de Via Laietana, el lloc més conegut, sinó també a les casernes de la Guàrdia Civil. A vegades, aquest coneixement de la tortura influïa positivament, en el sentit que la força de la resistència dels detinguts s'encomanava positivament, encoratjant. Però, no sempre era així i, de vegades, es transmetia el desconcert als grups de l'exterior que lluitaven organitzats fent-los dubtar de les seves actuacions.

La comissaria era símbol i realitat de tortura. Hi ha unanimitat en la resposta: les 72 hores o més a comissaria va ser quan es va passar més por. La presó era una situació frapant pel que representava de manca de llibertat, però la sortida de la comissaria cap al jutjat i la presó era un alliberament.

A comissaria, s'utilitzaven tècniques ben estudiades per fer declarar noms d'altres persones implicades, la utilització de la ironia i l'amenaça feia difícil reaccionar adequadament. Tractats com a tontos enganyats, amb tècniques degradants que podien arribar fins a la humiliació vergonyant i, fins i tot, la violació. Però també ens expliquen que els militants rebien en els grups o partits tècniques per poder superar l'escorcoll i els atacs rebuts per fer-los parlar. Aquestes tècniques eren, principalment, de control mental. Els noms dels torturadors, els germans Creix, Vicente, i, especialment, el comissari Juan An-



tonio Creix, ambdós vinculats a aquestes imatges.

La comissaria suposava aïllament total, mentre que a la presó podies gaudir d'alguns "serveis" —pati, biblioteca i supermercat— i, encara que el periple que havies de fer per anar de la comissaria a la presó era angoixant, arribar a la Model o a la Trinitat volia dir estar "protegit" i amb possibilitat de comunicació, si més no amb els advocats que et defensaven i les visites dels familiars.

Tampoc era el mateix els primers dies de la presó, molts cops amb aïllament, que després, ja adaptats a l'ambient i horaris.

Entre els records ens parlen d'una certa "mitificació" de l'empresonament. Com diu Josep Cortada Nusa:

*"A la presó, la disciplina amorosa la manca de llibertat. En sortir, la SEAT em van acomiadar. Era més dura la represàlia de l'empresa per haver estat a la presó que la mateixa presó."*

La solidaritat entre els presos polítics i l'absència de relació amb els comuns. No hi havia relació entre ells, encara que a les cel·les estaven barrejats. De fet, comenten la diferent actuació com a presoners comuns i polítics. Ho explica Gabriel García:

*"Els primers, els comuns, actuaven d'una manera més individual i nosaltres, els polítics, immediatament ens trobàvem per comentar el fet de l'ingrés i/o donar-nos instruccions per fer menys dolorós el tancament."*

A la presó de dones, la vida separada de les preses comunes de les polítiques i les estratègies per poder comunicar-se entre unes i altres, els era un incentiu que trencava la rutina. Totes tenien en comú la manca de llibertat, i aquest fet les motivava per poder entrar en una certa relació, que trenqués l'aïllament imposat.

No parlar de política afavoria la convivència entre "les polítiques", ja que patien la divisió entre partits. A la Model també hi havia divisió entre partits. Cada partit tenia el seus codis i normes d'actuació. Aquestes diferències es manifestaven, sobretot, en moments de forta tensió política, com l'assassinat d'en Puig Antich.

Algú també recorda la seva sorpresa quan ingressava algú conegut de l'Hospitalet. A fora no sabien que actuaven per la mateixa causa.

A les entrevistes, un d'ells comenta: *"A la presó passen coses que els de fora no ens ho podíem ni imaginar, com cantar la Internacional i parlar amb grups de política."*

Les persones entrevistades mostren com es pot transformar una situació, en principi degradant, en un temps per enriquir-se en formació política i també per estudiar i, si cal, afrontar exàmens universitaris a la sortida de la presó. Organitzar-se a la presó és un altre dels records, així, a la Trinitat, les dones s'organitzaven solidàriament en relació amb les coses que portaven els familiars. Les noies, empresonades a la Trinitat, recorden també les responsables de la seva vigilància, monges a qui, en cap cas, reconeixien la seva autoritat.

Encara que alguns dels entrevistats no s'esplaien en aquest apartat, potser per no tornar a reviuir moments d'horror i dolor, podem llegir, en les respostes, la por que sentien.



### **Julián Cabanillas Pozo**

*"Cuando tuve más miedo fue cuando estuve en la comisaría, durante las 72 horas que estuve totalmente incomunicado. En la prisión, entre nosotros había comunicación, yo estaba en la galería uno y nos juntábamos con los de la galería cuatro. Nos juntábamos allí, de los que nos cogieron entonces, y mucha gente más, que cogían, pues en aquellos tiempos había muchas manifestaciones. Allí nos juntamos bastantes de la SEAT, El Baro... De l'Hospitalet yo no conocía nadie más."*

### **Josep Cortada Nusas**

*"Dels sis dies a la presó el que em va xocar més va ser la disciplina. Ens feien creure que tenien un menjador per menjar, però això és mentida, mai va existir. S'havia de fer cua en un pasadís i allí et donaven el menjar i havies de menjar dret. Entre els delinqüents i els polítics hi havia una diferència dintre la presó, perquè si entrava un polític, els altres polítics procuraven anar amb ell. Quan sortíem al pati, nosaltres ens ajudàvem. Jo estava amb un xoriço jove i amb un altre que estava tancat per assumpte de dones. Els horaris eren com en una caserna militar. A la presó, si et portaves bé, no era tant dur."*

*El que era més fort era quan sorties amb l'alliberament. Al sortir, l'empresa SEAT em va despedir amb un tracte estrany. Em van fer anar amb un advocat franquista: "Yo estoy aquí para informarle de que la empresa con usted no quiere nada."*

### **Gabriel García**

*"Nosotros sabíamos que una vez ibas al juez, y salías de comisaría, en teoría ya no ibas a recibir palos y torturas. Cuando sabías que te iban a llevar al juez era como un alivio espontáneo."*

*Tuve mala suerte porque hubo gente que le daban la libertad provisional y a mí, no sé por qué, me la fueron negando, no sé si es que no tuve abogados ágiles o qué. El caso es que chupé 18 meses y 15 días. Yo me pase todo este tiempo seguido."*

*Desde que entré en prisión hasta que me juzgaron en el TOP pasaron unos 6 o 7 meses. Me llevaron a Madrid, y estuve en Carabanchel unos 25-30 días, estaba allí toda la gente del 1001. Y una vez tuve sentencia firme, ya me quedé todo el tiempo en la Modelo..., supongo que porque había poca condena y no merecía la pena trasladarme a Jaén o algún sitio lejano."*

*La condena fue de dos años por propaganda ilegal, el fiscal también pedía tres años por asociación ilícita, pero al final se quedó en dos años. Luego estaba la cuestión de la redención de pena por el trabajo que a los políticos nos lo aplicaban directamente, no teníamos que trabajar, creo que iba así un poco."*

*Durante la detención me impactó mucho cuando me interrogaban los brutos aquellos... y cuando me dejaron en la celda me di cuenta de las patadas en el estómago y eso pues me había descompuesto, sin darme yo cuenta. Y entonces piensas si era miedo o no era miedo, y cogí un poco de complejo, yo creo que no era miedo, sino las patadas que me dieron. Y luego otra imagen que se me quedó grabada fue el impacto que me causó la entrada en la Modelo. Ese lugar tan grande, tan tétrica, tantas rejas por todos los lados, es lo que más recuerdo."*

### **Francisco Javier García Almirall**

*"Un jeep de la policía va perseguir els cotxes de la manifestació que anaven pels laterals de la Rambla i es veu, també, que s'havien fet la idea que jo era el que repartia les cintes negres. Em van seguir i em van agafar al baixar per Via Laietana, em van atrapar en una cruïlla i em van fer pujar al jeep. Al jeep em van apallissar. Un dels que anava al davant, que no sé si era el conductor o el comandament del jeep, va arribar a un punt que va dir prou, i això ho va parar"*

*una mica. I bé, a l'interrogatori em van donar una bufetada... jo els vaig dir que no sabia no sé què i es pensaven que els enganyava. A on em van fer mal va ser al jeep, suposo que estaven empenyats perquè se'ls havia escapat tothom menys jo. El seu fracàs el van descarregar en mi.*

*Un cop arribaves a la presó ja sabies, per comentaris que es feien, que a la presó estaves tancat però que normalment no maltractaven la gent. El maltractament es donava bàsicament a l'àmbit de la policia.*

*Una nit a Via Laietana, en una cel·la amb set o vuit magrebins. Parlaven francès, així que em vaig poder mig entendre amb ells i em vaig sentir molt ben acompanyat. Allà, al soterrani de Via Laietana, se sentien crits, soroll..., coses bastant desagradables.*

*Em faltava poc per fer els 21 anys, era el 1974, a més recordo que la majoria d'edat era als 21 anys, i que els meus pares em van tenir gairebé tancat a casa uns 15 dies, podríem dir que sota coacció.*

*Després d'estar a Via Laietana, al dia següent vaig anar al jutjat de guàrdia fins a les 12 de la nit i d'allà vaig anar a la Model. Vam arribar a mitjanit a la Model i la furgona que ens traslladava anava amb un delinqüent comú que venia de l'Hospital Clínic, perquè l'havien cosit a ganivetades, havia intentat atracar un carnisser, i portava unes ganivetades de por i li havien estat tractant les ferides. Aquella nit, quan vam arribar a la presó, vaig estar a la cel·la amb ell. Al dia següent, em van posar en una cel·la sol. Els 4 o 5 dies que vaig estar a la Model vaig estar aïllat. En deien el 'período' i no podies anar al supermercat de la presó per comprar-te menjar, havies de menjar el ranxo que et portaven a la cel·la, no podies sortir a passejar als patis, no podies tenir contacte ni parlar amb ningú, no podies anar a la biblioteca. Fins al segon dia no vaig rebre una visita externa. Em van portar un llibre i galetes i coses per anar menjant. A mi em feia bastant fàstic el menjar que donaven a la presó, em menjava el pa i poca cosa més...*

*L'advocat que vaig tenir no era dels que t'oferia el partit, perquè el meu pare es va negar radicalment a acceptar-ho. L'empresa on treballava ell va enviar un advocat dels que portava temes de l'empresa. L'empresa era Alts Forns de Catalunya, La Farga, que tenia les oficines a Barcelona, i el meu pare li va dir a un amic advocat, de la feina 'ves allà, que hi ha el meu fill...'; però era un advocat que no es dedicava a portar temes polítics. L'advocat va demanar informació per saber si sortiria o no sortiria, va pagar la multa en nom del meu pare. Diguem que va ser el meu pare qui va intentar protegir-me."*

### **Aurora Gómez Cano**

*"Jo no sé, sincerament, si vaig tenir por o no. Penso que sí que en vaig tenir, però no sé en quin moment. Per exemple, quan em portaven a Via Laietana tenia por, però controlava. Més que por, els tres dies de la Comissaria és denigrant, per exemple, no pots anar al lavabo sola, sempre hi havia algú que vigilava com ho feies, dormies a terra en un matalàs. Era una situació com d'angoixa, perquè no sabies el que vindria darrera, això.*

*Els advocats, ja els vàrem tenir quan sortíem de la Comissaria. L'advocat del banc, que només era administratiu, també hi era com a advocat de l'empresa. No era laboralista. Aquest advocat, junt amb un altre, em venia a veure, perquè 'era chica'.*

*Quan vam sortir, les companyes que estàvem allà érem optimistes. N'hi havia dos de Tribunals de Orden Público i un estava de vacances, era al mes d'agost.... nosaltres ja comptàvem que hi estaríem fins al Nadal, i vam sortir a l'agost.*

*Un dels problemes era si podries continuar treballant. Jo estava al Banc Guipuzcuano. Les coses anaven com anaven. Al banc, abans del que em va passar a mi, hi havia un noi que l'havien*

*intentat sancionar i no van poder.. El banc em va obrir un expedient, però com que ja era al final de Franco, no vàrem arribar a res.*

*A Via Laietana, de seguida em van posar als calabossos i em van fer diversos interrogatoris. Van fer servir molt que jo era una dona. Era juliol i portava una mini falda i van utilitzar molt el físic i el psíquic. No em van pegar, només em van agafar pel coll per aixecar-me de la cadira. Van fer servir molt les mirades... les insinuacions... 'Mira que una chica como tu, tu de la familia que eres...' van utilitzar molt això. A alguns companys, sí que els van pegar.*

*Ells no van admetre res. Jo sí que vaig admetre el que em deien, i us explico. Els interrogatoris eren molt de dir:*

*—'Ya sabemos que tal y que cual...'*

*Feien una distinció de quan es tractava de reunions sindicals i de reunions polítiques."Ya sabemos que os reunís en los jesuítas de Caspe', que era veritat, ens reuníem els de Comissions Obreres, esto es otra cosa.*

*Jo contestava al que em preguntaven, per exemple:*

*—'¿A cuantas manifestaciones ha ido?'*

*Jo els responia:*

*—'A ninguna.' I després responia: '... sí fui a una.' Quan em van agafar pel coll, doncs potser cal reconèixer que jo tenia una actitud insolent, de passota.*

*Em deien: 'Que cuanto pagaba de cuota', llavors eren 20 duros.*

*Feia poc que hi havia hagut lo de la Plataforma o Platajunta Democràtica a París. Alguna sortida pública de Terradellas.. 'que si els 20 duros servien per moltes coses' i els vaig respondre: —'¡Sí que dan de si los 20 duros!'*

*Vam estar tres dies allí, van passar les 72 hores i ens van treure per allà a la una. Els advocats van posar una denúncia perquè havien estat més hores de les legals. A quatre els van portar a la Model, jo vaig anar al mateix furgó amb ells, i després em van portar a mi, a la Trinitat. Vaig estar dos o tres dies incomunicada, perquè suposadament havien de fer anàlisis mèdiques i un reconeixement perquè no portessin alguna malaltia, però no em van fer res, ni em van donar una compresa que em feia falta. El diumenge va venir la família, però del dilluns al següent diumenge vaig estar sola. Després em van posar amb les companyes polítiques. Durant aquest dies d'estar sola vaig haver d'anar al jutjat de guàrdia.*

*Al jutjat vaig estar en una sala amb una prostituta que van agafar per la llei de 'vagos i maleantes'. Ella estava contenta perquè a la presó hi havia 'la chula' per la que treballava. Realment, et canvien els esquemes que tens.*

*A la presó va ser com tornar a un internat. Les que portaven allò no eren funcionàries, eren les 'Cruzadas', que era una ordre de Franco que no va arribar a reconèixer el Vaticà. Elles estaven per la reinserció i pensaven que era possible, però a les polítiques ja ens havien deixat per impossibles. Estàvem en un pavelló ampli, que era per a quinze, però nosaltres érem vuit. Les polítiques eren de diverses tendències: anarquistes, amigues del Puig Antich, unes dues o tres, una del POUM, una troskista, una altra del PSUC.*

*Ens enteníem perquè teníem un pacte: no parlar de política. I les 'creuades' estaven ben mosques. Teníem una caixa comú... Els familiars venien el dimecres i el diumenge i ens portaven un pastís..., truites, ens vàrem organitzar, a una li portaven una cosa i a l'altra una altra. També teníem els bons per anar a l'economat, perquè ho havíem de comprar tot allí, sabó, tabac,*

*compreses. Tot t'ho registraven, treien el cartró de les llaunes i, llavors, no sabies què hi havia dins la llauna.. Teníem un calaix immens de llaunes. Això va ser una mica després de l'Assemblea de Catalunya."*

### **Remedios González Medina**

*"Nos detuvieron justo después de la muerte de Franco, con una gente que militaba en partidos políticos, dentro de la asociación de vecinos. Yo simpatizaba a nivel personal. Salimos a poner propaganda por l'Hospitalet y, estando en la carretera del Mig, alguien llamó a la policía y, cuando estábamos descansando en un restaurante, entró la policía y nos detuvo a las personas que estábamos dentro y a las que estaban fuera vigilando y nos llevaron al cuartelillo de la Guardia Civil, que estaba detrás del Ayuntamiento. Allí estuvimos dos días, me interrogaron allí la primera vez y luego nos llevaron al cuartelillo de la calle Sant Pau, junto a una iglesia de Barcelona, que se llama St. Pau del Camp. Allí, nos hicieron unas fotos. Luego nos llevaron al juzgado por el Tecla Sala y desde allí ya pasamos a la Trinitat. Nos detuvieron a cuatro chicas y también un chico, pero en el cuartelillo éramos unos treinta."*

*Quando tuve más miedo fue en el cuartelillo, en Sant Pau, pues me trataban con amenazas y insultos. Mientras estás en el cuartelillo sí que tienes miedo, porque el trato era peor, pegaban bastante. A mi no me pegaron pero a otras compañeras sí. Quizá, como que yo no pertenecía al partido, por eso no me trataron mal. Hablaban fuerte, eso sí, pero a otra que venía conmigo la violaron y luego tenía pesadillas."*

*Nos llevaron a la Trinitat y estuvimos un mes."*

### **Tomás Marín Martínez**

*"La seva dona explica: 'antes de cogerlo preso vinieron dos policías a casa y me preguntaron donde estaba mi marido y me hicieron preguntas a mi, y claro les dije que había ido a arreglar el coche. Me respondieron que cuando volviera se presentara a la comisaría de policía, que no le pasaría nada, pero que tenían que hacerle algunas preguntas'. Yo sabía que estaban en la calle para detenerlo cuando llegara. Tuvimos suerte que no registraron nada, porque había muchas cosas: boletines, no boletines, de todo. Documentos que narraban cosas, de cómo la policía trataba a la gente. Entonces lo cogimos todo y nos fuimos a casa de mi cuñada, con mi hija y con mi hijo."*

*En Tomás diu: 'Estuve tres meses y, a pesar de todo, allí podíamos cantar la Internacional y hablar de política... a pesar de los pesares, yo estaba encantado de la vida... Estaba siendo la reina de los mares, como las sirenas, ¿no? Éramos 28 camaradas: de CCOO, del PCE(i), PSUC. Toda la gente que estaba era gente maravillosa."*

*Estábamos junto con los comunes, revueltos. Primero estuve seis días y seis noches incomunicado. La primera visita que tuve fue de los chinchos. Mi mujer recuerda que cuando le daba la ropa para lavar la tenía toda manchada de sangre de los chinchos."*

*Quando estava incomunicado sólo abrían la puerta para darme el rancho. Teníamos un lavabo muy pequeño y yo me apañaba con lo que me mandaba mi mujer."*

*A los seis días, me llevaron a la cuarta galería. En la celda estaba con un gitano y con un chico que era de Espulgues, que se dedicaba a hacer remiendos, arreglar cocinas y todo. Pero con los comunes no sabes nunca qué hicieron. Al poco tiempo vino un chaval de Comisiones Obreras y empezó a decir, '¡un nuevo político, un nuevo político!' El chico de Comisiones me preguntó si era de Comisiones, y al decirle que no, me preguntó: —'Pero usted qué es.'"*

*Y yo le contesté: —'Taxista'. Y le dije, '¿Es que para ser político y estar en la cárcel hay que ser de Comisiones Obreras?'*

*Él no sabía ni que existía el PCE(i). Por no ser del PSUC ni de CCOO ya tuve la primera polémica. Pero después, con los que había del PCE(i), estaba Mayo, y otro muchacho, que nunca más he vuelto a ver. Yo allá, como me llevé libros, estuvimos la mar de bien. A mi me llamaban 'Perula', la bolita de la petanca, porque valía la pena acercarse a mí. Tenía melocotones y también sellos.*

*Yo me preguntaba cómo podía haber una militancia tan poco preparada. Había uno que no le faltaba nada y me preguntaba si estaba allí para solucionar un problema familiar, no por ideología. No tenían conocimiento del marxismo ni de nada. Yo leía Chejov y otro libro que se llamaba Panamá, que hablaba de la Revolución Cubana. Estos libros se quedaron allí para que los pudiera leer la gente."*

### **Pep Ribas**

*"Un cop detinguts, ens van traslladar a la comissaria de Sant Andreu, on van començar els interrogatoris i els cops, fins que ens van venir a buscar els de la Brigada Política Social i ens van dur a Via Laietana. Allà estàvem a les garjoles dels soterranis i, de tant en tant, ens feien pujar per separat per interrogar-nos. El tracte va ser d'intimidació i tortures d'esgotament. Vaig resistir perquè al partit ens havien preparat i ens deien que, en cas de detenció, com més xerréssim més ens pressionarien. Em van fer un acarament amb un dels companys detinguts, que havia xerrat, i vaig dir que tot allò s'ho inventava. Em van abocar a un celobert, simulant que em llençarien daltabaix... Finalment, al cap de dos dies de no dormir, i amb prou feines menjar, em van fer les diligències, en les quals m'ímputaven càrrecs que no corresponien i que vaig intentar modificar abans de firmar. De matinada ens van traslladar a la presó Model. Per l'hora que vam entrar a la presó, no ens van donar menjar fins al vespre. Ens van fer passar per la barberia, on ens van pelar el cap i afaitar la barba, i sense ni sabó ni tovallola ens van fer passar per unes dutxes col·lectives. Vam estar a la 5a. galeria, en règim del període d'ingrés durant 4 o 5 dies i, finalment, ens van traslladar, dos a la 4a. galeria i un a la 3a., perquè tenia 20 anys i era menor d'edat.*

*A la presó, hi vaig estar molt tranquil. La por tan sols la vaig tenir durant l'estada a Via Laietana, atesa la meua indefensió en mans dels agents de la Brigada Política Social."*

### **Clara C. Parramon**

*"Al maig de 1969 vaig estar a la caserna de la Guardia Civil del carrer Sant Pau, tres dies sense dormir i després quatre mesos a la presó de la Trinitat. Al cap d'un any i mig, em van tornar a detenir, aquest cop la policia nacional, i vaig conèixer la comissaria de Via Laietana.*

*Més enllà de tortures psicològiques notables i diverses, a les noies, a diferència dels nois, els crits dels quals a comissaria no oblidaré mai, no ens van torturar físicament. Tanmateix (en aquesta segona detenció) se'm va quedar gravat un instant en què vaig estar a punt de delatar-me i de delatar aquella companya desconeguda, de la qual només sabia el nom de guerra. Va ser a les tantes de la segona nit, crec, que ens interrogaven a les dues alhora, en un cara a cara (va ser l'única vegada que recordo que practiquessin allò del poli bo i el poli dolent). Ens tenien assegudes de costat en una habitació buida, d'esquena a la porta. Quan ens deixaven soles, no dèiem ni 'mu', però, almenys per a mi, eren uns instants de descans. I en una d'aquestes, de cop entra algú preguntant amb tota naturalitat pel nom de guerra d'ella. Sé que vaig estar en un tris de mirar-la i hagués estat un daltabaix.*

*Por, el que es diu por, em sembla que va ser sobretot a comissaria, a la primera detenció, un temps que em van fer posar davant d'una finestra baixa oberta de bat a bat i tenia la resta de l'oficina a l'esquena. No feia gaire que a Madrid havien estibat un noi per una finestra i em van passar molts possibles episodis pel cap. Finalment, no va passar res. Fins i tot, quan estant jo ja davant la taula de l'oficina van posar-hi una pistola a sobre, l'ensurt que acabava de passar era tal que ni això em va impressionar, com m'imagino que ells devien esperar.*

*Com que els nervis i la tensió envaïen el cap i el cos permanentment, no hi havia lloc per a la por, que jo associo a angoixa per alguna cosa que pot passar: el que podia passar estava passant i quan et deixaven una estona a soles, tret de la finestra que sí em va fer funcionar la imaginació, recordo que el que feia era repassar mentalment el que m'havien preguntat i repetir i repetir i tornar-me a repetir el que jo havia contestat i contestaria, segons veia per on podien sortir. Sabia que era una tàctica que s'aconsellava, per no decaure malgrat tot. Després vaig valorar-la com a molt útil, perquè de tant repetir-te el mateix, arribava un moment en què realment es podria dir que t'ho arribaves a creure. Vaja, que allò que havies declarat et semblava que era realment el que tu feies a fora i les coincidències de conèixer a algú de la detenció —perquè a algú havies de conèixer—, també anaven adquirint versemblança. Són ben curiosos els processos mentals...”*

### **Jaume Valls**

*"El record de la comissaria. Recordo les tortures amb electricitat, sense dormir i sense la medicació d'una malaltia crònica que tenia. Tot de forma contínua, perquè delatessis els altres. La presó era com el final del tub.*

*Vaig tenir més por en la segona detenció, setembre de 1969, durant les 72 hores a comissaria als soterranis de Via Laietana, i no per mi, sinó per si aguantaria, per no delatar ningú; i també vaig tenir por a un atac d'epilèpsia, perquè no em donaven els medicaments que jo prenia, me'ls donaren a la presó. Per tot això vaig arribar a fumar, demanant cigarros als policies. Però dels cops no tenia por, ni a l'electricitat, així els vaig desarmar. L'últim dia el meu cos, de cap a peus, estava ple de morats. Ho vaig denunciar al jutge de la presó sense cap resposta."*

## **2.5. Comuns i polítics. El règim penitenciari**

Les respostes són ben diferents si es tracta de la presó Model o de la Trinitat.

A la Model, hi havia cel·les d'observació on els presos comuns i polítics estaven barrejats, i aquesta primera barreja mostrava actituds ben diferents dels dos col·lectius. Després, els agrupaven segons la causa de la detenció. S'estaven de tres en tres i com a presos polítics. Les realitats personals quedaven trencades per les detencions, malgrat que s'avisaven entre els seus familiars per poder aconseguir quelcom a favor dels empresonats

En canvi, les dones, preses polítiques, a la Trinitat, no estaven mai en contacte amb les comunes, majoritàriament recloses per delictes de prostitució. Hi havia un criteri "moral" i les "monges" no volien que es barrejessin, per la influència que podien tenir sobre aquestes dones, i despertar-los les seves reivindicacions a d'altres maneres de viure. L'únic lloc possible de contacte eren els espais de treball, de remissió de condemna, i les polítiques, quan era possible col·laboraven treballant a favor de les co-





*Presó Model de Barcelona.*

munes, que redimien les seves penes. Aquest fet va ser detectat en observar que les comunes feien més feina de la que realment podien fer, i els van posar un límit al seu treball, per evitar aquesta col·laboració.

El règim d'empresonament era també un espill que reflectia la societat fora reixes. Ens referim a les estructures de la societat. Així, a partir de les respostes podem observar:

Tots constaten les dificultats personals que hi havia a causa del tancament. A fora, les lluites per la supervivència i per assolir els drets com a persona eren també part de la mateixa societat.

Es vivia "a dins" el que es vivia "a fora": Diferències de classe i de nivell cultural. Els obrers se sentien marginats pels mateixos amb els quals compartien la presó i eren d'un nivell social i cultural superior. També tancament de partit. La clandestinitat a la mateixa presó. No podien participar en reunions si no eren del partit.

Els horaris estrictes de "dins" no variaven molt dels que ens veiem obligats a complir els de "fora". Potser els horaris dels de "dins" eren més feixucs... No estar educats per un temps "no productiu" feia difícil l'adaptació a ambients aliens a les vides de l'exterior.

Els presos polítics s'agrupaven i això els evitava tenir més maltractaments. Hi havia maltractament psicològic molt sibil·lí, i les actituds col·lectives que s'organitzaven per demostrar una disconformitat o per expressar-se contra un fet repressiu del govern, com la condemna a mort de Puig Antich era més sancionada que si es prenién actituds de protesta individuals. Igual que a "fora", i de fet aquesta era la causa de la seva reclusió, la lluita en grup!

Els que tenien alguna organització política o sindical dintre de la presó ens expliquen que els anarquistes anaven per lliure i no col·laboraven en les estratègies que plantejaven els organitzats partidàriament. En la societat civil "a



fora” el problema també es donava. Les idees partidistes i les assembleàries sempre portaven problemes de comprensió i actuació en les estratègies per actuar junts.

Una darrera constatació del fet que moltes vegades coincideixen les actuacions que es donen dins i fora de la presó: el tracte diferent que reben els homes i les dones empresonats.

### **Julián Cabanillas Pozo**

*“Allí querían que yo trabajara y les dije que si me ponían a soldadura trabajaría, pero me contestaron que allí mandaban ellos y me pondrían donde ellos quisieran, entonces les dije que no trabajaba. Como me habían caído cuatro meses pues a mi no me ayudaba en nada.*

*En la cárcel no se metían con nosotros. Hacían reuniones del partido y comentaban de todo y nadie les decía nada. Yo estaba allí con ellos y te ibas enterando de cómo iba la cosa, pero luego ellos tenían otras del partido solo y no nos dejaban participar, porque no éramos del partido. Los que estábamos allí sabíamos muy poca cosa, no teníamos mucho nivel, era la época de la construcción y sólo decíamos sí o no, pero no podíamos participar porque no sabíamos. No teníamos formación política. Allí había también mucho licenciado con carrera, y nosotros hubiéramos podido aprender, para poder opinar, pero nada. Parece mentira... Había uno que era arquitecto y otro que quería llegar a ser encargado de la construcción y estudiaba a distancia, pero el arquitecto no lo ayudó nada, no quiso decirle nada. En cambio yo, en la SEAT, enseñaba al que sabía menos, pero ellos nada y eran del mismo partido. Yo veía como despreciaban a los obreros, era muy raro. Había uno que sí, se le veía humanidad y te contaba las cosas, pero había otros que nada, parecían... como de una raza superior.”*

### **Gabriel García**

*“En un principio me ponen en una celda de observación para mirar si tenía alguna enfermedad y cosas de esas, y ahí me meten con tres personas, no había políticos ni nada. Luego recuerdo que estuve con dos estafadores... estuve con ellos unos 5 o 6 días. Luego ya me llevaron a las celdas donde estaban los políticos. Nos ponían tres en cada celda, pero la gente iba cambiando porque iban entrando y saliendo.*

*Me acuerdo que cuando llegué a la Modelo aun quedaba gente de la caída de los 113 de la Asamblea de Catalunya. Recuerdo que estaba Paco Frutos y un líder de Bandera Roja, que por cierto su mujer es quien avisó —a través de la gente de Bandera Roja de l’Hospitalet— a mi novia de que yo estaba en la Modelo. El caso es que habíamos quedado para el día siguiente de mi detención y claro ya no pude aparecer.*

*Me parece que a las 8.30 tocaban diana y pasaban con unas gavetas con el café y el desayuno. Luego te daban un tiempo para arreglar la celda y entonces te sacaban al patio, era obligatorio. Y en el patio a dar vueltas, había quien jugaba al ajedrez o a la petanca. En el patio estábamos hasta la hora de comer, hasta la una. Te hacían formar y a la celda a esperar la comida. Luego estabas un par de horas en la celda y otra vez al patio hasta la hora de la cena.*

*Estábamos en el patio con los comunes, lo que pasa es que te juntabas con la gente afín. La relación con los presos comunes dependía del carácter de cada uno, si eras más abierto la tenía más fluida, otros la tenían menos, pero en general había un cierto acercamiento. Ellos sabían que nuestra causa era otra y que éramos un colectivo y se nos respetaba.*

*En la cárcel, a nosotros se nos respetaba porque actuábamos en grupo. Me refiero a los funcionarios, porque a veces a algunos presos comunes se los llevaban y los calentaban.*

*A los presos comunes los traban peor. Tenía una cierta lógica, ellos actuaban individualmente y nosotros en cierta forma éramos un colectivo. Tampoco quiere decir que nos trataran bien. Yo salí de allí con mucho odio hacia los funcionarios de prisiones, aplicaban un maltrato sibilino, psicológico. Llegar a la celda y decirte. '¡venga fuera!'; un registro de la celda sin venir a cuento. Había gente fachilla entre los funcionarios.*

*Entre nosotros, los paquetes que recibíamos se repartían. En la Modelo no pudimos organizar muchas actividades, en Madrid sí. Habían conseguido organizar más espacios de libertad que nosotros. Por ejemplo, tenían las celdas abiertas y podían pasar de una celda a otra. En cambio aquí no, excepto en algún pequeño período que entraba alguien más tolerante, pero generalmente no. En Madrid, me acuerdo que hacían charlas de Marcelino Camacho o de Nicolás Sartorius sobre economía... con unas 10 o 15 personas. Aquí comentabas algunas cosas durante los paseos en el patio. Cada uno siempre tiraba hacia el grupo más afín. Conocí alguna gente del FRAP, del PCE (ml). Los que yo recuerdo más rarillos, los pocos que había, eran anarquistas. No se hacían con los comunes ni hacían piña con nosotros, ellos se consideraban apolíticos, con lo cual iban por libre. Nunca hubo más de dos o tres. En algún momento, entre los del FRAP y el PSUC, por ejemplo, el trato era más frío, pero polémicas no. Donde se notaron más las diferencias fue cuando mataron a Puig Antich, en la cuestión de qué hacer, o qué no hacer. Había planteamientos de hacer una huelga de hambre. En la cárcel cualquier negativa colectiva era muy sancionada: por ejemplo, negarse a beber vino. Desde este planteamiento hasta el de llevar un brazalete negro, esto lo proponía el PSUC.*

*Allí conocí al compañero de Puig Antich y uno del PSUC que estaba por lo de la Térmica del Besòs. Y de l'Hospitalet a Ángel Fernández, que estuvo unos dos o tres meses i era del PTE. Luego el Barranco de la Liga, que estuvo unos siete meses. Había algún estudiante, recuerdo uno de la Liga, y uno de Bandera que era estudiante de medicina. Pero algunos no se enteraban de nada, se notaba que pasaban por allí y los habían pillado. Había un poco de todo. Salí de la cárcel en julio del 1974 y entonces empecé a militar en Bandera Roja."*

#### **Francisco Javier García Almirall**

*"Com que estava aïllat, l'únic horari que tenia era quan em tancaven i obrien el llum i quan em portaven el menjar. A la cel·la hi havia un petit lavabo amb aigua, una tassa i dues lliteres: una a cada banda.*

*Estava amb presos comuns, però a la galeria número dos, hi havia tres nivells. La de dalt de tot eren soldats, es tractava de qüestions militars i als altres dos nivells hi havia els que estaven de 'período', abans de classificar-los en les altres cel·les. Després enviaven els comuns a unes cel·les i, per exemple, els homosexuals els tenien separats..., era el que m'explicaven els que em portaven el menjar, que eren l'únic contacte amb la vida de la presó.*

*Jo no vaig conèixer l'ambient dels presos polítics que hi havia. Pel que he sentit, els polítics més o menys estaven organitzats i s'ajudaven entre ells."*

#### **Aurora Gómez Cano**

*"No ens van tractar ni bé ni malament. Crec que estàvem abandonades. Les monges estaven preparant una cosa per al dia de la Mercè, que es el dia de la presó.*

*Érem set dones del mateix sector. La majoria eren treballadores, només jo i potser una altra, érem estudiants. A les hores lliures llegíem, jo, com que estudiava i anava fatal, pensava, a veure si et va bé per estudiar i al sortir puc presentar-me. El que ens entretenia molt era fer collarets. La noia que redimia i anava a missa, doblegava bosses de plàstic per guardar els abrics. Nosaltres l'ajudàvem i van limitar-li el treball, perquè entre totes fèiem molta feina, i només era ella la que la podia fer."*



*Pati interior de la presó de la Trinitat.*

#### **Remedios González Medina**

*"Yo allí lo llevaba bien pero otras no, incluso tenían crisis por sentirse sin libertad. Era lo que tocaba vivir. El trato era normal, nos traían la comida, jugábamos, teníamos un tiempo de patio. Dos veces a la semana teníamos ducha. Nos tocaba hacer la limpieza de las salas, una sala grande, las habitaciones, sala de estar. Teníamos que organizarnos para la limpieza. Estábamos diferenciadas las políticas de las comunes. Había dos salas de políticas: una arriba y otra abajo. Cuando salíamos al patio, las políticas íbamos a nuestro grupo y las comunes al suyo.*

*Las Navidades allí dentro las pasamos normal. De la Trinidad no tengo mal recuerdo. Nos ofrecieron la posibilidad de ir a una Misa. El trato de las presas comunes y el de nosotras era igual."*

#### **Tomás Marín Martínez**

*"En la prisión, a las siete teníamos el desayuno. No se metían mucho con nosotros. Teníamos patio por la mañana y por la tarde, unas dos horas. Los políticos hacíamos nuestras reuniones y nuestras discusiones. Las celdas eran de uno o tres. Dos no estaban nunca en las celdas. Cuando entrabas en la celda, a la izquierda había una cama y a la derecha una litera. También a la derecha había el lavabo pequeño y el wáter. Eran de dos metros. La comida la subían con perolas, como unas calderas. Teníamos una cuchara de metal. No había comedor. Comíamos en la misma celda."*

#### **Clara C. Parramon**

*"Quan arribaves a la presó, en cotxe des de comissaria i emmanillada, comprovaven les teves dades personals i la monja corresponent, perquè la presó de dones la portaven monges mercedàries, t'obria la fitxa. Una de les coses que hi havia de constar era si eres creient. Recordo que jo vaig dir que era atea, en aquest termes, per allò de plantar cara i dir el que volies després de tantes hores a comissaria, i a més era veritat... Vaig tenir un cert estira-i-arrotonsa perquè no em tallessin els cabells (motius higiènics: polls, etc.) i ja passaves a la revisió mèdica (extracció de sang, recordo que la monja infermera era un desastre per trobar les venes. Vaig constatar que era vox populi allà dins). Després et baixaven a les cel·les individuals del soterrani (que també eren les cel·les de càstig). Allí et deixaven, crec que 48 hores, i em sembla*

*que literalment, a pa i aigua. Era el primer temps, des que havia començat la detenció, que podies respirar fondo, perquè el pitjor ja havia passat. Allí ja et podies permetre un cert 'baixon', podies recomposar tot el viscut i decidir amb calma com afrontaries els primers temps, si més no, a la presó. Tot i que encara no coneixies pràcticament res de com funcionava aquell lloc, sí que podies pensar quines actituds adoptaries en les relacions previsibles, sempre tenint com a objectiu protegir-te de possibles intents de treure't informació, sobretot sense que tu en fossis conscient.*

*I en aquella cel·la de reclusió inicial, l'únic inconvenient per finalment relaxar-se a fons era que l'aixeta no tancava del tot bé. Jo, aleshores, no sabia que aquell era un recurs de tortura i, de fet no sé si les monges n'eren realment conscients. Relaxar-se, tot i que no del tot, perquè com que no coneixies res de res, qualsevol soroll era motiu d'alerta i això tampoc et deixava descansar tranquil·la. No obstant això, vaig dormir: el cos ho necessitava moltíssim, després de tot el passat i de tres dies sense dormir.*

*Aleshores, ja et portaven a les enormes habitacions de les preses polítiques i, de mica en mica, entre les que ens va tocar estar juntes, vam organitzar-nos perfectament la vida dins la presó.*

*Els horaris eren sempre els mateixos i aquest és un dels trets definitoris de la presó. Arriba un moment que la rutina és tal que en certa manera perds la noció del temps, més enllà de les hores del dia que no dorms, i vas notant que és una manera molt estranya, si més no, de viure. Celebres extraordinàriament qualsevol incident que trenqui aquella rutina, per petit que sigui. Fou per això, i perquè també era una manera d'assabentar-se de si entraven preses noves, que cap al mes d'agost em vaig fer la penedida i vaig demanar poder anar a la missa els diumenges. Era agradable caminar per passadissos per on no passaves mai, ser en un espai diferent com era la capella, veure dones diferents i múltiples, escoltar aquell capellà, tot i que era una vergonya per la mateixa església catòlica. I aquest canvi em va permetre assistir a un dels moments col·lectius gloriosos d'aquells mesos a la presó. Va ser el 15 d'agost, dia de la Mare de Déu, i hi havia flors escampades pel passadís central de la capella, la superiora sempre entrava la última i aquell dia, les quaranta o cinquanta dones que esperàvem mirant l'altar, ens vam girar de cop en sentir el seu gemec: la senyora superiora, que era 'de armas tomar', havia fet una entrada triomfal i era a terra, ben sencera. Ningú va riure, per descomptat, però estic convençuda que aquell incident ens va alegrar el dia a totes.*

*Les comunes tenien un taller per redimir temps de condemna, però nosaltres érem polítiques i totes, menys una, estàvem pendents de judici. Procuraven que no ens trobéssim amb les comuns, perquè nosaltres els desfèiem el que elles podien treballar amb les altres preses. Nosaltres fèiem uns horaris diferents. No coincidíem amb elles ni en els patis, de tal manera que, per exemple, un dia van tenir una bronca tremenda perquè elles estaven en un barracó, separades per un pati, i una de nosaltres estava cantant una cançó i les altres també es van posar a cantar aquella cançó. Era una manera de comunicar-nos, les cançons no eren neutres. Possiblement va ser la bronca més grossa que vàrem tenir.*

*Per menjar també estàvem soles, però la veritat és que no es menjava malament, el feia una dona que era de barri, que, per cert, era la sogra d'un representant de xocolates, que en venia a la meua mare. Com que feia el menjar per a nosaltres soles era més bo que quan la cuina és per més gent. Els horaris concrets eren: llevar-se a les 8 h, a quarts de nou alguna presa comuna ens portava l'esmorzar, i cap a quarts d'onze ens baixaven al pati, que era un jardí força boniquet, això sí, envoltat de parets ben altes i a la vista dels guàrdies civils, crec que eren, que s'estaven a les torres de vigilància. Entre una hora i màxim dues, si trigaven més del compte (que de seguida et portava a cavil·lar sobre què devia passar), i ja et tornaven a la l'habitació; dinar i a la tarda, res o algun cop al pati de nou, fins a l'hora de sopar. Apagaven tots els llums*

*més tard de les 22 h, em sembla. Les polítiques només podíem sortir de l'habitació quan era hora de pati o quan hi havia visita. Per això la missa del diumenge va ser una bona decisió.*

*A mida que avançava l'estiu, vam anar quedant cada cop menys noies. Ja eren poques quan la meva companya i jo vam arribar i, ja entrat el setembre, em vaig quedar sola del tot, més de quinze dies, fins que també jo vaig sortir. Sabia que hi havia una altra noia morena, que havia descobert a missa, i de seguida em va semblar que era política, cosa que em va confirmar la presa comuna amb la qual vam tenir millor relació. Però ella va deixar d'anar a missa i ja no la vaig veure més, tot i que sabia que continuava allí.*

*I dins d'aquests horaris, tinc molt bon record de tres coses, que passaven totes a la cel·la. D'una banda, vaig llegir molta història, d'Espanya sobretot, perquè malgrat que no sempre tinguéssis especials ganes de llegir història, els altres llibres, que tampoc podien ser gaires, un cop llegits... i, en canvi, al 'totxo' d'història sempre hi podies tornar. L'altra bona estona era la de gimnàstica, que cada tarda fèiem disciplinadament, sota la direcció de la meva companya. I, finalment, les dutxes que ens muntàvem als lavabos, pujant a sobre dels vàters i ruixant-se amb gerres d'aigua que omplíem, unes per les altres a les aixetes dels lavabos, que eren al davant. Fèiem un mullader de nassos, però el temps allí dins no era pas problema, i després, àgils i fresques, recollíem l'aigua tranquil·lament. Em sembla recordar que un cop a la setmana ens portaven a les dutxes de la presó.*

*Potser pot estranyar que no anomeni especialment l'estona de pati. I és que sí que anava molt bé sortir, però acabava sent una mica avorrit. Algun cop et feien fregar les escales que baixaven al pati, però no era pas habitual. Em sembla que allí es fregava encara de genolls, tot i que el dubte m'ha vingut ara i no en pensar en les bones estones a la cel·la. Al pati, les úniques distraccions que recordo era regar, que ens ho deixaven fer una mica, i observar els insectes. Allí vaig descobrir que les formigues no s'ofegaven, que per molt que les mullessis, quan s'assecaven, continuaven els seus itineraris.*

*La cel·la era rectangular, molt gran i amb sostre alt, com una gran habitació de casa de colònies, diríem ara, amb 12 o més llits per banda i un gran passadís central, amb molta llum natural. A les dues parets llargues, on tocaven els caps dels llits, hi havia finestres altes i grans amb reixes, potser cinc, però poca cosa s'hi podia veure, tot i que et posessis de puntetes, enfilada al llit. I les parets més curtes del rectangle, l'una era paret sense finestres, crec, i a l'altra hi havia una gran reixa d'entrada, un espai per poder-se passar coses o dir el que fos sense entrar, i una segona gran reixa que ja donava a l'únic passadís de la presó que veiem sempre. Per dins, als costats d'aquestes gran reixes, en un cantó, hi havia les aigüeres per poder rentar plats i roba; i a l'altre, els lavabos.*

*Les condicions d'higiene eren molt bones, si es comparaven amb les de l'edifici vell i brut de la Model. I, a més, com que érem dones, les manteníem al dia, sense problemes entre nosaltres. Un cop més, el temps jugava al nostre favor i si hi havia qui estava més tristota i es penjava una mica, qualsevol altra li feia la feina. En els estats d'ànim que allí es posaven de manifest, de seguida vaig pensar que era determinant el grau de convenciment intern, de consciència personal des de la qual cadascuna feia les coses fora. Això influïa molt en els recursos personals que es podien mobilitzar per fer front a una de les possibles i ben sabuda conseqüència del que es feia fora.*

*Pel que fa a l'espai, com que em sembla que en aquella habitació no vam arribar a ser més de 5 noies, doncs en teníem moltíssim més que en qualsevol pis. A sota hi havia una cel·la, de fet, una habitació immensa, igual que la nostra i també hi havia polítiques. A l'inici la meva companya era sota, fins que es va quedar sola i la van pujar amb nosaltres. De seguida em van en-*



*senyar que dalt i baix ens podíem comunicar. Esperàvem que apaguessin els llums i, després de donar uns discrets copets al terra, o al sostre les de baix, amb el pal de l'escombra, a títol de contrasenya conforme tot estava tranquil, lligàvem bé petits missatges escrits a un fil doble o triple, molt llarg, i les del pis de sota ens en tornaven un altre, a la senyal de nous copets d'escombra.*

*Entre les noies teníem bon ambient i, amb les precaucions de no explicar res comprometedor, em sembla que, sobretot per part meua, ràpidament s'establien relacions de confiança i les confidències íntimes apareixien ràpidament. Quan ja va pujar la meua companya de detenció, va ser quan de fet ens vam conèixer realment i entre nosaltres dues la confiança fou total molt ràpidament.*

*La segregació espacial de les preses polítiques era un dels pilars de l'organització de la presó de dones. L'única relació, sempre passiva per part de les polítiques, que les monges tenien prevista en aquella organització era, per un cantó, la de servei, quan alguna presa comuna ens portava els tres menjars diaris a l'habitació i, per l'altre, de control, quan un parell de preses comunes ens escortaven de dalt baix, abans i després de les visites dels advocats. Al cap de poc temps ens adonàvem que hi havia grans diferències entre les poques comunes que, per a algunes de les seves feines, s'havien de relacionar amb nosaltres. Hi havia la qui t'escortava el cos sense pretendre trobar res i que et tractava amablement, i la que, al contrari, s'afanyava a trobar alguna cosa prohibida, fent una subtil ostentació del seu poder; hi havia la que en portar-nos el menjar conversava l'estona prudent perquè les monges no s'alertessin i la que era un secall.*

*La Leonor és la presa comuna de la qual conservo un record entranyable, la qual cosa no vol dir que no em quedés de pedra el dia que em va explicar que era allí perquè havia mort el seu marit. Des de donar-nos consells perquè no ens costés tant netejar els immensos vidres de les finestres, fins a avisar de possibles perills per a nosaltres, fins a fer un escorcoll absolutament superficial, fins a simplement somriure't, si no podia dir res o trobar la paraula carinyosa quan veia aquell jovent un mica ensopit, sempre era un plaer veure-la. Fou ella qui amb poques, però precises paraules m'ajudà a entendre millor les pèrfides relacions de poder que les monges establien entre les comunes, de tal manera que en el seu si existia una veritable estratificació social, d'acord amb les feines que les monges distribuïen. Un factor determinant era el grau de delació al qual cada presa comuna estava disposada a arribar respecte de les seves companyes. D'aquesta manera, a més d'informació interna, aconseguïen que les relacions col·lectives entre les comunes sempre fossin conflictives, que mai fessin front comú.*

*Òbviament les polítiques podíem distorsionar aquella organització i ni ens havien deixat anar a treballar amb elles, ni ens van deixar participar en cap activitat extra, la més sonada de les quals, per la meua insistència quan ja estava sola, fou la sessió de cinema que s'organitzava a la tarda el dia de la Mercè, la patrona de les presons. Era un dia de festa grossa i del matí al vespre desaparegué la rutina de la presó. Les preses comunes tenien moltes visites, la canalla entrava a la presó, hi havia corredisses pels passadissos, escoltaves veus i rialles i, a més, hi havia truita amb patates per sopar, indicador indubtable que es tractava d'un gran dia. Però el que més em va impressionar fou el fet que la Leonor m'havia explicat: hi havia una dona que havia estat anys a la Trinitat i, un cop al carrer, uns dies abans de la Mercè cada any feia alguna malifeta perquè l'ingressessin i poder celebrar la festa a dins.*

*No era qüestió d'enganyar-se i, per tant, estava clar que algunes comunes, si més no, no tenien cap simpatia cap a les polítiques. A més, que era probable que d'alguna manera ens titllessin de capricioses 'nenes de papà', l'opinió que les monges devien transmetre de nosaltres, segur que no ens ajudava i, sigui com sigui, érem una bona diana per guanyar punts davant les monges. El fet amb més conseqüències generals succeí un diumenge a la tarda del mes de*

juliol. Estàvem bastant avorrides i a alguna se li acudí 'fer proselitisme'; a crit pelat, és clar, adreçat al guàrdia de la torre de vigilància que vèiem des d'una de les finestres, que també donava a les dependències de la cuina de la presó. Aquell pobre home, bastant jove, també semblava avorrit i no recordo si ens va arribar a contestar alguna cosa o ens féu alguns senyals. Al cap d'una estona, la cosa no donava més de si i ens retiràrem a llegir o jeure. Qui s'havia d'imaginar que al cap d'un parell d'hores s'armaria el terrabastall més gran que jo vaig viure allí dins. Vingueren diverses monges i comunes, ens van portar a cel·les individuals, cadascuna tancada amb pany i clau. Allí passàrem aquella nit i fins a quinze dies i nits més, prohibides les visites i sense cap comunicació amb l'exterior. Quan ens vam assabentar que se'ns acusava a nosaltres i al guàrdia de la torre d'exhibicionisme sexual, i que a ell se li obria un expedient i se l'acomiadava, el morse que havíem inventat per comunicar-nos de paret a paret anava revolucionat. Ens va interrogar a cadascuna un fiscal militar i totes nosaltres, a més de referir els fets com una estona de bromes, obviant, és clar, les 'intencionalitats' polítiques, vam excusar reiteradament el guàrdia de la torre. Recordo que aquell militar, que estava darrere el vidre de les visites de l'advocat, no podia acabar d'amagar la sorpresa que li produïa que aquelles joves roges, comunistes, noies de mal viure, estiguessin tan entestades a deixar ben alt l'honor (perquè fèiem servir el seu vocabulari) d'un guàrdia de vigilància. Alhora, vam escriure cartes a les instàncies de les quals depenia la monja directora i vam demanar entrevistes, que alguna van concedir. Finalment, les monges i les comunes de la cuina que havien muntat aquell disbarat van perdre, perquè, tot i que nosaltres vam estar 15 dies castigades, l'expedient del guàrdia es va tancar. Van ser, doncs, uns dies que no per solitaris, foren pas tranquils, tot i que les hores del dia eren molt llargues i, sense proposar-m'ho em vaig trobar jugant a escacs amb el joc de La Vanguardia que, tot i no tenir visites, sí que em feien arribar un cop a la setmana.

No hi havia diferència de tracte segons les edats, perquè no eren gaire diferents, per la militància política sí; de fet, les poques noies que hi havia i que van anar sortint, no tendien a embrancar-se en discussions polítiques. També és cert que entre nosaltres tampoc es precisava el partit polític, per raons de seguretat, i tot quedava en moviments socials i en converses sobre política, en les quals, sobretot era la meua companya de detenció, que tenia més formació, i en menor mesura, jo mateixa, les que explicàvem i explicàvem."

### **Pep Ribas**

"La solidaritat estava molt ben organitzada en aquells moments a dintre de la presó, el gruix de presos polítics que hi havia era considerable, i més quan, l'any anterior, al 68 i principis del 69, hi havia hagut un estat d'excepció en el qual hi va haver una gran quantitat de gent que va caure i que es trobaven a la presó. Allí iniciaria el principi d'una bona amistat en trobar-se amb Jaume Valls, que ja coneixia de Comissions, i també coneixeria gent del PSUC, com José Fariñas i Requena.

Vaig estar en règim de preventiu, que va tenir una durada aproximada de 17 dies (vaig entrar el 13 de setembre de 1969 i vaig sortir cap a finals de mes).

A les 7 del matí tocaven diana, passava un funcionari, obria les cel·les de bat a bat i feia recompte. A continuació passaven uns presos amb un carretó i distribuïen cafè amb llet. La resta del matí ens estàvem al pati, fins a les 13 h, moment en què repartien el dinar. Menjàvem a la mateixa cel·la, asseguts a la llitera. A les 16 h, altre cop al pati, fins a les 19 h. Un altre cop a la cel·la, i sopar a les 20 h. Recompte a les 21 h i a les 22 h apagaven els llums. A l'hora dels àpats, es podia baixar a la planta baixa de la galeria i fer cua per veure un got de vi, que s'havia de consumir allà mateix, i pagar-lo amb uns cartrons que feien la funció de moneda. Aquests cartrons també eren utilitzats per anar a la barberia (no estaven permeses les maquinetes amb fulla d'afaitar) i a l'economat.



*Durant les hores de pati, podíem anar a la biblioteca (els llibres de la qual eren molt seleccionats i d'escàs interès), i també, un cop a la setmana, hi havia una tarda de cinema, sota vigilància d'unes monges que exercien de censors de les seqüències que consideraven immorals. Les cel·les eren les mateixes que les actuals de la Model: d'unes dimensions aproximades de 4 x 6 metres, amb una finestra elevada que donava al pati. Hi havien dues lliteres dobles, sense cap altre mobiliari. En un racó hi havia una tassa de vàter, sense tapa i una petita pica amb una aixeta. En aquella època, el vàter no tenia cap element que el separés de la resta de l'espai (posteriorment, hi van muntar uns mòduls que proporcionaven un mínim d'intimitat).*

*Tot i que l'espai era per a quatre presos, normalment l'ocupàvem tres. Vaig compartir la cel·la amb un militant del PSUC, de cognom Requena, que era preventiu, i un altre que estava complint condemna, de cognom Cuadrado. Aquest darrer era un personatge molt curiós. Procedia de les Illes Canàries i pertanyia a una facció trotskista que relacionava éssers d'un altre planeta amb la revolució intergalàctica.*

*Es tolerava que els polítics ens agrupéssim. A les dues cel·les del costat hi havien presos polítics. Un d'ells era Jaume Valls i un altre Joan Gallart, un dels companys de detenció, i la resta eren del PSUC. En cel·les d'altres pisos de la mateixa galeria hi havia diversos presos del PSUC i de Bandera Roja.*

*El règim era comú per a tots, encara que als polítics ens observaven amb un cert respecte, perquè estàvem organitzats.*

*Els comuns ens miraven amb respecte, i molt sovint alguns s'acostaven a nosaltres, fins i tot quan fèiem debats a l'hora del pati. Dins dels comuns hi havia una elit, generalment d'estafadors d'alta volada, que ocupaven llocs privilegiats, com a l'imfermeria, a la biblioteca o a l'economat.*

*Pel que fa a l'edat, els menors de 21 anys estaven agrupats en una altra galeria. Únicament ens hi vam poder relacionar durant les festes de la Mercè, amb motiu de fer-se actes lúdics i esportius per celebrar la festa de 'la nostra patrona'. En aquella ocasió, vaig conèixer José Fariñas, que a mitjans dels anys setanta va ser secretari local del PSUC de l'Hospitalet.*

*Referent a la militància política, la relació en debats i altres activitats, era comuna per a totes les tendències."*

### **Jaume Valls**

*"A la presó, a les set t'havies d'aixecar i rentar i a les vuit prendre llet en pols i cafè. A les nou sortíem al pati fins a les dotze, moment en què es feia un recompte a la cel·la. A la una fèiem cua per dinar. Novament, a les tres de la tarda teníem pati i a les set, de nou a les cel·les. Sopàvem i feien un nou recompte i a les deu de la nit feien el 'toque de queda'.*

*Estàvem tots junts, a més, segons Franco no hi havia presos polítics. No teníem cap privilegi en relació amb els presos comuns. Les relacions amb els presos comuns eren bones, ells eren sociables i la majoria admirava els presos polítics. No hi havia diferències entre els presos polítics, jo he estat en cel·les amb trotskistes, independentistes del PSAN, del PTE i del PSUC. Per qüestions d'edat era més entranyable estar amb els més grans.*

*El treball es realitzava en els tallers en grups de vuit o deu persones. El treball era artesanal, peces de cuir per a bolsos. En el taller et pagaven vuit pessetes al mes. Per cada dia de condemna en rebaixaves un. 1x2."*

## 2.6. Visites i repercussions familiars

L'estigmatització social de l'empresonament ens descobreix qui són els que es preocupen d'ells, i ens revela les dificultats que devien viure els familiars per anar a visitar les persones "castigades públicament per la justícia franquista".

La xarxa popular antifrancuista era molt més àmplia del que indica el nombre de detinguts. A més de les dones i homes que consten en els arxius de les presons i que seran trobats en altres investigacions, al seu entorn es mobilitzà molta més gent que, d'una manera o altra, tenien relació amb ells. El seu impacte va ser d'epicentre d'una força que arribà amb cercles concèntrics, des d'ell o ella a les famílies, a altres parents (sogres, nores, fills i filles, oncles i ties, nebots i nebodes), als amics i amigues, a les vinculacions al barri, des de botigues, als mestres dels col·legis dels fills i filles, els veïns i veïnes de l'escala, aquells que sabien que la policia havia entrat al bloc on vivien. El resultat social de la detenció sensibilitzava i ampliava la xarxa contra la dictadura. La lectura del testimoni d'alguns dels familiars dels empresonats amplia l'àmbit de possibles investigacions amb gent que es va anar incorporant a compartir espais comuns de lluita.

Una constatació molt dura: hi ha pares que mai van anar a visitar els seus fills i filles. Les mares eren incondicionals, no fallaven. Els pares que hi van anar ho fan després que la mare hagués obert el camí. Potser ho vivien com una humiliació? No podien suportar una humiliació pública de fills i filles? Potser perquè desmereixia el rol que la societat obliga a tenir per ser homes, i un càstig així a algú de la família els feia quedar malament i humiliats? Aquesta actitud els lliurava d'haver de donar explicacions a altres persones? Ho vivien com un fracàs personal? Si més no, també queda constància que hi ha famílies que hi anaven en grup. Els permetien entrar quatre al mateix temps. No sempre els pares entenien l'acció del fill o filla en no coincidir ideològicament, però, tal com diu una de les entrevistades: *"pesava molt més l'afecte que les idees"*.

No és freqüent anar a visitar presoners, perquè és apropiat-se a qui ha transgredit la llei, i aquesta, en l'imaginari de les persones, és allò necessari que regula la nostra vida social. La transgressió es viu com una cosa "mal feta". Si més no, persones alienes a la família els anaven a visitar, com per exemple la directora de l'institut d'ensenyament secundari.

Les mares, les esposes, les núvies, els parents són els qui s'apropen a visitar el fill, espòs, promès. En ser majoritaris els homes implicats a la lluita subversiva i reivindicativa, moltes dones compartien la lluita del company en una gran solitud, en no poder-ho comentar amb els fills i filles —en general encara infants— i també perquè sovint els empresonats eren vinguts d'altres llocs de la península i no tenien família aquí.

Hi ha qui només va ser visitat pels advocats, que ho feien per ofici i també com a subjectes d'enllaç amb el partit, l'organització política i la família... I aquests, els advo-

cats, són recordats positivament, tant pels homes com per les dones presoneres. Tenien una actuació amable, diuen, i el tracte entre advocats i presoners és un fet que recorden, tots, amb molt agraïment.

Ens va estranyar que la majoria de les persones entrevistades tingués dubtes de les vegades que rebien visites. Una o dues vegades per setmana.

Algunes famílies patien marginació d'alguns veïns, escola o treball, quan s'assabentaven de l'empresonament del familiar i, al mateix temps, aquests familiars eren conscients del treball sensibilitzador que feien, fins a organitzar xarxes de solidaritat, que tenien com a objectiu:

- Visitar els parents a la presó i portar-los menjar i elements d'higiene.
- Fer de correu d'altres famílies.
- Tenir cura de vigilàncies en les noves accions i comunicar-les als empresonats.
- Solidàriament, fins i tot anant a Madrid al judici del TOP.
- Contactar i col·laborar amb els advocats defensors facilitant algunes gestions.

La relació amb els veïns va ser complicada, però sempre trobaren persones que els feren costat, que s'hi solidaritzessin i compreguessin les dificultats polítiques i econòmiques. Els oferien menjar o amagar uns fulls clandestins. D'altra banda, corprèn constatar l'allunyament "d'amics" per por a les repercussions polítiques. Davant aquestes dificultats, pares i mares, especialment elles, s'enfortien donant respostes a mirades i actuacions marginadores i encomanant la seva valentia a altres.

A la SEAT hi haver una veritable escola de solidaritat: s'organitzava l'ajut per a les famílies dels detinguts.

### **Julián Cabanillas Pozo**

*"De visitas teníamos una o dos por semana. Cuando me metieron en la cárcel mi mujer estaba en cuarentena de la niña que tuvimos, nació el 6 de septiembre y me cogieron en el día 27 de octubre.*

*Mi mujer no estaba organizada en los grupos de otras mujeres de ayuda a los de la cárcel. Los que nos organizamos fuimos los de dentro. Decíamos, mira tu mujer que te traiga esto, la tuya esto otro y así. Nosotros comíamos de lo que traían de fuera. La comida de dentro era muy mala.*

*En aquella época, vivíamos en la calle Empordà y los vecinos no molestaron nunca a mi mujer. Ella lo pasó bastante sola. A mi madre la afectó bastante cuando vino la policía a cogermé en mi casa. Yo venía de trabajar y vinieron a por mí. Unos estaban abajo y otros arriba y claro... estuvieron pensando más de lo que tenían que pensar, ya se sabe..."*

### **Josep Cortada Nusas**

*"A la presó vaig tenir la visita de l'advocat."*

*La seva dona comenta: "Las visitas eran a través de un cristal. Eran sólo diez minutos o un cuarto de hora. Yo le mandaba un bocadillo y un periódico. El bocadillo sí le llegaba, pero de*

*periódico no vio ninguno. Los paquetes los registraban. Estábamos más tiempo esperando para entrar que en la visita. Mis hijos estaban al margen, eran pequeños y no se enteraban, tres años, y el otro era más pequeño. El último ya nació en el 76. Lo saben todo porque se lo hemos comentado.*

*Yo era la única que lo sabía todo y además estaba sola, porque la familia estaba en la otra punta de Barcelona, en la Verneda y además como si no tuviese, porque no apareció nadie por casa. No estaban metidos en eso, pero además tenía un cuñado, que no se si es verdad o no... dijo que no viniera a hablar mi hermana conmigo porque si sabían los vecinos que él estaba en la cárcel...*

*Aquella noche, cuando vino la guardia urbana, salió un vecino de enfrente, pero aún estoy esperando que diga, oye qué pasa... Directamente a preguntar, nadie, eso que cuando viene la policía es que pasa alguna cosa. Sólo un señor, que este sí cada día, yendo a la Vía Layetana, incluso un día me dio un poco de jamón para que merendara, pero de los demás nadie, incluso cuando iba al mercado, cuando me veían, decían: mira por ahí viene. Se nota que te miran de una manera extraña. Claro que se nota. Mira si se nota que un día ya no me pude aguantar y les dije, "yo soy quien soy y no he tenido complejo nunca". Al día siguiente cuando me las volví a encontrar les dije: "si tenéis que decir algo lo decís a la cara, o a ver si eres un poco más disimulada". Desde entonces cada día me dijo adiós. Hacían muchos gestos pero yo seguía mi camino y en paz."*

*El Josep comenta: "Hi havia un veí que era de la SEAT, però no va saber dir res. Jo li hauria preguntat, que passa alguna cosa?"*

*"Cuando él estaba en el juicio, a mi no me dejaron sola. Había entre nosotros solidaridad con los trabajadores de la SEAT, pero con los vecinos no. Y cuando salió pues una gran alegría, pero luego, cuando alguien llamaba a la puerta, siempre pensaba si volvían a buscarlo.*

*Cuando el golpe de estado de Pinochet, yo no sabía nada y eran las diez de la noche y aún no había llegado. Yo estaba asustada. No vino en toda la noche. Al día siguiente fui a buscar a una vecina que tenía su hermano cura de la cárcel, para que me dejara mirar la guía a ver si encontraba la dirección de los abogados, y cuando pude llamar me dijeron lo que había sucedido. Estuvo tres días en la Vía Layetana. Yo me pasé toda la noche mirando por la ventana por si venía. En la familia también había tensiones. El abuelo dijo: Y ¿te hablas con Cortada?, ¿no sabes que ha estado en la cárcel?"*

### **Gabriel García**

*"Yo no tuve visitas. Bueno sólo tuve dos de mi novia. Una vez vino a verme una tía mía y ella se hizo pasar por su hija. Y otra vez fue de una forma similar. Mis padres no pudieron venir, porque ya eran muy mayores.*

*Los abogados podían visitarte cuando quisieran, creo. Tengo buen recuerdo del abogado Eduardo García de Enterría. Este abogado llevaba casos de políticos. Supongo que simpatizaba con el PTE. Se portó maravillosamente, al pasar al TOP, a Madrid, ya me llevó Solé Barberà. Los abogados hacían como de asistente social. A Solé Barberà, después de la condena del TOP, ya no lo vi, llevaba multitud de casos.*

*Mi novia, que ahora es mi esposa lo paso muy mal, lo pasó fatal. Ella era del grupillo que iba por Can Vidalet y estudiaba medicina. Resulta que cuando yo caigo, la noche anterior habíamos quedado en salir juntos y tal. Entonces a través del abogado nos escribimos algunas cartas y seguimos la relación a través del cura, porque necesitabas su permiso para poder escribir. Entonces, un día me escribe una carta muy rara, 'Con el cariño de mi padre tengo bastante,'*

*luego pensando, até cabos. Mis suegros eran muy cerrados, habían descubierto que su hija se carteaba conmigo. Además, mi suegro trabajaba en una panadería al lado del Ayuntamiento de l'Hospitalet. El caso es que cuando se entera de que su hija tiene un novio preso político y comunista, se ve que los guardias le llenaron la cabeza de todo tipo de cosas. Luego reanudamos el contacto, a través del abogado, y entonces me trasladan a Madrid. Allí tenías que hacer la misma operación: pedir permiso al cura para poder escribir. Pero yo no sabía que pedían informes a la policía, con lo cual la policía aparece en casa de mis suegros y les pregunta si autorizan a que su hija se escriba con un preso. Entonces sus padres descubren que no era verdad que había roto conmigo y se montó un follón tremendo. Así que hasta que no salí no supe nada de ella.*

*Me acuerdo que en la cárcel leí El Coronel no tiene quien le escriba y me parecía un poco a él, esperando cada día la carta. A los 20 días de salir, un amigo de ella, que estaba haciendo la mili, se ve que su oficial era un militar aperturista y consiguió ir a visitarme a la cárcel y enviarme recuerdos de ella.*

*Fíjate como estaba la mujer de controlada por sus padres, que no podía coger ni el teléfono, y luego para vernos teníamos que quedar en plaza España; viviendo ella en Marcel·lí Esquius. Nos costó unos dos años el ir quedando por l'Hospitalet, porque ella tenía mucho miedo a que nos vieran juntos."*

#### **Francisco Javier García Almirall**

*"Vaig tenir un parell de visites, primer va venir la meva mare, el meu pare estava malalt, i un altre dia la meva mare i el pare."*

#### **Aurora Gómez Cano**

*"Mi madre me vino a ver el primer día que pudo, pero mi padre tardó mucho. El único momento que lloré fue cuando mi padre me vino a visitar. Era muy bromista y cuando me vió y me dijo: 'Chica qué has hecho? pues yo estuve menos tiempo que tú.' Y como la funcionaria era del mismo pueblo que mi padre terminaron hablando ellos dos.*

*La mare de l'Aurora explica:*

*"Me llamó el director del Banco al mediodía, estábamos abajo en el portal tomando el sol y me llamó por teléfono diciéndome que habían venido unos policías i que se la habían llevado. Yo le dije, porqué estaba delante de gente: 'Mire, ahora tengo faena, enseguida le llamo a usted'.*

*Después me contó que dos policías se la habían llevado, pero me lo contaba como quitándole importancia a la cosa. Parecía que llegaría un poco más tarde, pero que llegaría. Era lunes y mi otra hija tenía un bar y hacía fiesta y por la noche, cuando vinieron, se lo dije y se fueron a Via Layetana. Mi esposo se lo tomó mal. Lloraba, pero decía que entendía que hubiera gente como su hija. Era mucho mayor que yo. Luego telefoneamos a un policía amigo, y al explicarle que estaba en Via Layetana, nos dijo:*

*—No sufráis que voy allá. El vivía en la Garriga.*

*Con la gente de la calle, como estaban de vacaciones, tampoco lo pude hablar. El contacto con familias de presos me cambió. Se vivía mucha solidaridad, porqué allí 'no podíamos hablar'. Un chico que venía de Cornellà me preguntó:*

*—¿Quiènn tienen aquí ?*

*Y yo le contesté:*

*—Pues tengo una hija.*

*—Yo tengo a la suegra.*

*Pero ella era presa común, se ve que había echado un aborto en Sabadell. Allí también había una chica joven que había tenido tratos con Puig Antich y su hermana, nos contaba que la habían torturado muchísimo. En las tiendas, sí que se hablaba de los que mataron con el Txiqui, que si esto que si lo otro, yo decía: que poco saben de todo esto. La gente que hablaba no sabía que yo tenía una hija en la cárcel.*

*Le había dicho muchas veces a mi hija:  
—Mira que te van a coger.*

*Un día quedó la calle blanca de tanto papel subversivo, pero la gente no cogía ninguno. Los vecinos no decían nada, pero todos sabían donde estaba mi hija.*

*L'Aurora comenta:*

*Mi padre era de derechas, el pobre empezó la mili con el rey y terminó con la República. Luego volvió a entrar con los republicanos y salió con los nacionales. El siempre decía: 'todos son iguales'.*

*Con mi padre teníamos muchas discusiones y cuando salí de la cárcel continuamos discutiendo de cosas ideológicas, pero como ya era mayor las discusiones cambiaron hablando de modos de vida, de valores, de manera de entender la vida, que porqué no me casaba, me parece que no me he casado por eso.*

*Decía: 'ahora te casas y te olvidas'.*

*Todos me daban los mismos consejos."*

### **Remedios González Medina**

*"Nosotros somos nueve hermanos y yo soy la más pequeña. A visitarme vino mi madre, mi padre no vino nunca. También la directora del instituto, que la dejaron estar conmigo mucho tiempo, hasta las tantas. Las visitas las teníamos en una sala de abajo, pero a la directora la dejaron subir incluso a las celdas.*

*En el instituto se hizo una huelga para reclamar mi salida."*

### **Tomás Marín Martínez**

*Explica la seva dona: "Cuando fui a llevarle las cosas que me había pedido, él esperaba el paquete que me pidió, pero no esperaba verme a mí tan pronto... Se tenía que presentar el libro de familia... pero como siempre había tanta gente..."*

*"Las visitas de mi mujer no duraban mucho, una hora más o menos. Era por las mañanas."*

*La dona de Tomás Marín explica:*

*"No tuve nunca problemas con los vecinos. Yo me quedé en casa de mi cuñada hasta que mi marido salió. Vine a veces a coger cosas, pero estuve los tres meses allí. Yo me tuve que entrevistar para que me buscaran el abogado y entonces, a la noche siguiente de estar en casa de mi cuñada, vino un chico que me dijo que fuera a tal sitio, a tal hora, y que estarían esperándome. Fuimos caminando calle abajo y me dieron la dirección del abogado. Cuando fui a hablar con el abogado, me di cuenta que podía hablar con confianza, porque dije algo de Franco y por su contestación pensé que podía hablar claro. Hubo después una gran amistad con el abogado, se llamaba Martín Martín. El tenía la consulta en la casa y el despacho en otro sitio. Me dió trabajo. Iba a recoger a su pequeña en la escuela y me quedaba hasta que regresaba el matrimonio del trabajo. Yo podía ir a ver a mi marido todos los días."*



### **Clara C. Parramon**

*"D'una banda, hi havia les visites de la família, crec que un cop a la setmana. Em sembla recordar que hi havia un nombre màxim de persones permès (potser quatre?) i si venia algú més, feien tornos. Les visites tenien lloc amb dos enreixats entremig, tot i que les monges no acostumaven a passejar-se gaire amunt i avall. S'havia de parlar en castellà i duraven un màxim, potser de 20 minuts. Si estaves castigada, no hi havia les visites. A les visites de la família, quasi sempre les acompanyava la recepció d'algun paquet amb menjar o llibres que havies demanat i que, la pròpia auto-censura ja feia que no te'ls requisessin.*

*D'altra banda, hi havia les visites de l'advocat, en el meu cas, en Roca Junyent. Ja he dit que aquestes eren a soles, amb una finestreta de vidre entremig i forat obert a baix per si calia signar alguna cosa, forat que era per on passàvem els missatges ja esmentats i que, amb el temps, van passar a ser missatges personals a gent amiga, a la família, és a dir, més enllà del partit polític estrictament. De la mà de l'advocat, feies sortir missatges i també en rebies.*

*I, finalment, també podies tenir visites de capellans o monges, que tenien lloc en el mateix espai de l'advocat. Aquestes visites no tenien un horari prefixat o limitat.*

*Em sembla que no hi hagueren repercussions econòmiques ni d'entorn social importants, i tampoc es generaren conflictes familiars interns. Els meus records són que tant el pare com la mare, com la meva germana —el meu germà només tenia 15 anys— es van bolcar en tot allò que es pogués fer i a ajudar-me. I també avi, àvia, etc., tot i que de la família més propera, en concret l'avi, i el tiet patern aleshores, eren manifestament contraris a tot allò que m'havia portat a la presó; però els va pesar molt més l'afecte que les idees.*

*Òbviament, l'enrenou a l'entorn de la detenció i el patiment, nervis, dedicacions urgents que comporten aquestes situacions tan excepcionals i, alhora, inesperades, no els hi tragué ningú. Entre aquestes mils de coses que van haver de fer de cop, una d'afegida fou que van tancar el pis de lloguer on vivia l'àvia materna —que, la pobra, durant uns mesos va haver d'instal·lar-se a casa d'un altre familiar—, perquè el meu pare i la meva mare no acabaven de saber del tot que allí s'hi feien reunions i, en detenir-me, es van assabentar de cop que se n'hi feien un munt. Però ni per això, ni per res, ni aleshores ni mai a la vida em van retreure absolutament res, a l'inrevés.*

*No crec que hi hagués repercussions concretes amb els veïns, escoles i treball. Tampoc va ser que ho anessin esbombant, és clar, però recordo que explicaven haver rebut mostres de solidaritat de certes persones conegudes i que d'altres no els en feren esment, sense per això canviar la seva actitud. També recordo que la meva mare explicava que en presentar-se de sobte la policia a casa per escorcollar, va recordar, de cop, que hi havia una caixa meva amb papers, i s'ho va muntar, als nassos de la policia, per passar-la per la galeria interior a la veïna, amb la qual no és pas que tinguessin cap gran amistat. La dona la va agafar fent complicitat i, des d'aleshores, la seva relació fou de gran cordialitat i suport mutu. Mai hagués dit que la mare fos capaç d'una 'heroïcitat' d'aquesta mena, però en situacions límits, la gent mobilitza recursos personals que a la vida quotidiana no ens mostra.*

*I també recordo que per a mi va ser com un bàlsam, estant jo a comissaria durant la segona detenció, trobar-me'ls per l'escala, anant o tornant d'un interrogatori —les cel·les allí són o eren al soterrani. Mon pare era un home molt decidit i no era pas fàcil parar-li els peus, quan es proposava una cosa. I com que no li convenceren les explicacions que li havien donat, en lloc de marxar, va decidir anar a trucar més portes a dins mateix de Via Laietana. Per a mi va ser treure'm una preocupació de sobre: ja ho sabien! I, a més, ja s'estaven movent...*

*La condemna (del TOP) fou lleu, gràcies novament a les influències de la família de la meva*



*companya (filla d'un jutge). El meu pare i la meva mare em van acompanyar a Madrid i m'havien pagat un vestit jaqueta de punt blau marí que em feia molt modoseta i bona noia, i que, a més, m'agradava. També recordo que, un cop davant del tribunal, per estar en consonància amb els efectes que havia de produir la vestimenta, no havia de creuar les cames en cap moment. El matí del judici, la boira no deixava sortir els avions del Prat. El problema era per al Roca, pobre, que va arribar amb hores de retard, cosa que en aquest cas era un veritable problema, perquè si el judici finalment s'hagués hagut d'ajornar, potser el tribunal no seria el mateix i hagués calgut que la família de la meva companya tornés a maniobrar amb èxit."*

### **Pep Ribas**

*"La primera setmana no tenia dret a visites. A partir de la segona setmana em van visitar els meus pares en dues ocasions. També vaig tenir una visita especial d'un enllaç sindical de la CNS, del banc on treballava. Era una visita especial, ja que va ser en un dia i una hora que no era de visita i, a més, va ser a través d'una sola reixa. Com a detall anecdòtic, l'enllaç sindical em va dir que el director del banc estava molt emprenyat i que havia iniciat un expedient per acomiadar-me. Curiosament, quan vaig sortir i em vaig incorporar a la feina, el director em va dir que, en contra del seu criteri, el banc havia decidit que continués en actiu. Aquest episodi, el vaig atribuir al fet que a l'alta direcció del banc hi havia una forta presència de persones pròximes al PNB.*

*Vaig tenir també la visita d'un jutge instructor militar que, després d'un breu interrogatori, em va comunicar que la justícia militar s'inhibia i passava el cas a la jurisdicció ordinària. En aquesta ocasió, vaig estar assistit per l'advocat del PSUC Josep Solé Barberà, i en posteriors ocasions pel que era el meu advocat, Jordi Casas Salat, de l'FNC, el mateix que uns mesos més tard va portar la meva defensa davant el Tribunal de Orden Público a Madrid."*

### **Jaume Valls**

*"Teníem visites els diumenges i un altre dia a la setmana."*

## **2.7. Fiança i represa d'activitats antifranquistes**

Les formes concretes de solidaritat van fer possible sortir o reduir el temps de presó. Hi descobrim valors col·lectius i també les dificultats d'algunes famílies.

Les respostes:

El partit es preocupava per resoldre el problema econòmic i poder pagar la fiança. La quantitat més comuna en aquest període era de 25.000 ptes. A vegades s'hi afegia una multa governativa que oscil·lava entre les 5.000 i les 10.000 ptes.

Les famílies també reunien les quantitats necessàries per la llibertat del seu fill o filla i en molts casos descobrien la solidaritat. Fins i tot els instituts d'ensenyament mitjà col·laboraven recollint diners. Hi havia qui recollia més del que necessitaven per a la fiança i ho entregaven a organitzacions solidàries. Era una manera de demostrar el seu compromís a la lluita.

L'actuació repressora es mantenia fins al final. Aurora Gómez Cano ho percebia així: "Una vegada l'agent policial rebia el diner, anaven molt a poc a poc per donar-nos la llibertat. Una estratègia perquè perdéssim el control."

Al final del TOP, després de la mort de Franco, encara hi havia molts detin-

guts pendents de judici i empresonats complint condemna. L'amnistia del 1977 va permetre la sortida de la presó de la majoria.

A la presó, era fàcil crear fantasies, després la realitat les va malmetre i va fer que aquesta realitat fos difícil de comprendre per a qui va estat un temps entre reixes. Els companys i companyes que no havien estat empresonats havien canviat i alguns d'ells cap a llocs que semblaven contraris o diferents del que es volia assolir mentre compartien la lluita antifranquista.

D'altra banda, les persones de base, poc significatives en les estructures polítiques, es van trobar amb moltes dificultats de reintegració, i la sensació d'insolidaritat i d'oblit les va fer sentir decebudes, després dels tràngols passats.

Totes les persones van quedar marcades pel fet d'estar a la presó, però també per la sortida. No voldríem fer cap judici ni a persones ni a sindicats, ni a partits, ni a militàncies múltiples, però és bastant comuna la crítica a les organitzacions on van militar o col·laborar i sí que és evident que van fer possible la recuperació de la democràcia. Els expresos i expreses senten una certa frustració per la manca de sensibilitat de les organitzacions on havien lluitat.

De fet, de les actituds polítiques posteriors podríem diferenciar quatre grups de respostes:

1. Persones que han continuat la seva activitat política i avui militen en partits d'esquerra.

Després de 30 anys mantenen els seus ideals i continuen alimentant la possible transformació del món des de l'organització i l'activitat política i social, com a transformadora, vers una situació més justa en tots els àmbits: econòmic, social, polític i feminista. Prioritzen la transformació de la societat i continuen organitzades, encara que la situació sigui diferent als anys de la dictadura franquista.

Potser podríem dir que continuen creient en l'acció de base, del poble i dels valors que han donat sentit a la seva vida.

2. Hi ha un altre grup de persones que, per circumstàncies personals o familiars, han tingut una experiència on la decepció percebuda de les organitzacions polítiques i sindicals ha estat determinant. Les dificultats sorgides arran de la presó, en relació amb l'empresa i la resposta dels companys per resoldre problemes familiars sorgits de les accions subversives els van portar fins a la presó, els ha fet deixar qualsevol organització, principalment la sindical.

S'han viscut moltes contradiccions i hi ha qui pensa que els sindicats han caigut a la trampa i, ara, en temps de llibertat són els qui ajuden l'empresa i no sempre a favor de l'obrer. Josep Cortada ens deia :

*"Es trenca l'idealisme i quan els sindicats es legalitzen esdevenen sindicats 'gros'."*

3. D'altres, en un primer moment, es sentiren valorats i s'enrolaren a la lluita, però la divisió entre els partits d'esquerra els va decebre, de manera que han deixat qualsevol activitat política organitzada.

4. També hi ha qui s'ha centrat més en el sindicat i ha deixat la militància de partit, considerant, com ens deia Aurora Gómez Cano, que:

*"els sindicats són més propers a la persona i als seus problemes immediats... els partits són més jeràrquics i disciplinats".*

### **Julián Cabanillas Pozo**

*"Cuando me hicieron el juicio del TOP, fui a casa de un pariente que tenía en Madrid y que era del Ejército. Luego se enteró del tiempo que me había caído y me aconsejaba que lo llevara al Supremo, se lo dije a Fina y me dijo que no lo hiciese, que estaba todo muy controlado.*

*Cuando se hacían recolectas, allí en la SEAT, no las hacía el partido, cuando uno estaba de baja, se hacía una recolecta y se le entregaba al que estaba de baja, que eran unas 1.500 ptas. y se las llevaban. El que me hacía las recolectas es un amigo que se llama Carrizosa Paniagua. Estuve siete años despedido de la SEAT y luego, cuando llegó la democracia, nos readmitieron a todos y logramos que la SEAT nos reconociera la antigüedad.*

*Cuando volví a la SEAT ya estaban los sindicatos legalizados. Yo estaba afiliado. Durante estos siete años trabajé, primero en una fábrica donde mi mujer también trabajaba, pero cuando la fábrica supo que había 'esto' me dijeron que yo debía estar en la lista negra y no me podía admitir. Entonces trabajé en una fábrica de las Corts, que pagaban muy poquito, y se extrañaban que hubiera estado en la SEAT..*

*Yo luché por un sindicato que me parecía que iba a ser un sindicato honrado... Hemos ganado que se puede hablar, que se puede ir a una manifestación pero pocas cosas más. Aquello era una dictadura, pero ahora, explíqueme ¿qué es eso? Ahora la corrupción sigue, antes te ponían un examen y si lo pasabas pues a dentro, ahora hay todo el mangoneo de los amigos. Ahora ya estoy jubilado. Yo me he llevado un desencanto grandísimo con los sindicatos. Hablan de las 35 horas y luego te mandan a trabajar los sábados y los domingos, entonces ¿qué hacemos? Hay unas contradicciones gravísimas.*

*Después de salir de la cárcel me hice de CCOO e iba a las asambleas, pero las cosas no salieron como yo pensaba."*

### **Josep Cortada Nusas**

*"De fiança vaig pagar unes 25.000 ptes. Les van assumir el PSUC i CCOO. El que portava el cas era l'advocat Albert Fina.*

*Amb la democràcia, l'impacte va ser molt gran, va ser tornar a la SEAT i veure el canvi que shavia donat, pensava que aniria millor per als treballadors. Ara tindriem un sindicat que lluités i que fes 'algo', però hi havia sindicats com la USO, la UGT i CCOO i així fins arribà a set sindicats diferents i, a més, sempre el mateix, reunions de sindicats i divisió, i la gent que es deixava portar, no sé... et miraven com un 'bitxo' raro.*

*A mi m'ha passat un cas que l'explicaré perquè és veritat. Vaig deixar CCOO perquè no estava d'acord en què el paper que feia la Falange, i que feia la patronal, i que feia molta gent, ara ho havíem de fer nosaltres. Nosaltres érem els qui teníem de dir qui entrava a la SEAT i qui no, i*

*això a mi no m'agradava. Hem lluitat en contra del favoritisme i ara nosaltres..., potser jo estic equivocat, però, al final, quan els sindicats es legalitzen, són sindicats grossos. L'empresa, als que estan als sindicats, fins i tot, els posa cotxes perquè puguin sortir al carrer per fer les gestions i... coses que veus i et dius, si la SEAT et fa tants favors... ets d'ells."*

### **Gabriel García**

*"Me vine a vivir a l'Hospitalet, a un piso de alquiler de Can Serra, con un chico que era de mi pueblo. Allí estuve un par de años. Luego ya me junté con mi mujer y nos fuimos primero a Terra Baixa.*

*Yo creo que sin la lucha antifranquista no se hubiera podido dar el proceso que se dio. Pero incluso durante los últimos años del franquismo algunas cosas, como, por ejemplo, cierta apertura en el cine, fue gracias a la lucha antifranquista anterior, la inercia de la calle llevaba a nuevas pautas de comportamiento cultural. Yo creo que aunque Franco hubiera durado más tiempo la reforma política estaba ganada. Se hubiera hecho una cosa tipo Chile, manteniendo al dictador, o algo así. La calle iba por otros derroteros, no estaba con el régimen.*

*Creo que, globalmente, no se tiene conciencia de que estamos donde estamos porque una gente ha hecho de motor de la historia. Ahora hay muchos libros sobre el franquismo y parece ser que tienen buenas ventas, excepto el del facha ese del Pío Moa."*

### **Francisco Javier García Almirall**

*"Quan vaig sortir vaig haver de pagar una multa, i vaig sortir pendent d'anar al TOP, però després ja no hi va haver temps, perquè hi havia tanta gent pendent d'anar a aquest tribunal..., i això era al 1974..., per tant, després no vaig saber res més del tema. Suposo que amb l'amnistia va quedar tot tancat. El que sí que vaig haver de pagar, com deia abans, és una multa, que em sembla que era d'unes 5.000 o 10.000 pessetes de l'època.*

*Quan vaig sortir de la presó vaig continuar dins de l'oposició antifranquista i vaig entrar més de ple en el tema organitzat. Vaig ser el responsable polític de la cèl·lula de Can Serra. Després, amb la Isabel Gallardo, vam estar com a dirigents de les Joventuts Comunistes de l'Hospitalet durant uns quants anys. Vaig entrar més de ple en el tema de la política, no per aquesta detenció sinó per una evolució normal i d'edat. El 1976 vaig estar fent el servei militar i llavors em vaig perdre tot el trencament final i totes les grans manifestacions de la primavera del 76, aquelles manifestacions del passeig de Gràcia. Jo, a l'exèrcit, estava organitzat en una mena de cèl·lula del PCE-PSUC que hi havia dintre de l'exèrcit. Vaig fer el servei militar a Còrdova. Jo estava fitxat com a polític. Quan es va fer el referèndum de la reforma política, vam aconseguir que al quarter guanyés l'abstenció, cosa que va empenyar molt el coronel. Jo, a més, tenia un capità que resulta que era de la UMD, es deia Gràcia Barós, i va ser un home bastant proper. No m'ho va dir directament, però se li notava en els gestos. Em va ascendir, em va fer caporal, després caporal primer, dintre de tot el que es podia fer en l'any i 'pico' que durava la mili, em va donar totes les facilitats. Sent una persona fitxada i que havia anat a parar allà, una mica com a càstig. Érem uns quants catalans, la majoria amb pròrroques d'estudis i amb antecedents polítics. Un ha estat regidor a Tortosa, és socialista. Va ser aquella promoció en què tothom va fer la mili fora de la seva regió militar, el període en què es va morir Franco. L'any 1975, van modificar la norma dels destins dels soldats i una majoria va anar a parar fora per si volien fer alguna bestiesa. Nosaltres, el primer de maig de 1976, a la caserna de Còrdova, vam estar a totes les teulades del quarter amb totes les metralladores posades com si estiguéssim en una guerra.*

*La mentalitat, en aquell moment, quan Franco feia mig any que s'havia mort i estava segregat l'Oriol i Urquijo i el general Villaescusa i el GRAPO no sé què feia..., aquells homes, els militars, estaven vivint una situació d'angoixa política i muntaven aquells números.*

*Quant al grup de Joventuts Comunistes, Isabel Gallardo, que ara és jutgessa, ella era del PSUC de Pubilla Cases i Can Vidalet, era un grup de joves bastant fort, i a Can Serra érem un grup de cristians que vam anar evolucionant cap al PSUC. Llavors, amb aquest dos grups i altres com el de Santa Eulàlia vam muntar una mena d'organització de les Joventuts Comunistes.*

*I d'aquí van sortir unes Olimpíades Populars a la ciutat amb altres grups juvenils, darrere hi havia una organització que coordinava d'alguna manera totes les persones claus. D'aquesta Olimpíada Popular es va aconseguir el poliesportiu de les Planes, que va ser una mica el fi d'aquella olimpíada.*

*Jo també estava a Barcelona amb la gent de Justícia i Pau, tenia relació amb els objectors i vivia amb l'Andreu, el Jaume Salas, el Jaume Botey. Tots vivíem al mateix pis quan va venir en Martí Olivella, era l'any 1974 o setanta i 'pico'. Hi havia tot el tema de la Casa de la Reconciliació, la qüestió dels joves, de l'Associació de Veïns, vaig estar a la seva fundació, i els blocs de la Carpa, ens llevàvem de matinada per enderrocar les parets que s'havien fet al matí..."*

### **Aurora Gómez Cano**

*"Vam pagar fiança, no recordo quan, però vam pagar. La mare diu: 'eren 25.000 ptes. i que si pagaven la deixarien en llibertat', i la mare continua recordant que deia: 'Si no las tengo las encontraré porque yo no he criado hijos para la cárcel. Cuando fuí a dar el dinero aquel señor estaba con una alfombra que era una piel de ternera. Cuando recibí el dinero, dijo, pues ahora ya está todo arreglado. Pero yo tuve que esperar mucho, no terminaba de salir. Y al final me tuve que marchar porque tenía que ir a limpiar unas escaleras.'*

*A mi em van dir: 'Tu madre se ha tenido que marchar, que me fuera a casa, porque todavía tenía casa.'*

*Vaig ser sancionada pel PSUC, sis mesos, perquè 'no havia tingut una actitud militant adequada'. La consigna de llavors era que no diguessis res, però jo no havia fet cap curset i vaig anar contestant com em va semblar i vaig dir que era del PSUC. Vaig estar sense militància uns sis mesos i, la veritat, vaig pensar que allò no era un càstig sinó un premi: vaig descansar.*

*Ara ja estic una mica cansada de la política, però sempre m'he sentit més militant de CCOO que del PSUC. Pel que fa a CCOO no hi havia 'tantes exquisideses'.*

*Quan estàvem a la comissaria i hi va haver una concentració al passeig de Gràcia, que la van organitzar els companys de Comissions, tots els grups de banca. Era la primera vegada que es feia una cosa política que no és sindical. Hi devia haver força gent, perquè a mi, qui m'ho va dir va ser el comissari. A la comissaria també hi havia un senyor del barri, amic dels meus pares. Es coneixien de famílies i tal, i potser també em tractàrem amb més respecte per aquesta coneixença.*

*El comissari em va dir: 'Qué famosos sois, han hecho una manifestación por vosotros!'*

*Quan vam entrar ningú ens coneixia i quan vam sortir tothom ens coneixia. Després es van muntar les eleccions sindicals del 1974 i jo sempre havia tingut molta activitat sindical, però a les mogudes ja anava amb més compte."*

### **Remedios González Medina**

*"Pidieron una fianza al margen de la amnistía. Con la muerte de Franco dieron una amnistía que nos afectó. Pero pagamos la fianza de 25.000 ptas... Reunieron dinero entre los compañeros del instituto y la familia.*

*En el instituto fui muy bien acogida. A partir de entonces sí que cambié. En el instituto protestábamos y yo formaba parte de los delegados, miramos de usar el instituto como centro cultural. Se protestaba por todo y me fui separando de estas actitudes. Hacía lo que dependía de mi. Toda esta movida la dejé y la verdad es que después fui cambiando, creo que, como las cosas han cambiado, hay que dar respuestas de otra manera.*

*Mis padres no me lo sacaron nunca a relucir. Somos una familia muy unida, pero no nos metemos en la vida del otro, aunque sabemos que podemos pedir cualquier cosa. Yo vivo ahora con mi padre."*

### **Tomás Marín Martínez**

*"Tuve que pagar la fianza pero la devolví honradamente."*

*La seva dona comenta: "La puso el abogado, y todos los meses iba a darle cien pesetas. Tuvo una multa de 35.000 ptas. y 20.000 ptas. de fianza. Había mucha solidaridad."*

### **Clara C. Parramon**

*"Una fiança de 25.000 pessetes que la família va aconseguir reunir. Pel que fa als primers temps a fora i fins arribar als primers vuitanta, la intensitat de l'activitat política i sociopolítica continuà sent molt alta. Després, va ser l'activitat sociocultural i la d'entre dones la que va passar a primer pla."*

### **Pep Ribas**

*"Quan em van jutjar al TOP, la condemna es va limitar a una sanció econòmica de 10.000 pessetes (una quantitat elevada per aquella època, si ho relacionem amb el meu salari, que era de 5.000 pessetes mensuals). L'acusació era de propaganda il.legal i desordre públic, que la defensa va aconseguir rebaixar a propaganda il.legal, amb l'atenuant de poca repercussió, ja que els fets s'havien produït de matinada.*

*Em sembla recordar que no vaig pagar. La fiança o multa me la van imposar quan ja havia sortit, vaig haver de presentar-me al Jutjat de l'Hospitalet perquè estava pendent de judici al TOP. Em vaig declarar insolvent i em van embargar el cotxe, que no vaig poder recuperar fins al cap de dos anys, completament destrossat.*

*Les meves activitats polítiques les vaig incrementar, encara que tenia les limitacions pròpies del fet d'estar fixat. Havia d'eludir les converses telefòniques, ja que tenia el telèfon punxat i advertir a tothom molta precaució. Per acudir a una cita o una reunió, calia esmerçar temps per no fer un itinerari directe, o utilitzar mitjans de comunicació en una direcció contrària al lloc on s'havia d'anar, i tornar enrere quan hi havia la seguretat de no haver estat seguit. Fins i tot, immediatament després de la mort de Franco, vaig tenir durant una temporada una parella vigilant des de l'interior d'un cotxe davant de casa meva."*

### **Jaume Valls**

*"Vaig sortir amb fiança i més reforçat en les meves conviccions. Jo, aleshores, era responsable polític del sector 3 del PSUC —Sants, Zona Franca i l'Hospitalet— i ens centràrem en el món sindical, empreses i sindicat vertical.*

*No vaig tenir passaport des del 68 fins que el vaig recuperar al 77. L'any 76 em detingueren en l'obra del 'Sepu' per convocar el sector de la construcció, ja havia mort Franco i vaig passar tres dies a la comissaria de l'Hospitalet. Va intervenir, per treure'm de la comissaria, el president de la UTT de Barcelona, un company exanarquista conegut com 'el tijeras'.*

*En resum, he estat detingut cinc vegades, abril del 68 a l'església de Santa Eulàlia; el setembre del 69 van venir a buscar-me a casa a la una de la matinada, a conseqüència de la caiguda de la cèl·lula de la Bomba; el setembre de 1971, a les obres de la residència de Bellvitge amb una multa de 10.000 pessetes; al setembre del 72, vaig passar 72 hores a comissaria i a l'abril del 76. I en tres ocasions he tingut d'amagar-me i viure fora de casa més de dos mesos per fugir de la policia Político Social. Encara l'any 1980 vaig ser apallissat per la policia a la Farga i em van haver de posar cinc punts de sutura."*

## Anotacions finals

El conjunt de respostes de les persones empresonades, advocats i advocades, així com els familiars, ens ajuden a repensar el període 1969-1976, el final del franquisme, almenys sobre algunes valoracions que s'han fet.

Per a molts joves de l'època, el context religiós era l'únic possible, context també cultural i social i que és a la base de moltes de les persones que s'incorporaren a la lluita antifranquista, tant de les persones empresonades com dels advocats i advocades.

Les detencions i empresonaments van significat un abans i un després en la història personal d'aquests homes i dones.

Els testimonis del final del franquisme reafirmen que el temps incert de la comissaria era el que es vivia amb més pànic, tant a Via Laietana com a les casernes de la Guàrdia Civil.

De les dues presons, la d'homes i la de dones, el tracte que rebien les persones empresonades era pitjor a la Trinitat i es pot afirmar que eren les monges les màximes responsables d'aquesta situació.

En relació amb els advocats i advocades, cal destacar la seva implicació, molt més enllà de la seva professió, tots ells antifranquistes, que es jugaven la carrera professional i el que n'obtenien eren constants problemes. Sense aquesta implicació política era impossible portar a terme la seva tasca, però sempre amb una ètica que anava per davant de les seves opcions personals, implicant-se amb l'ajuda a la persona empresonada i els seus familiars.

Advocats i advocades i famílies formaren una xarxa solidària i de resistència que les va ajudar a superar la pressió procedent d'un veïnatge que, en molts casos, no entenien el pas per la presó i, al mateix temps, per mitjà de la família s'ampliava la xarxa per avançar en la lluita per la democràcia.

També cal significar, especialment, el paper solidari de les dones, amb una capacitat d'organització i eficàcia sorprenents.

Malgrat les dificultats per explicitar-ho, volem posar de manifest el dolor, el patiment



i les conseqüències vitals per als familiars dels empresonats, i, molt especialment als fills i filles.

Finalment, amb la perspectiva de més de trenta anys i immersos definitivament en la societat de la globalització, ens hem de preguntar fins a quin punt la militància actual és hereva de la d'ahir. Les actituds i respostes d'aleshores ens poden ajudar a resituar l'acció política actual, encara hereva de les condicions en les quals es va produir la transició.

Sigui com sigui, la realitat política actual només és comprensible a partir del que va significar el franquisme, encara present en alguns dels estaments estatals. El testimoni d'aquests homes i dones és necessari per comprendre-ho.

Tot plegat, amb aquesta la recerca volem retre un homenatge a totes aquelles persones que van dedicar anys i part de la seva vida lluitant per la democràcia, la conquesta de les llibertats en nom d'uns valors que no es poden perdre. Advocats i advocades que, molt més enllà de la professió, s'implicaren personalment, homes i dones que van suportar la detenció i empresonament i les seves famílies, que van patir-ho. Volem reconèixer l'esforç de tothom implicat i, amb convenciment profund, volem agrair-los-ho.

#### Bibliografia

ÁGUILA, J. J. *El TOP. La represión de la libertad (1963-1977)*. Barcelona, Planeta, 2001.

BOTEY, Jaume. *Converses amb Agustí de Semir*. Ed. Cristianisme i Justícia, 2005.

D.A. *Memòria*. Revista del Memorial Democràtic dels Treballadors de Seat, núm 6, 2006.

D. A. *L'Hospitalet lloc de memòria. Exili, deportació, repressió i lluita antifranquista*. Ed. CEL'H, 2007.

D. A. *Agustí de Semir en els seus 80 anys*. Ed. Col·legi d'Advocats, 1997.

DEL ÁGUILA, Juan José. *El TOP*. Ed. Planeta, 2001.

FINA, A. i SALES, F. *Des del nostre despatx*. Ed. Dopesa, 1978.

GUTIÉRREZ, Pepe. *Memorias de un bolchevique andaluz*. Ed. El Viejo Topo, 2002.

MAYO, Antonio. *Algunos otros Alias de la militancia roja*. Ed. Memorial Democrático Trabajadores de SEAT, 2009.

NAVARRO, Vicenç. *El subdesarrollo social de España. Causas y consecuencias*. Ed. Anagrama, 2006.

MAYAYO, Andreu. *Josep Solé Barberà, advocat. La veu del PSUC*. Ed. L'Avenç, 2007.

MOLINERO Carme i YSÀS, Pere. *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*. Ed. Siglo XXI, 1998.

SARTORIUS, Nicolás i ALFADA, Javier. *La memoria insumisa*. Espasa Calpe, 1999.

VÁZQUEZ MONTALBÁN, M., AVILÉS, M i altres. *Albert Fina*, ed. La Factoria Cultural, núms 14-15, 2001.